T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUK BOYUTUYLA BELEDİYELERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Batuhan BÖYÜR

KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

ANKARA, 2024

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUK BOYUTUYLA BELEDİYELERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Batuhan BÖYÜR

KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatma Ebru GÜNDÜZ

Ankara, 2024

ONAY SAYFASI

Batuhan BÖYÜR tarafından hazırlanan "Ulusal ve Uluslararası Hukuk Boyutuyla Belediyelerin İnsan Hakları Yükümlülükleri" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından **oy birliği** / oy çokluğu ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

<table>
<tr><th colspan="2">Jüri Üyesi</th><th>Kurumu</th><th>İmza</th></tr>
<tr><td colspan="2">Prof. Dr. Fatma Ebru GÜNDÜZ</td><td rowspan="2">Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [x]</td><td>Red [ ]</td></tr>
<tr><td colspan="2">Doç. Dr. Yeliz ŞANLI ATAY</td><td rowspan="2">Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [x]</td><td>Red [ ]</td></tr>
<tr><td colspan="2">Doç. Dr. Melike Özge ÇEBİ BUĞDAYCI</td><td rowspan="2">Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesi</td><td rowspan="2"></td></tr>
<tr><td>Kabul [x]</td><td>Red [ ]</td></tr>
</table>

Tez Savunma Tarihi: 22.11.2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Doç. Dr. Muhammet Enes KALA

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. 20.12.2024.

Batuhan BÖYÜR

ÖZET

Ulusal ve Uluslararası Hukuk Boyutuyla Belediyelerin İnsan Hakları Yükümlülükleri

Bireylere en yakın idari birimler olan belediyeler, insan haklarına etki eden kararlar almakta ve çeşitli hizmetler sunmaktadır. İnsan haklarının korunmasında birincil sorumluluk merkezi idarede olsa da belediyelerin ulusal ve uluslararası hukuktan kaynaklanan insan hakları yükümlülükleri gözden kaçırılmamalıdır. Belediye hizmetlerinin sunumunda bir hak ihlali ortaya çıktığında insan hakları temelli hukuki sorumluluk harekete geçmektedir. Bu çalışmada, insan hakları hukukunun yerele yansıması, yerelin ise insan hakları hukukuna taşınması bağlamında hukuk alanında aralanan pencereden bir bakış sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Belediye, İnsan hakları, Yükümlülük, Yerel yönetim, Yerellik.

ABSTRACT

Human Rights Obligations of Municipalities in the Context of National and International Law

As the administrative units closest to individuals, municipalities make decisions that impact human rights and provide various services. While the primary responsibility for the protection of human rights lies with the central administration, the human rights obligations of municipalities arising from national and international law should not be overlooked. When a violation of rights occurs in the provision of municipal services, a human rights-based legal responsibility comes into play. This study will offer a perspective from the legal field on the reflection of human rights law at the local level and the incorporation of local issues into human rights law.

Keywords: Municipalities, Human rights, Obligation, Local administration, Subsidiarity.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI ..... **i**
BEYAN ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR DİZİNİ ..... **vii**
TABLOLAR VE ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **viii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
YEREL YÖNETİMLERE GENEL BAKIŞ

1. YEREL YÖNETİM KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ 3
2. ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA YEREL YÖNETİMLER 6
   2.1. Ulusal Hukukta Yerel Yönetimler 6
      2.1.1. Köy Yönetimleri 7
      2.1.2. İl Özel İdareleri 9
      2.1.3. Belediyeler 11
      2.1.4. Büyükşehir Belediyeleri 13
   2.2. Uluslararası Hukukta Yerel Yönetimler 15
      2.2.1. Yerellik (Subsidiarite) İlkesi 15
      2.2.2. Uluslararası Hukuk Yükümlülüğünün Genel Çerçevesi 17
      2.2.3. Esnek Hukuktan (Soft Law) Kaynaklanan Yükümlülük 20
      2.2.4. Uluslararası Sisteme Yerel Katılım: Şehirler Diplomasisi 23
      2.2.5. Uluslararası İnsan Hakları Aktörü Olarak Yerel Yönetimler 26
      2.2.6. Birleşmiş Milletlerde Yerel Yönetimler 28
         2.2.6.1. Sözleşmeler ve Sözleşmesel Organlar 28
         2.2.6.2. BM'nin Esnek Hukuk Belgeleri 29
      2.2.7. Avrupa Konseyinde Yerel Yönetimler 35
         2.2.7.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı 37
         2.2.7.2. Avrupa Kentsel Şartı I, II ve III 39
         2.2.7.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları 41
      2.2.8. Avrupa Birliğinde Yerel Yönetimler 43

İKİNCİ BÖLÜM
İNSAN HAKLARI VE BELEDİYE İLİŞKİSİ

1. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI 49
1.1. İnsan Hakları ve Bağlantılı Kavramlar 49
1.2. Tarihsel Çizgide İnsan Hakları Serüveni 52
1.3. İnsan Haklarının Sınıflandırılması 56
2. BELEDİYELERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ 59
2.1. Güvenli Kentte Yaşama Hakkı 62
2.1.1. Maddi ve Manevi Varlığın Korunması Hakkı 63
2.1.2. Suçtan ve Suç Mağduru Olmaktan Korunma 66
2.2. Katılım Hakkı 70
2.2.1. Geleneksel Katılım Hakkı 71
2.2.2. Karar Alma Süreçlerine Katılım 73
2.3. Sosyal Haklar 79
2.4. Engelli Hakları 84
2.4.1. Erişilebilirlik Yükümlülüğü 85
2.4.2. Engelli Hakları Bağlamında Hizmetler 88
2.5. Kadın Hakları 91
2.5.1. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi 91
2.5.2. Belediyelerde Cinsiyet Eşitliği 93
2.5.3. Küresel Girişimler ve Uygulama 96
2.6. Çocuk Hakları 97
2.6.1. Çocukların Şiddet ve İstismara Karşı Korunma Hakkı 98
2.6.2. Çocukların Oyun Hakkı 101
2.6.3. Küresel Girişimler ve Uygulama 103
2.7. Çevre Hakkı 106

SONUÇ 112
KAYNAKÇA 114

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABAD	: Avrupa Birliği Adalet Divanı
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇHS	: BM Çocuk Hakları Sözleşmesi
EHİS	: BM Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme
Habitat	: BM İnsan Yerleşmeleri Konferansı
İHEB	: BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
KDK	: Kamu Denetçiliği Kurumu
Kongre	: Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi
m.	: Madde
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (Organisation for Economic Co-Operation and Development)
Özerklik Şartı	: Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı
s.	: Sayfa Sayısı
s.e.t.	: Son Erişim Tarihi
SKA	: Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TSE	: Türk Standardları Enstitüsü
UCLG	: Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı (United Cities and Local Governments)
UNDP	: BM Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNEP	: BM Çevre Programı (United Nations Environment Programme)
UNFPA	: BM Nüfus Fonu (United Nations Population Fund)
UNICEF	: BM Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
VLR	: Gönüllü Yerel Değerlendirme Raporu (Voluntary Local Review)
YG-21	: Yerel Gündem 21

TABLOLAR VE ŞEKİLLER DİZİNİ

Tablo 1: 2019 Yılı SKA Değerlendirme Raporundaki Yerel Yönetimlerle İlgili Bölümler 34

Tablo 2: Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu 39

Resim 1: Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar 33

GİRİŞ

"Yerel yönetim kuruluşları, özgür ulusların gerçek gücünü oluşturur. İlkokulların bilime katkısı ne ise yerel meclislerin özgürlüğe katkısı odur... Bir ulus özgür bir yönetim kurabilir, ancak yerel yönetim olmadan özgürlüğün ruhuna sahip olunamaz."Alexis De Tocqueville, 1835.

Belediyelerin yükümlülükleri ile yerelde meydana gelen hak ihlalleri arasında çoğu zaman bir bağlantı söz konusudur. Belediyelerin insan hakları yükümlülükleri istihdamdan yoksulluğa, çevresel değerlerin tahribatından eşitsizliklere kadar birçok alanda kendini göstermektedir. Belediyelerin etki alanları sadece sosyal haklarla da sınırlı değildir. Yaşama hakkına kadar uzanan birçok hakkı kapsamaktadır.

Uluslararası insan hakları belgelerinde doğrudan yerel yönetimlere yükümlülük getiren düzenlemeler bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) hükümlerinin yerel yönetimleri de bağladığı sıklıkla vurgulanmaktadır. Ulusal hukuk açısından belediyelerin insan hakları yükümlülükleri, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda sosyal hizmet, sosyal yardım ve denetim görevleri kapsamında dolaylı yoldan düzenlenmektedir. Bu yükümlülükler esasen Anayasa'nın genel idare ilkelerine ilişkin hükümleri ve Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları sözleşmelerinin hükümleri çerçevesinde belirlenmektedir.

Bu çalışmada, genellikle kamu yönetimi ve sosyal hizmet perspektifinden incelenen belediye faaliyetlerinin insan hakları hukuku boyutu aydınlatılarak literatürdeki boşluğun doldurulması amaçlanmaktadır. Çalışmada ulusal ve uluslararası hukuk boyutuyla belediyelerin insan hakları yükümlülükleri incelenecektir. Uluslararası hukuk kapsamında belediyelerin insan hakları yükümlülükleri konusu henüz emekleme aşamasında olduğundan esnek hukuk belgelerine de başvurulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde yerel yönetimler

başlığı altında incelenen konular, ikinci bölüme belediyelerin insan hakları yükümlülükleri olarak aktarılmış ve tezin ana başlığı bu doğrultuda belirlenmiştir[1].

Tezin birinci bölümünde genel olarak yerel yönetim kavramı ele alınacak, daha sonra ulusal hukuktaki yerel yönetim birimleri incelenecektir. Ardından uluslararası hukuk yükümlülüklerinin sınırları belirlenecek ve çalışmanın birçok yerinde referans gösterilen esnek hukuk belgeleri ile bu belgelerde düzenlenen insan hakları yükümlülüklerinden bahsedilecektir. Yerel yönetimlerin Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği (AB) sistemleri üzerinden insan hakları hukukuna nasıl dâhil olduklarının incelenmesi ise birinci bölümün odak noktasını oluşturacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümü insan hakları ve bağlantılı kavramların çerçevesi çizilerek başlatılacaktır. Bu bölümde belediyelerin insan hakları yükümlülükleri alt başlıklardaki haklar bağlamında incelenecektir. İkinci bölümün ilgili kısımlarında küresel girişimlere ve uygulamalara da değinilecektir. Ancak inceleme esas olarak ulusal ve uluslararası hukuk düzenlemeleri ile mahkeme ve diğer denetim mekanizmalarının kararları üzerinden yürütülecektir. Haklar derinlemesine bir inceleme yapılmadan sadece belediyelerle ilişkili oldukları ölçüde aktarılacaktır.

[1] Bu tercihin nedeni, birinci bölümdeki konuların ve diğer ülkelerin farklı yönetim yapılarının "belediyeler" çerçevesinde incelenememesidir. Ayrıca ikinci bölümde köy ve il özel idarelerinin incelenmesi hâlinde konu bütünlüğü sağlanamayacaktır. Hukuki çerçevede ikinci bölümde ele alınan haklar ile köy ve il özel idareleri arasındaki bağlantı oldukça sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YEREL YÖNETİMLERE GENEL BAKIŞ

1. YEREL YÖNETİM KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Yerinden yönetim "yönetsel işlerin, doğrudan devlet adına ve başkentteki yöneticiler eliyle değil, farklı yörelerde oturan insan topluluklarının kendi aralarından çıkan veya çıkardıkları kimseler tarafından onlar adına yürütülmesi"[2] anlamına gelmektedir. 1982 Anayasası'nın 123. maddesinin "idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır" hükmünden anlaşılacağı üzere Türk idari teşkilatında merkezden yönetim (merkeziyet) ve yerinden yönetim (âdemi merkeziyet) ilkeleri hakimdir. Yerel hizmetlerin merkezi yönetim hiyerarşisine bağlı olmayan ve belirli bir özerkliğe sahip tüzel kişiler tarafından sunulması yerinden yönetim ilkesinin bir yansımasıdır[3].

Birbirini tamamlayan nitelikleri dolayısıyla merkezden yönetim ve yerinden yönetim ilkeleri tüm ülkelerde bir arada uygulanmaktadır[4]. Kamu hizmetinin verimli yürütülmesi ve rekabete açılması ile esneklik konularında yerinden yönetim ilkesi daha etkili örnekler sunmaktadır[5]. Yerinden yönetim ilkesinin en temel özelliği ise demokratik hukuk devletinin bir gereği olmasıdır[6].

İdari özerklik ilkesi kapsamında yerinden yönetim kuruluşlarının yetkili kurulları veya kamu görevlileri icrai kararlar alabilmektedir. Bu kuruluşların merkezden bağımsız bütçeleri bulunmakta, yetki ve görevleri yasalarla düzenlenmektedir. Merkezi yönetim ve yerinden yönetim kuruluşları arasında bir hiyerarşi ilişkisi bulunmadığından merkezin bu kuruluşlar üzerindeki denetimi vesayet denetimi ile sınırlıdır[7].

---

[2] **Duran, Lütfi** (1982) İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul, Fakülteler Matbaası, s.48.
[3] **Gül, Hüseyin** (2015) "Yönetim-Yerinden Yönetime İlişkin Kavramsal Çerçeve" Tekeli, Recep (Editör)Yerel Yönetimler Üzerine, 1. Basım, Ankara, Nobel Yayıncılık, s.4.
[4] **Keleş, Ruşen** (2012) Yerinden Yönetim ve Siyaset, 8. Baskı, Ankara, Cem Yayınevi, s.27.
[5] **Erdem, İsmail** (2011) Yerel Siyaset ve Belediyecilik, 2. Baskı, İstanbul, İlke Yayıncılık, s.17.
[6] **Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil** (2017) Türk İdare Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.193.
[7] **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**, s.190-305.

Yerinden yönetimler, siyasi yerinden yönetim ve idari yerinden yönetim olarak iki başlıkta incelenmektedir. Siyasi yerinden yönetim, federal devletlerin anayasalarının siyasi özerklik tanıdığı federe yönetimleri göstermek için kullanılmaktadır. İdari yerinden yönetim ise yürütmenin yetkilerinin bir kısmı ile donatılmış idari birimleri ifade etmektedir[8].

İdari yerinden yönetim de hizmet yönünden ve yer yönünden olmak üzere ikili bir ayrıma tabi tutulmaktadır[9]. Yerinden yönetim kavramı genellikle yer yönünden yerinden yönetimin uygulama biçimi olan yerel yönetimleri-mahallî idareleri göstermek için kullanılmaktadır[10]. Ancak bu kavram yerel yönetimleri de içine alan daha geniş bir anlam ihtiva etmektedir.

Yerel yönetimler, kendi örgütsel yapılarını oluşturabilen ve merkezle ilişkilerinde idari özerklikten faydalanabilen kamu tüzel kişileridir. Yerel yönetimler belirli bir coğrafi alandaki topluluğun üyelerine hizmet sunmaktadır. Yerel yönetimlerin karar organları yerel halk tarafından seçilmektedir[11]. Başka bir tanımla yerel yönetimler; köy, kasaba ve kent gibi irili ufaklı mahallî müşterek ihtiyaçların[12] karşılanması için oluşturulan anayasal kuruluşlardır[13]. Türkiye'de yerel yönetimler; il özel idaresi, belediye ve köy birimlerinden oluşmaktadır.

Günümüzde çoğu ülkede kamu hizmetlerinin büyük bir bölümünün sunumu yerel yönetimlere devredilmiştir. Yerel hizmetler kamu yönetiminde verimliliği ve etkinliği artırmaktadır. Olumlu işlevler bu kadarla sınırlı değildir. Yerel yönetimler, merkezin gücünü frenlemekte ve bireysel özgürlükleri güçlendirmektedir[14].

---

[8] **Yılmaz, Vedat/Telsaç, Cüneyt** (2021) "Yerel Yönetimler ve Katılım" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:40, s.238.

[9] **Karakılçık, Yusuf** (2020) Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.42-43.

[10] **Gül, Hüseyin**, s.4.

[11] **Parlak, Bekir/Ökmen, Mustafa** (2016) Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler, 5. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi, s.20

[12] Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında, mahallî müşterek ihtiyaç şu şekilde açıklanmıştır: "Mahallî müşterek ihtiyaç kavramı, herhangi bir yerel yönetim biriminin sınırları içinde yaşayan kişi, aile, zümre ya da sınıfın özel çıkarlarını değil, aynı yörede birlikte yaşamaktan doğan eylemli durumların yarattığı, yoğunlaştırdığı ve güncelleştirdiği, özünde yerel ve kamusal hizmet karakterinin ağır bastığı ortak beklentileri ifade etmektedir. Bu gereksinimleri yerel planda karşılama olanak ve önceliklerini takdir yetkisinin o yörede yaşayan halkın yasalara dayalı olarak oluşturdukları organlara bırakılması, hem özerklik ilkesine, hem de demokratik yaşam biçimine daha uygun bir yoldur." AYM, E.987/18, K.1988/23, K.T. 22.06.1988.

[13] **Ulusoy, Ahmet/Akdemir, Tekin** (2017) Mahalli İdareler, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.21.

[14] **Ulusoy/Akdemir**, s.22-25.

"Yerel yönetim, kent yönetimi, belediye ya da komün" denildiğinde yerel bir topluluğa kamu hizmeti sunan siyasi birimler akla gelmektedir. Yerel yönetimlerin ortaya çıkışını kesin bir tarihe bağlamak mümkün değildir. Batı'da önce yerel yönetimler kurulmuş, ardından merkezi yönetimler oluşmuştur[15]. Tarihsel akışta kimi zaman merkezi yönetimlerin kimi zaman yerel yönetimlerin uygulamaları ağırlık kazanmıştır. Ancak yerel yönetimlerin özerk ve kendi kendine yeten idari birimler oldukları konusunda her zaman mutabık kalınmıştır[16].

Yerel yönetimlerin tarih sahnesindeki ilk temsilcisi Antik Sitelerdir. Belirli bir toprak parçasındaki insanlardan oluşan ve kendi kendini yöneten en küçük demokratik yönetsel birimler olan Antik Sitelerin siyasal rolü, Roma İmparatorluğu'nun egemenliğine kadar sürmüştür. Avrupa kentleri ikinci yüzyıldan itibaren feodal beylerin egemenliği altına girmiştir[17]. Orta Çağ'da devletlerin hakimiyetini derebeyleriyle paylaşması sonucu bağımsız şehir yönetimleri ortaya çıkmıştır. Böylece şehirler bir prense bağlı özerk yönetimlere dönüşmüştür. Bazı şehirlerde meclis üyeleri ve resmî görevliler doğrudan halk tarafından seçilebilmiştir[18].

Onuncu yüzyıla gelindiğinde burjuvanın gelişmesine koşut olarak kentler de büyümüş ve gelişmiştir. Bu dönemin kentleri, harcamalarını karşılamak için vergi koyma ve vergi toplama yetkisini elde etmiştir[19]. On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda, merkezi yönetimler tekrar güçlenmiş ve ulus devletlerin hakimiyeti ile birlikte özerk bölgelere tanınan imtiyazlar kaldırılmıştır. Bu dönemde yerel yönetimler merkezi yönetimin alt birimlerine dönüştürülmüştür. Ancak merkezi yönetim tarafından atanan valiler veya komutanlar üzerinden şekillenen söz konusu yönetim modeli, endüstrileşmenin getirdiği yeni kentsel problemlere çözüm üretememiştir. Kentsel sorunların çözümü için on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da "belediye" örgütleri kurulmuştur[20].

[15] **Toprak, Zerrin** (2006) Yerel Yönetimler, Ankara, Nobel Yayıncılık, s.12.
[16] **Keleş**, s.33.
[17] **Keleş**, s.33-36.
[18] **Ersöz, Halis** (2005) "Sosyal Politika-Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi" İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:55, S:1, s.764-765.
[19] **Keleş**, s.33-36.
[20] **Ersöz**, s.764-765.

1789 yılında Fransız Kurucu Meclisi'nde ilk defa "belediye" sözcüğünün kullanılmasıyla Avrupa'nın belediyeleşme serüveni başlamıştır. 1835 yılında İngiltere'de ortaya çıkan reform hareketlerinin sonucunda ilk belediye tüzel kişiliği kurulmuştur. Günümüz yerel yönetimleri, bahsedilen dönemin komün idarelerinin çağdaş ulus devlet yapısına uyumlaştırılmış bir versiyonu olarak görülebilir[21].

Türkiye, Batı ülkelerine göre köklü bir yerel yönetim geleneğine sahip değildir. Batı demokrasilerinde tarihsel geçmişi on ikinci yüzyıla kadar uzanan yerel yönetimler, merkezi hükûmet karşısında bir bölgenin ya da bir kentin, mali-idari alanda özerklik elde edip güçlenmesiyle ortaya çıkmıştır. Batı'nın yönetim tarihi siyasi otorite birliğine ve bütünlüğüne değil, çeşitli güç merkezlerinin ortaya çıkış hikâyesine yaslanmaktadır. Türk yönetim tarihinde ise yerel yönetimler merkezin birer dairesi olarak düşünülmüş, otorite ve kaynakların paylaşılması konusuna pek sıcak yaklaşılmamış ve kamu yönetiminin en belirgin özelliği otorite ve kaynakların merkezin elinde toplanması olmuştur[22]. Türkiye'de yerel yönetimlerin gelenekten ve kökten yoksun olmasının diğer bir nedeni ise Türkiye'nin merkeziyetçiliğin egemen paradigma olduğu dönemde kurulması ve bu dönemde faşizmin ve totalitarizmin dünya genelinde hakim değerler olmasıdır. Söz konusu durum, demokrasi ve yerel yönetimler için şansızlık olarak görülebilir[23].

2. ULUSAL VE ULUSLARARASI HUKUKTA YEREL YÖNETİMLER

2.1. Ulusal Hukukta Yerel Yönetimler

Türkiye'de yerel yönetimlerin tarihsel süreci Tanzimat Dönemi'nden başlatılmaktadır. Bu dönemden itibaren klasik yönetim anlayışı geride bırakılarak kamu yönetiminde değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde bu değişikliklere yenileri de eklenmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan 1924 tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu ve 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu, uzun bir süre yerel yönetimlerin ana mevzuatını oluşturmuştur. Ardından 1984 tarihli ve 3030 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 1987 tarihli ve 3360 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yerel yönetim

[21] **Karakılçık**, s.46.
[22] **Eryılmaz, Bilal** (2009) Kamu yönetimi : Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, 2. Baskı, Ankara, Okutman Yayıncılık, s.184-192.
[23] **Erdem,** s.18.

mevzuatındaki son değişiklikler ise 2000'li yıllarda gündeme alınan kamu yönetimi reformu kapsamında gerçekleştirilmiş ve bu dönemde Köy Kanunu dışında tüm yerel yönetim mevzuatı yenilenmiştir[24].

Anayasa'da merkezi idarenin illere, illerin de diğer kademeli bölümlere ayrıldığı; mahallî idarelerin ise il özel idaresi, belediye ve köylerden oluştuğu düzenlenmektedir. 127. madde yerel idarelerin anayasal çerçevesini çizmektedir. Bu maddede; il, belediye, köy idaresi dışında yerel idare birimi kurulamayacağı, yerel idarelerin karar organlarının seçimle belirlenmesi gerektiği, bu idarelerin görev ve yetkilerinin doğrudan kanunla düzenleneceği, büyük yerleşim yerleri için özel yönetim biçimleri (büyükşehir belediyesi) öngörülebileceği, idari makamlarca bu idarelerin karar organlarının seçimine ve görevden uzaklaştırılmasına dair kararlar alınamayacağı ve bu konudaki kararların münhasıran yargı mercilerince alınacağı, kanunla öngörülmesi şartıyla merkezi idarenin yerel idareler üzerinde ölçülü bir vesayet denetiminin bulunduğu ve Cumhurbaşkanı'nın izniyle hizmet sunumunda koordinasyon sağlanması için yerel idarelerin kendi aralarında birlikler kurabileceği hükme bağlanmıştır.

2.1.1. Köy Yönetimleri

Osmanlı'nın kuruluş yıllarından itibaren bağımsız bir yapı olarak varlık gösteren köy yönetimi, kendiliğinden oluşmuş Türk idari teşkilatına özgü bir yönetim birimidir[25]. Diğer yerel yönetim birimlerinin kuruluşunda Fransa'daki örnekler esas alınmıştır[26].

Köyler 1924 tarihli ve 442 sayılı Kanun'la yasal bir zemine kavuşabilmiştir[27]. 1924 yılına kadar yalnızca hükûmetin izniyle varlık gösterebilen köy yönetimleri 442 sayılı Köy Kanunu ile tüzel kişilik kazanmıştır. Bu Kanun'da kırsal yöre topluluklarının hizmet gereksinimlerinin karşılanmasında köylere önemli görevler verilmiştir. Anayasal açıdan 1924 Anayasası'nda genel idare hiyerarşisi içinde tüzel kişiliğe sahip bir idari birim olarak tanımlanan köy yönetimi, 1961 Anayasası'nda bağımsız olarak mahallî idareler kapsamına alınmıştır. 1982 Anayasası'nda bu düzenleme korunmuştur[28].

[24] **Bilgiç, Veysel** (2009) Değişik Yönleriyle Yerelleşme, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.11.
[25] **Duran**, s.171.
[26] **Gözübüyük, Şeref/Tan, Turgut** (2019) İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar, 13. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, s.191.
[27] **Ulusoy, Ali** (2019) Yeni Türk İdare Hukuku, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.246.
[28] **Ulusoy/Akdemir**, s.370.

Köy hakkında yapılan tanımlara bakıldığında her bir tanımın köyün farklı unsurlarını öne çıkardığı görülmektedir. Sosyolojik açıdan yapılan tanımlarda toprağa bağlılık unsuruna vurgu yapılmakta iken hukuki açıdan yapılan tanımlarda tüzel kişilik unsuru belirgin olmaktadır[29]. Köy Kanunu da farklı köy tanımları yapmıştır. "Nüfus ölçütü" dikkate alınarak yapılan tanıma göre nüfusu 2 binden az olan yurtlara köy denilmektedir (m.2). Nüfus bakımından bir de alt sınır belirlenmiş olup buna göre Kanun uyarınca nüfusu 150'den aşağı olan yerler köy olarak kabul edilmemektedir. (m.89) Özetle köy için taban nüfus 150 olarak belirlenmiştir. "Kamu malları" kıstas alınarak yapılan tanımda; cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanların bağ ve bahçe ve tarlaları ile birlikte bir köy teşkil edeceği belirtilmektedir (m.2).

Köy yönetiminin organları; köy derneği, ihtiyar meclisi ve muhtardır. Köy derneği, siyasal seçim hakkı bulunan ve o yerin seçmen kütüğüne kayıtlı olan köylülerin toplanması ile oluşur. Köy derneği, aynı zamanda bir seçim kurulu olarak seçim dönemlerinde toplanıp ihtiyar meclisini ve muhtarı seçer. Köy yönetimleri tüm kamu gücü yetkilerine başvurabilir. Köyün yetkili organları her türlü idari işlemi (idari karar, yönetmelik, idari sözleşme, kamulaştırma, zabıta faaliyeti, vergi salma, yardım, bağış) yapabilir. Köy yönetimlerinin görevlerini yaparken ve yetkilerini kullanırken uyguladıkları usuller diğer kamu idarelerinin usullerine nazaran oldukça sadedir[30].

Köy Kanunu; köylüler, muhtarlar ve ihtiyar meclisleri için ihtiyari ve zorunlu olarak tarım, su işleri, arazi ve iskân işleri, hayvancılık, ormancılık, sağlık işleri, bayındırlık hizmetleri, askerlik, sosyal hizmetler, turizm ve tanıtma işleri, sanayi ve madencilik, ticaret işleri ve benzeri konularda çeşitli görevler öngörmüştür. Kanun'da bu hizmetlerin görülmesi için gelir kaynakları da düzenlenmiştir. Uygulamada köylerin ihtiyaçları sürekli artarken gelirleri yetersiz kalmaktadır[31].

443 sayılı Kanun'da sağlık, temizlik, yol, su ve okul hizmetleri zorunlu görevler olarak tanımlanmış; çamaşırlık, pazar yeri ve çarşı yapma şeklinde sıralanan köy hizmetleri isteğe bağlı görevler olarak belirlenmiştir. Köyün alacağı bir idari kararla isteğe bağlı işler

[29] **Ulusoy/Akdemir**, s.368.
[30] **Duran**, s.175-176.
[31] **Toprak, Zerrin** (2010) Yerel Yönetimler, 8. Baskı, İzmir, Birleşik Matbaacılık, s.123.

zorunlu işlere dönüştürülebilmektedir. Köylüler için zorunlu işler kamu yükümlülüğü niteliğinde olup yerine getirilmediğinde köylüler cezalandırılmaktadır[32].

442 sayılı Köy Kanunu yüz yıldır yürürlüktedir. Kanun'un yürürlüğe girdiği 1924 yılında nüfusun yüzde seksen beşi köylerde, geri kalanı şehirlerde ikamet ederken ülkedeki sosyal, ekonomik, kültürel gelişmelere bağlı olarak bu oran büyük ölçüde değişmiştir. Günümüzde köylerin nüfusu yüzde yedilere kadar gerilemiştir. Kırsal alanın ihtiyaçlarının niteliği de oldukça farklılaşmıştır[33]. Köy Kanunu köylerin yönetim sorunlarını ve gereksinimlerini çözebilecek yeterli usul ve kurallar içermemektedir. Kanun, yurdun büyük bölümü için kâğıt üzerinde kalan bir hukuki düzenleme haline geldiği için uygulamaya geçirilememektedir[34].

2.1.2. İl Özel İdareleri

İl özel idaresi, belediye ve köy sınırlarının dışında kalan yerlerde yerel kamu hizmeti yürütmekle görevlidir[35]. İl özel idaresinin görev alanı il sınırlarını kapsamakta, bu nedenle faaliyet sahası merkezi idare ile kesişmektedir. İl özel idaresinin asıl fonksiyonu kamu hizmetlerinin yürütülmesinde merkeze yardımcı olmaktır[36]. İl özel idaresi, en eski kuruluş kanununa sahip olan mahallî idare birimidir. İl özel idaresinin kuruluş kanunu 1913 tarihli iken ilk köy kanunu 1934 ve ilk belediye kanunu 1930 tarihlidir[37].

İl özel idaresinin görevleri Tanzimat'a kadar vakıflar eliyle yürütülmüştür[38]. Fransa örneğinden esinlenerek 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile temelleri atılan il özel idaresi, tüzel kişiliğini İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde kazanmıştır[39]. 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayat Kanunu Muvakkatı (İllerin Yönetimi Geçici Kanunu) il özel idaresini tüzel kişiliği bulunan modern bir yerel yönetim yapısına dönüştürmüştür. Bu düzenlemede yerel meclisler önemli yetkilerle donatılmışsa da valilere il genel meclisi gündemini belirleme ve meclis toplantılılarını belirli bir süre erteleme gibi önemli yetkiler tanınmış, böylece merkeziyetçi anlayış yine hakim kılınmıştır. Kanun'un il genel yönetimini düzenleyen Birinci Kısmı (1-

[32] **Gözübüyük/Tan,** s.231.
[33] **Ulusoy/Akdemir**, s.372.
[34] **Duran**, s.172.
[35] **Ulusoy**, s.241.
[36] **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**, s.313.
[37] **Ulusoy/Akdemir**, s.200.
[38] **Salihlioğlu, Enver** (2012) İl Özel İdaresi, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, s.1.
[39] **Gözübüyük/Tan**, s.204.

74. maddeleri) 1929 yılında yürürlükten kaldırılmış; İdare-i Hususiye-i Vilayat (İl Özel İdaresi) başlıklı İkinci Kısmında 1926, 1949, 1950, 1956, 1963 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. Bu düzenleme Türkiye Cumhuriyeti'nin üç anayasa döneminde uygulamada kalmıştır[40].

2003 yılında başlatılan kamu yönetimi reformu doğrultusunda il özel idaresine ilişkin son kanuni düzenleme olan 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu kabul edilmiştir. Kanun'un 3. maddesi, il özel idaresini "il halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisi" olarak açıklamaktadır. İl özel idarelerinin asli karar organı olan il genel meclisinin üyeleri beş yılda bir yapılan genel seçimlerle belirlenmekte, il genel meclisinin başkanı da meclis üyelerince kendi üyeleri arasından seçilmektedir[41]. İl özel idaresi doğrudan il yönetimlerinin kuruluş kanunu ile birlikte kurulmakta olup kuruluşunda ayrı bir yola başvurulmamaktadır[42]. 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu tüzel kişilikle özerklik arasında açık bir bağ kurmuştur. Kanun'un tanımında özerklik için olmazsa olmaz unsurlar olan idari ve mali özerklik ilkeleri öne çıkarılmıştır[43].

5302 sayılı Kanun'la il özel idaresi, merkezi yönetim ile diğer yerel yönetimlerin arasında bir kademeye konumlandırılmıştır. İl özel idaresi; sağlık, tarım, sanayi ve ticaret, bayındırlık ve iskan hizmetlerini belediyeler ve köyler dâhil olmak üzere il genelinde yerine getirmekte; belediye sınırlarının dışında kalan yerlerde ise imar, yol, su, katı atık, çevre, kültür, turizm, gençlik ve spor hizmetlerini yürütmektedir[44]. Kanun, il özel idaresinin görev ve yetkilerini ayrıntılı bir liste hâlinde sıralamamış, sadece görev konularını belirtmekle yetinmiştir. Böylece görev ve yetki açısından geleneksel "sayma" (tadadi) usulünden uzaklaşılarak "yetki" (ultra vires) ilkesine geçiş yapılmıştır[45].

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'la il özel idareleri hakkında önemli düzenlemeler yapılmış, mevcut olanlara ek on üç yeni büyükşehir

[40] **Salihlioğlu,** s.4-5.
[41] **Ulusoy**, s.242.
[42] **Gözübüyük/Tan**, s.205.
[43] **Toprak** (2010), s.62.
[44] **Ulusoy/Akdemir**, s.202.
[45] **Eryılmaz**, s.140.

belediyesi kurulmuş, büyükşehir belediyelerinin sınırları il mülki sınırları olarak belirlenmiş ve büyükşehir belediyesi kurulan illerdeki il özel idarelerinin tüzel kişilikleri kaldırılmıştır[46].

İl özel idareleri nüfusa göre en büyük otuz il dışında tüm illerde varlık göstermeye devam etmektedir. Ülkemizde il özel idareleri yeterli kurumsal kapasiteden mahrumdur. Merkezi idarenin sıkı vesayeti altında kalan il özel idarelerinin görevleri değişen şartlarda anlamını yitirmiş ya da uygulanma imkânı ortadan kalkmıştır[47]. Bu nedenle il özel idareleri büyük oranda işlevini kaybetmiş bir yerel yönetim birimi olarak değerlendirilmektedir[48].

2.1.3. Belediyeler

Türkiye'de kent yönetimi olgusu belediyelere tanınan bir yönetim modelidir[49]. Tarihsel açıdan endüstri öncesi tarım ekonomilerinde, belediyeler yürütmen ve yargının bazı işlevlerini de üstlenmiştir. Osmanlı'da en üst yönetici pozisyonunda bulunan kadılar yargı görevlerinin yanında yönetsel, mali ve belediye fonksiyonlarını kullanan bir memur statüsünde olmuştur[50]. Osmanlı'nın kent yönetimi on dokuzuncu yüzyılda önemli değişimler geçirmiştir. Dış dünyaya açılan kapı niteliğinde olan liman kentlerinin yönetim yapısındaki bu değişimlerde, Avrupa örneğinde olduğu gibi baskı grupları değil, yabancı güçler etkili olmuştur[51].

Belediyeleşme süreci 1855 yılında İstanbul'da "Şehremaneti" adında bir belediye örgütünün kurulması ile başlamıştır. İstanbul Belediyesi'nin o dönemki karşılığı olan Şehremaneti'nin kurulmasının ardından aynı görevleri yürüten İhtisap Nezareti ortadan kaldırılmıştır. Daha sonra 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile belediye örgütleri diğer şehirlere yayılmıştır. 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayât Nizamnamesi'nde vilayet yönetimi yeniden ele alınmış ve taşra belediyelerinin yasal altyapısı oluşturulmuştur. 1877 tarihli Vilayetler Belediye Kanunu ise şehir ve kasabalardaki belediye örgütlerini kalıcı hale

[46] **Gözübüyük/Tan**, s.205.
[47] **Ulusoy/Akdemir**, s.199.
[48] **Gözübüyük/Tan**, s.205.
[49] **Demir, K. Alp** (2019) "Kent Yönetiminde Değişim Algısı: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme ve Yerelleşen Yönetişim Uygulaması" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:74, S:1, s.196.
[50] **Demir, K. Alp** (2019) "Osmanlı Devleti'nde Yerel Yönetim Kültürü" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:21, S:2, s.433.
[51] **Toprak** (2010), s.163.

getirmiştir[52]. Belediyeler, Tanzimat Dönemi'nden sonra oluşturulan ilk mahallî idari birimi olsalar da[53] gelişebilmeleri ancak Cumhuriyet Dönemi'nde mümkün olmuştur[54].

İl özel idareleri ve belediyeler Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş aşamasında kurulan yerel idari birimlerdir. Türkiye'de belediyeler yüz elli yıllık bir geçmişe sahiptir. Cumhuriyet Dönemi'nin belediyecilik anlayışına önemli katkılarda bulunan 1930 tarihli ve 1580 sayılı Belediye Kanunu yetmiş beş yıl boyunca uygulanmış ve 2005 yılına gelindiğinde 5393 sayılı Belediye Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun önemli yenilikler getirmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu hazırlanırken Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın (Özerklik Şartı)[55] kamu yönetimi anlayışının ve uygulamadaki sorunların etkisinde kalınmıştır[56].

Belediyeler, belde halkının sağlık, düzen, esenlik ve gelişimini sağlamak üzere kamu hizmetleri yürüten kamu tüzel kişileridir[57]. 5393 sayılı Belediye Kanunu ile nüfusu en az 5 bin olan beldelerde belediye kurulması öngörülmüştür. Kanun'da bulunan "belde" ifadesi köyden büyük her türlü yerleşim yerini göstermek için kullanılmaktadır[58].

Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde belediyelerin görevleri düzenlenmektedir[59]. Belediyelerin hizmet alanları genellikle belediye sınırları olsa da belediye meclisi kararıyla bu hizmetlerin mücavir alanlara kadar ulaştırılması mümkündür. Kanun koyucu organize sanayi bölgelerini ve sivil hava ulaşımına açık havaalanlarını belediye hizmetlerinin götürüleceği alanların dışında bırakmıştır[60].

---

[52] **Eryılmaz**, s.188-190.
[53] **Akyılmaz/Sezginer/Kaya**, s.327.
[54] **Gözübüyük/Tan**, s.211.
[55] Tezin çalışmasında sıklıkla kullanılacağından "Özerklik Şartı" denildiğinde Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nın kısaltması anlaşılmalıdır.
[56] **Eryılmaz**, s.151.
[57] **Duran,** s.152.
[58] **Ulusoy**, s.220.
[59] 5393 sayılı Belediye Kanunu, m.14: Belediyenin görev ve sorumlulukları, ana başlıklar olarak şu alanlarda toplanmaktadır: a) Stratejik plan, imar, ruhsat ve denetim; su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel altyapı; toplu taşıma ve şehir içi trafik, b) Çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut, c) Zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans d) Kültür ve sanat, turizm ve tanıtım; gençlik ve spor, sosyal hizmet ve yardım, meslek ve beceri kazandırma; kadınlar ve çocuklar için koruma evleri, e) Evlendirme, defin ve mezarlıklar, f) Ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi, g) Coğrafi ve kent bilgi sistemleri, h) Gayri sıhhi müesseseler ile umuma açık istirahat ve eğlence yerlerinin ruhsatlandırılması ve denetimi, i) Devlete ait her derecedeki okul binalarının yapım, bakım, onarım ve her türlü malzeme ihtiyaçlarını karşılama, j) Sağlıkla ilgili her türlü tesis açma ve işletme, k) Kültür ve tabiat varlıkları, tarihi doku ve kent tarihiyle ilgili mekânlar ve işlevlerin korunması, bakımı ve onarımı, l) Toptancı ve perakendeci halleri, otobüs terminali, fuar alanı, yat limanı ve mezbaha hizmetleri.
[60] **Ulusoy/Akdemir**, s.272.

Belediye Kanunu'nda gösterilen belediye görevlerinin hepsi klasik kamu hizmeti niteliği taşımamaktadır. Bazı maddelerde düzenlenen görevlerin kolluk yetkisi niteliği ağır basmaktadır. Gayrisıhhi müesseseler ile eğlence yerlerinin ruhsatlandırılması ve denetimi, zabıta, şehir içi trafik, çevre sağlığı konularındaki görevler, kolluk niteliği olan görevlerdir. Kurul olarak bu yetkilerin özel kişilere devredilmesi mümkün değildir[61].

5393 sayılı Kanun'da belediyelerin sosyal yönüne özel bir vurgu bulunmaktadır. Kanun'un "nüfusu elli binin üzerinde olan belediyelerde kadınlar ve çocuklar için koruma evleri açılması, hizmet sunumunda özürlü, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanması" hükmünde olduğu gibi sosyal yönü olan düzenlemeler dikkat çekmektedir. Bu tür düzenlemelerle belediyelerin ikincilliğinin ortadan kaldırılmasının amaçlandığı öne sürülmektedir[62].

Belediye Kanunu hemşehri hukukunu yeniden tanımlamış ve geliştirilmiştir. Bir önceki 1580 sayılı Belediye Kanunu'un "Her Türk, nüfus kütüğüne yerli olarak yazıldığı beldenin hemşehrisidir" hükmünde hemşehrilik için nüfus kütüğü esas alınmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun "herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir" hükmü ise hemşehriliği ikamet esasına dayandırmıştır. Hemşehrilik statüsü, belediye kararlarına ve hizmetlerine katılım, belediyenin faaliyetleri hakkında bilgi edinme ve idarenin yardımlarından faydalanma konuları açısından önem taşımaktadır. Belediyeler, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkileri güçlendirmek ve kültürel mirası korumak amacıyla çalışmalar yapmakla yükümlüdür. Öte yandan belediye sınırlarında yaşayan, bulunan veya ilişiği olan herkes belediyenin kararlarına, emirlerine ve duyurularına uyma; belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödeme sorumluluğu taşımaktadır[63].

2.1.4. Büyükşehir Belediyeleri

Türkiye'de kentsel alanların büyümesi ve gelişmesi sonucu geleneksel yerel yönetim birimlerinin ötesinde yeni yapılanmalara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kapsamda belediye, il özel idaresi ve köy yönetimlerinin yetersiz kaldığı alanlarda çözüm arayışlarına gidilmiş ve

[61] **Ulusoy**, s.222.
[62] **Bilgiç**, s.21.
[63] **Eryılmaz**, s.152.

büyükşehir yönetim modelleri gündeme getirilmiştir. 1960'ların başından 1980'lerin sonuna kadar süren ve planlı kalkınma dönemi olarak bilinen dönemde metropol bölgelerinin idaresine yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Hukuki düzenlemeler ise 1980'lerden sonra gerçekleştirilmiştir. 1981 tarihli ve 2561 sayılı Büyük Şehirlerin Yakın Çevresindeki Yerleşim Yerlerinin Ana Belediyelere Bağlanması Hakkında Kanun, büyükşehir belediyelerine yönelik hukuki gelişmelerin başlangıcını teşkil etmektedir[64]. Ardından Anayasa'nın 127. maddesinin büyük yerleşim merkezleri için özel yönetim biçimleri oluşturulabileceği hükmü doğrultusunda büyükşehirlerin belediye yönetimini düzenlemek için Bakanlar Kurulu tarafından 1984 tarihli Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname kabul edilmiştir. Kararname kapsamında İstanbul, Ankara ve İzmir'de anakent belediyeleri kurulmuştur. Bu Kararname'nin yirmi yıllık bir uygulama süresinin ardından 10.07.2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu kabul edilmiştir[65].

5612 sayılı Kanun'un 3. maddesinde büyükşehir belediyesi, "sınırları il mülki sınırı olan ve sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan, idari ve mali özerkliğe sahip olarak kanunlarla verilen görev ve sorumlulukları yerine getiren, yetkileri kullanan, karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişisi" olarak açıklanmaktadır. Kanun'un 4. maddesi kapsamında bir ilin nüfusu 750 bini aştığında kanunla büyükşehir belediyesine dönüştürülebilecektir[66].

Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinde büyükşehir belediyelerinin görevleri belirlenmiştir[67]. Büyükşehir belediyelerinin Kanun'da sayma suretiyle belirlenen görevlerinin dışında kalan yerel kamu hizmetleri kural olarak ilçe belediyelerinin görevindedir. Kanun'da büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ayrımında ilçe belediyeleri lehine subsidiarite ilkesinin işletildiği çıkarımı yapılabilir[68].

[64] **Günal, Vehbi/Güler Ağın, Ayşegül** (2023) "Türk Kamu Yönetiminde Büyükşehir Belediye Yönetimi: 6360'ın 10 Yılı" Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, C:9, S:2-1, s.281-282.
[65] **Eryılmaz**, s.162.
[66] 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, m.4-m.7.
[67] **Bilgiç**, s.25.
[68] **Ulusoy**, s.237.

2.2. Uluslararası Hukukta Yerel Yönetimler

Uluslararası hukuk düzeni yerel yönetimleri devletlerin iç örgütlenmesindeki idari birimler olarak tanımlamakta ve bu yönetim birimlerinin haksız eylemlerinden kaynaklanan hukuki sorumlulukları merkezi idarelere yüklemektedir. Alt başlıklarda bu konunun detayları açıklanacaktır. Bakış açısı yerleşik normatif düzenden farklı bir yöne kaydırıldığında günümüzde yerel yönetimlerin uluslararası insan hakları hukuku ile ilişkiler kurduğu, sembolik olarak insan hakları sözleşmeleri imzaladığı, uluslararası sözleşmelerin uygulamaya geçirilmesi için yerel eylem planları hazırladığı ve bu planları yönetim sınırları içerisinde hayata geçirdiği görülmektedir[69]. Ayrıca uluslararası sistemde şehir ağlarının resmî bir statüsü bulunmaktadır.

Çalışmanın devamında subsidiarite (yerellik) ilkesi ve uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükler bağlamında yerel yönetimlerin normatif hukuktaki konumu ele alınacaktır. Esnek hukuk belgeleri başlığından itibaren uygulama ile literatür de incelemeye dâhil edilecektir.

2.2.1. Yerellik (Subsidiarite) İlkesi

Yerellik ilkesi, devlet ya da herhangi bir üst otorite ile onun kuşattığı yerel veya işlevsel toplumsal gruplaşmalar arasındaki ilişkide ve özerklik ile bağımlılık sınırlarının çiziminde; bir yandan aktörlerin azami bağımsızlığının diğer yandan genel kamusal yararın gözetilmesini gerektirmektedir[70]. Uluslararası literatürde subsidiarite kavramının anlamına dair genel bir uzlaşı bulunmamaktadır. Bu kavram kısaca "yerele ait hizmetler yerine getirilirken yerelin önceliğini tercih etme" olarak açıklanabilir[71].

Subsidiarite ilkesi, merkezin görevlerinin tek tek sayılarak belirlenmesini öngördüğü için merkezi yönetimin işlevlerini ikinci plana almaktadır. Yönetimin bütünlüğü ilkesinin karşısında olan subsidiarite ilkesi açısından yerel yönetimler genel yetkili iken görevleri

[69] **Durmuş, Elif** (2018) "Yerel Yönetimler ve Uluslararası Hukuk Mültecilerin Kabul ve Uyumu ile İnsan Haklarının Yerelleşmesi Konularına Bir Bakış" Erdoğan, Murat (Editör) Göç, Uyum ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları, s.145.
[70] **Gül, Hüseyin/Kiriş, Hakan/Negiz, Nilüfer/Gökdayı, İsmail** (2014) Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset, Ankara, Detay Yayıncılık, s.47.
[71] **Toprak** (2010), s.20.

sayma yoluyla sınırlandırılan taraf merkezi yönetimdir[72]. Subsidiarite ilkesi, ulusal ölçekte merkezi ve yerel yönetim arasındaki görev ilişkinin belirlenmesinde kullanılsa da ilkenin işlevi bununla sınırlı değildir. Öyle ki subsidiarite ilkesi devlet ile bir uluslararası kuruluşun ya da mahkemenin arasındaki yetki devrine dair belirlemelerde de kullanılmaktadır. Örneğin AB bütünleşmesi kapsamında güncellenen yerellik ilkesi, üye devlet ve Brüksel (merkez) ilişkisinde merkeziyetçiliğin güçlenmesine karşı bir güvence oluşturmaktadır[73]. Ancak tez çalışmasının ilgi alanına girmediği için bu konu detaylandırılmayacaktır.

Subsidiarite terimi Fransızca'daki "subsidiare" ve İngilizce'deki "subsidiary" kelimelerinden türetilmiştir. Özerklik Şartı'nın 4. maddesinde "Kamu sorumlulukları genellikle ve tercihen yurttaşa en yakın olan yönetimlerce yerine getirilmelidir. Sorumluluğun bir başka yönetime bırakılmasında, görevin kapsamı ve niteliği ile etkinlik ve ekonomi ilkelerinin gerekleri göz önünde bulundurulmalıdır" denilerek subsidiarite ilkesinin hizmette yerellik boyutuna açıklık getirilmiştir. AB bünyesinde subsidiarite ilkesi ilk defa 1970'li yıllarda ortaya çıkmış, ancak AB hukukuna anayasal anlamda Maastricht Antlaşması ile dâhil olmuştur[74]. Maastricht Antlaşması'nın ilgili maddesinde subsidiarite ilkesi şu şekilde açıklanmaktadır:

> *"Münhasıran kendi yetkisi altında bulunmayan alanlarda, yetki ikamesi ilkesi uyarınca topluluk ancak, tasarlanan faaliyetin hedefleri üye devletler tarafından yeterli ve tatmin edici düzeyde gerçekleştirilemeyecekse ve dolayısıyla tasarlanan faaliyetin boyutları ve sonuçları itibariyle topluluk tarafından daha iyi bir düzeyde gerçekleştirilebilecekse müdahalede bulunur. Topluluğun faaliyeti bu antlaşmanın hedeflerine ulaşmak için gerekli olan düzeyi aşmaz."*[75]

Bu ilkenin ulusal hukuktaki görünümüne kısaca değinmek gerekirse ilk olarak 1982 Anayasası ve önceki anayasalarda yerellik ilkesine yer verilmediği ifade edilmelidir. Ancak Avrupa Konseyi dâhil olmak üzere birçok uluslararası kuruluş, bu ilkenin Anayasa'nın 127. maddesine eklenerek anayasal düzeyde korunması yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır[76]. Anayasa Mahkemesi (AYM)'ne göre günümüzde devletin tüm görevlerini tek bir merkezden zamanında, sağlıklı, verimli ve etkin bir şekilde yerine getirmesi imkânsız olduğundan bu

[72] **Karakılçık**, s.57.
[73] **Karakılçık**, s.57.
[74] **Gül vd.**, s.46.
[75] **Cavlak, Hakan** (2017) "Subsidiarite (Yerellik) İlkesi ve Avrupa Birliği Çevre Politikası" Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, C:6, S:11, s.138; Maastricht Antlaşması, madde 3 B (yeni 5.madde).
[76] **Gül vd.**, s.50.

görevlerin bir bölümünün yerel yönetimlere devredilmesi zorunluluğu ortadadır. Merkezi yönetimin yerel gereksinimleri anlama ve değerlendirmede yetersiz kalma riski karşısında yerel yönetimlerin yerel çıkarlara, ekonomik ve coğrafi koşullara uyum sağlaması daha kolaydır[77].

Uluslararası hukukta yerellik ilkesine atfedilen önemin artması, egemen devletlerin işlevsiz kalacağı anlamına gelmemektedir[78]. Uluslararası hukuk belgelerinde yerel özerklik ilkesi bir demokratikleşme adımı olarak ele alınsa da kamuoyunda bu ilke hakkında yanlış kavramalar söz konusu olabilmektedir[79]. Avrupa Konseyi'nin bir konferansta bu konuda yaptığı açıklama şöyledir:

> *"Etnik kimlik üzerinde gereğinden çok durulması, şoven bir ulusalcılığa ve bölgeciliğe yol açabilir ki, böylesi bir duruma karşı, yerel yönetimlerin kesinlikle tepki göstermeleri gerekir. Her ne kadar, Avrupa Konseyi, bütün üye devletlerde daha çok yerinden yönetimi ve devlet sınırlarının, serbest bilgi, mal ve insan devinimlerine engel olmaktan çıkarılmasını özendirici bir kampanya yürütmekte ise de her düzeyde hoşgörüsüz ve şoven davranışların filizlenmesine karşı kesin bir tavır içindedir."* [80]

Hizmet sunumunda yerelleşme eğiliminin gerekçesini teşkil eden yerellik ilkesi, çoğulcu demokrasilerin vazgeçilmez unsuru olarak kabul görmektedir[81]. Yerellik ilkesi, insan hakları ile kamu kurumlarının işlevselliği arasında bir denge kurulması amacını gütmektedir. Bu ilke, üst otoritenin alt yönetim birimlerine müdahalesini sınırlamakta, alt yönetim birimlerinin desteklenmesini ve kapasitelerinin artırılmasını sağlamaktadır[82].

2.2.2. Uluslararası Hukuk Yükümlülüğünün Genel Çerçevesi

Uluslararası hukukun temel sorunu, kurallarının ihlal edilmesi durumunda öngörülen yaptırımların uygulanabilirliğidir. Hukuk düzeninin güvenilirliğine de etki eden bu sorun, uluslararası alanda barış ve güvenliğin sağlanmasını zorlaştırmaktadır[83]. Bir yasama

[77] AYM, E.2012/158, K.2013/55, K.T. 10.04.2013.
[78] **Keleş**, s.102.
[79] **Akarçay, Pınar** (Editör)(2021) Yerel Yönetimlerde Güncel Yaklaşımlar: Teoriden Pratiğe, Bursa, Ekin Yayınevi, s.408.
[80] **Keleş**, s.103.
[81] **Karakılçık**, s.57.
[82] **Ulusoy/Akdemir**, s.41.
[83] **Pirim, C. Zeynep** (2012) "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme" Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C:32, S:2, s.148.

organından yoksun olan uluslararası hukuk düzeninin gelişimi iki temel kaynak üzerinden sürdürülmektedir: uluslararası antlaşmalar ve örf ve adet hukuku. Bununla birlikte uluslararası antlaşmaların sayıca çoğalması çelişkili normların ortaya çıkmasına neden olabilmekte ve bu durum kurallar arasında çatışma riskini doğurmaktadır. Uluslararası hukukta Jus Cogens normların dışında[84] normlar arasında bir hiyerarşi bulunmamaktadır. Aynı konuda farklı hükümler ihtiva eden antlaşmalar için ilgili antlaşmalarda özel bir hüküm bulunmadığı sürece 1969 tarihli Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin maddeleri ya da uluslararası örf ve adet hukuku uygulanır[85]. Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. maddesinde "Bir taraf bir andlaşmayı icra etmeme gerekçesi olarak iç hukukunun hükümlerine başvuramaz" denilmektedir[86]. Bu madde uluslararası hukukta devletlerin kendi organlarının eylemlerinden doğan sorumluluklardan kaçınamayacaklarının dayanağını teşkil etmektedir.

1955 yılında BM Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından devletlerin uluslararası hukuk sorumluluğuna dair kodifikasyon çalışmaları başlatılmış ve 46 yıllık bir çalışmanın sonucu olarak "Devletin Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeleri" açıklanmıştır. 2001 yılında tamamlanan bu belge uluslararası hukukun önemli bir referans kaynağıdır. Belge biçimsel olarak antlaşma görünümünde olsa da bir antlaşma olarak yürürlüğe girmemiştir. BM Genel Kurulu tarafından hükûmetlerin dikkatine sunulmak üzere kabul edilmiştir[87]. Taslak Maddelere göre bir devletin herhangi bir organının (yasama, yürütme veya yargı organı ayrımı gözetilmeksizin) davranışı o devletin eylemi olarak kabul edilmekte ve devletin ilgili organının yetkisini aşması veya talimatlara açıkça aykırı hareket etmesi durumunda dahi hukuki sorumluluk geçerliliğini korumaktadır[88].

---

[84] "Tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi, uluslararası hukuk da toplumun temel değerlerini yansıtan ve hukuk öznelerine karşı korunan temel kural ve ilkelere sahiptir. Ulusal hukuk düzenlerinde "kamu düzeni" kapsamında korunan bu kural ve ilkelerin uluslararası hukuk sisteminde korunması için öne çıkan öncelikli/üstün normlar, Jus Cogens kurallar şeklinde tanımlanmaktadır. 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi aracılığıyla pozitif hukuka kesin biçimde aktarılan Jus Cogens kurallar, yargı içtihatlarında somut örneklerle desteklenmemiş olsa da, hukuk doktrininde geniş bir kabul görmektedir." **Denk, Erdem** (2001) "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda *Jus Cogens* kurallar" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:56, S:2, s.68.

[85] **A.Köse, Miray** (2022) "Avrupa Insan Hakları Mahkemesi Içtihadında Özel Kişilerin Eyleminin Devlete Atfedilmesi Üzerine Bir Inceleme" Public and Private International Law Bulletin, C:42, S:2, s.4, dipnot.

[86] <https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=438> s.e.t. 17.08.2024.

[87] **A.Köse**, s.6.

[88] **Oomen, Barbara/Baumgärtel, Moritz** (2018) "Frontier Cities: The Rise of Local Authorities as an Opportunity for International Human Rights Law" European Journal of International Law, C:29, S:2, s.624.

Avrupa Hukuku bakımından AİHS'in en temel özelliği bireyleri uluslararası hukukta hak sahibi yapmasıdır. Sözleşme ile bireyler hem ulusal hukuk hem de uluslararası hukukta hakların öznesi konumuna gelmiştir[89]. AİHS'in 1. maddesine göre taraf devletlerin herkesin Sözleşme'deki hak ve özgürlüklerden faydalanmalarını güvence altına alma yükümlülüğü bulunmaktadır. AİHS sadece taraf devletler için bağlayıcıdır. AİHS ve Ek Protokoller bağlamında devlet dışı gerçek ve tüzel kişiler bir hak ihlaline neden olduklarında onlar için bir yaptırım söz konusu olmamaktadır. Sözleşmeci devletin güç kullanımı ile meydana gelen ihlaller arasında bir ilişki kurulması hâlinde devletin sorumluluğu genişletilmektedir[90]. AİHS sisteminde yerel yönetimlere doğrudan yaptırım uygulanmamaktadır. Ancak 2023 yılında açıklanan Reykjavik Deklarasyonu'nun (bağlayıcı olmamakla birlikte) yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerine dair önemli gelişmelerin habercisi olduğu düşünülmektedir. AİHM kararlarında yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerine yapılan atıflardaki artış ile öngörülen bu tablo paralellik göstermektedir. Çalışmanın temel amaçlarından biri, bu konuya aydınlatmaktır.

Bu başlıkta uluslararası hukukta devletlerin sorumluluğuna dair genel bir çerçeve sunulmuştur. Yerel yönetimler uluslararası insan hakları sözleşmelerine resmî anlamda taraf olamadıkları için yerel yönetimlere "bağlayıcı" yükümlülükler öngörülmesi istisnai bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak ilerleyen başlıklarda değinileceği üzere uluslararası hukuk sadece bağlayıcı kurallardan ibaret değildir. Teamül hukuku, hukukun genel ilkeleri ve esnek hukuk belgeleri (soft law) ile yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülükleri belirginleştirilmektedir. Ayrıca yerel yönetimlerin uluslararası sorumluluğa yol açan davranışlarının ilgili devletin eylemi olarak kabul edildiği ve uluslararası insan hakları sözleşmelerinin tüm devlet organlarını bağladığı da göz önüne alınmalıdır[91].

---

[89] **Şenol, Cem** (2012) "AİHS Hükümleri ve AİHM Kararlarının Devletlerin Egemenlikleri Üzerindeki Etkisi" Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, S:1, s.264.

[90] **Karaman, Ebru** (2014) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk" İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C:72, S:1, s.413.

[91] Çalışmada, uluslararası hukuk boyutuyla belediyelerin insan hakları yükümlülükleri incelenirken bağlayıcı insan hakları sözleşmelerinin taraf devletlere öngördüğü yükümlülükler geniş bir açıdan değerlendirilmiş, esnek hukuk belgelerinin de uluslararası hukukun kapsamına dâhil olduğu gözetilmiştir. Çalışmada bediyelerin uluslararası alandaki insan hakları yükümlülükleri açısından sadece bağlayıcılık kıstas alınmamıştır. "Belediyelerin insan hakları yükümlülükleri" ifadesinin kullanımı tercih edilirken BM'nin şirketlerin insan hakları yükümlülüklerine dair yapılan aşağıdaki belirlemeleri referans alınmıştır.* BM tarafından hazırlanan İş Dünyası ve İnsan Haklarına Dair Rehber İlkeler'de, "İnsan haklarına saygı gösterme sorumluluğu, nerede faaliyet gösteriyorlarsa göstersinler, tüm ticari işletmelerden beklenen küresel bir davranış standardıdır. Bu sorumluluk, Devletlerin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirme kabiliyetleri ve/veya istekliliklerinden bağımsızdır ve o yükümlülükleri azaltmaz. Ayrıca bu sorumluluk, insan haklarını koruyan ulusal yasalar ve düzenlemelere uygun davranmanın üstünde ve ötesinde yer alır. Ticari işletmelerin insan haklarına saygı gösterme sorumluluğu, büyük ölçüde ilgili yargı yetki alanlarındaki ulusal yasalar tarafından tanımlanan

2.2.3. Esnek Hukuktan (Soft Law) Kaynaklanan Yükümlülük

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38. maddesinde uluslararası hukukun kaynakları "uluslararası antlaşmalar, uluslararası teamül kuralları, hukukun genel ilkeleri, yargı kararları ve doktrin" olarak gösterilmiştir. Uluslararası Hukuk Komisyonu ise uluslararası yükümlülüğün bir uluslararası teamül hukuku kuralından, bir antlaşmadan ya da uluslararası hukuk düzeninde geçerli olan herhangi bir ilkeden kaynaklanabileceğini belirtmektedir[92]. Daha önce değinilen Taslak Maddeler'in 12. maddesinde *"Kaynağına veya niteliğine bakılmaksızın, bir devletin bir yükümlülük tarafından istenen şeye uygun olmayan bir eylemde bulunması halinde, devletin uluslararası yükümlülüğünün ihlali ortaya çıkar."* denilmektedir. Bu belgede uluslararası hukuk yükümlülüğün kaynağı ve niteliği bakımından bir sınırlandırma yapılmadığı anlaşılmaktadır.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözlemesi'nin 26. maddesine göre yürürlükteki her antlaşma ona taraf olanları bağlar ve tarafların onu iyi niyetle icra etmesini gerektirir. Buna göre sadece devletler ve uluslararası örgütler bağlayıcı bir uluslararası antlaşmanın tarafı olabilir. Viyana Sözleşmesi çerçevesinde yerel yönetimler, şirketler ve bireyler uluslararası antlaşmalara taraf olamazlar, ancak esnek/yumuşak hukuk belgelerine taraf olmaları mümkündür.

BM, esnek hukuk terimini ilk defa yeni bir uluslararası ekonomik düzen kurma çabaları sırasında kullanmıştır. Esnek hukukun araçları, bağlayıcı kurallarla hukuken bağlayıcı olmayan politik taahhütler arasında kalan gri alanı doldurmaktadır[93]. Literatürde bağlayıcı olmayan uluslararası hukuk belgeleri "esnek hukuk (soft law) antlaşmaları, hukuk benzeri belge ve bağlayıcı olmayan hukuk belgeleri" olarak adlandırılmaktadır[94]. Bu metinlerin tipik örnekleri ise; uluslararası örgütlerin normatif kararları, zirve toplantılarının veya uluslararası konferansların sonuç metinleri, antlaşma yükümlülüklerinin denetimini

hukuki sorumluluk ve uygulama konularından farklıdır" ifadelerine yer verilmiştir. * 2023 tarihli Avrupa Konseyi'nin Reykjavik Deklarasyonu'nda "Yerel yönetimlerin AİHS'i uygulama ve AİHM kararlarına uyma sorumluluğunu taşıdığı" açıklamaları bulunmaktadır. Söz konusu güncel belge, çalışmanın ana başlığının ve alt başlıklarının belirlenmesinde yol gösterici olmuştur.

[92] **Ulutaş, Fatma** (2022) Uluslararası Hukuk Açısından Hukuken Bağlayıcı Olmayan Anlaşmalar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, s.64.

[93] **Dost, Süleyman** (2019) "Uluslararası Hukukta Bağlayıcı Olmayan Hukuk" Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:14, S:173-174, s.36.

[94] **Ulutaş,** s.67.

üstlenen antlaşma organlarının tavsiyeleri ve çeşitli bağlamlarda kabul edilen kılavuzlar veya etik kurallardır[95].

Bağlayıcılıktan yoksun esnek hukuk belgeleri ekseriyetle uluslararası örgütlerin faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır, çünkü uluslararası örgütlerin çoğu zaman bağlayıcı kurallar oluşturma yetkisi bulunmamaktadır. Ancak nadiren de olsa bağlayıcı kural oluşturma yetkisi olan BM Güvenlik Konseyi gibi bir örneğe rastlamak mümkündür[96].

Esnek hukuk belgeleri uluslararası hukukun kapsamına dâhildir. Bu belgeler ilgili taraflar için bağlayıcı olmasalar da hukuki yükümlülük doğurmaktadır. Uluslararası mahkemelerdeki bir uyuşmazlığın çözümünde pozitif bağlayıcı hukuk kurallarının yanında uluslararası hukukun teamül ve ilkelerini içeren esnek hukuk da dikkate alınmaktadır[97].

Belirtmek gerekir ki esnek hukuk belgeleri bazı durumlarda bağlayıcılık potansiyeli de taşımaktadır. Uygulamada çevre, insan hakları ve ekonomik-mali konuları düzenleyen esnek hukuk kurallarına uyulmadığında fiili yaptırımlar söz konusu olabilmektedir. Dünya Bankası ile Uluslararası Para Fonu gibi örgütlerin bazı kararları buna örnek gösterilebilir[98]. Öte yandan belirli şartlar altında bir metin bazı ülkeler için sert hukuk, bazıları için esnek hukuk niteliği taşıyabilir. Örneğin bir AİHM kararı davaya katılan devletler açısından hukuken bağlayıcıdır, ancak aynı karar antlaşmaya taraf olan diğer devletler için bağlayıcı olmayacaktır[99].

Bir adım daha ileri gidildiğinde uluslararası hukukta tek taraflı eylemlerin dahi yerine göre bağlayıcı kabul edilebildiği durumlar olabilmektedir. Tek taraflı beyanın, beyanda bulunan devletin buna bağlı olma niyetini ortaya koyması ile bağlayıcılık kazandığı örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bu kural uluslararası hukukun temel ilkelerinden biri olan "iyi niyet" ilkesine dayanmaktadır. Uluslararası Adalet Divanı'nda görülen Avustralya ve Yeni Zelanda'nın Fransa aleyhine açmış olduğu Nükleer Denemeler Davasında bahsi geçen kural

[95] **Shelton, Dinah** (2008) Soft Law, Handbook Of Internatıonal Law, Routledge Press, s.3.
[96] **Shelton**, s.3.
[97] **Dost**, s.50.
[98] **Dost**, s.47.
[99] **Shelton**, s.4.

işletilmiştir. Divan'ın ilgili kararında Fransa hükûmetinin BM Genel Kurulu'nda yaptığı bir açıklama hakkında şu değerlendirmelerde bulunulmuştur[100]:

> *"Fransız hükûmeti 1974 serisinin atmosferik testlerin sonuncusu olacağını duyururken başvurucu da dâhil olmak üzere tüm dünyaya bu testleri etkin bir şekilde sonlandırma niyetini iletti. Diğer devletlerin bu açıklamaları dikkate alabileceklerini ve etkili olduklarına güvenebileceklerini varsaymak zorundaydı. Bu açıklamaların geçerliliği ve hukuki sonuçları uluslararası ilişki güvenliği genel çerçevesi ve devletler arasındaki genel ilişkilerde çok önemli olan güven içinde değerlendirilmelidir. Tek taraflı eylemin hukuki sonuçlarının olması bu açıklamaların gerçek özünden ve bunların yapılmasına ilişkin koşullardan kaynaklanmaktadır. Bu ifadelerin amacı açıktır ve bir bütün olarak uluslararası topluma hitap etmektedir ve Divan bunların hukuki etkiye sahip bir taahhüt oluşturduğu görüşündedir."* [101]

Esnek hukuk belgeleri önemsiz sayılmamalıdır. Bu belgelerin devletlerin insan hakları uygulamaları üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır. Aslında insan hakları hukuku tarafından bakıldığında esnek hukuk belgelerinin asli kaynaklara oldukça yakın bir pozisyonda olduğu söylenebilir. İnsan hakları alanındaki bildirgeler, komite kararları ve ve uluslararası mahkeme kararları (taraflar dışında) esnek hukukun farklı görünümleridir[102]. Esnek hukukun bağlayıcı normlara zemin oluşturma, uluslararası hukuk kurallarını yeknesaklaştırma, uluslararası temel ilkeleri yazılı hale getirme ve uluslararası hukukta kaçılması gereken eylemlere dair kurallar belirleme gibi çeşitli avantajları bulunmaktadır[103].

Bağlayıcı normlara zemin oluşturma avantajı açısından bağlayıcı olmayan bir metin olmasına rağmen 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 1966 tarihli Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'ne öncülük etmiştir[104]. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Deklarasyon, Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi'ne kaynaklık etmiştir. İnsan Çevresi Konferansı'nda (Stockholm Konferansı) kabul edilen Stockholm İnsan Çevresi Bildirgesi'nin de esnek hukuk belgesi olma niteliğine rağmen özellikle Bildirge'nin 21. ilkesinin zamanla sert hukuk haline dönüşmesi, uluslararası çevre antlaşmalarına ve bazı devletlerin anayasalarına sirayet etmesi dikkat çekmektedir[105].

---

[100] **Ulutaş,** s.152.
[101] **Ulutaş,** s.152.
[102] **Dost**, s.37.
[103] **Dost,** s.70.
[104] **Dost**, s.62.
[105] **Ulutaş,** s.107-112.

Esnek hukukun devlet dışı aktörlere (iş dünyası, uluslararası örgütler, STK'lar ve bireyler) hitap etme kabiliyeti bulunmaktadır. Uluslararası sözleşmelerin devlet dışı aktörler için doğrudan bağlayıcı yükümlülük öngörmesi istisnai bir durumdur[106]. Bu nedenle tez çalışmasında uluslararası örgütlerin belediyelerle etkileşimlerini ağırlıklı olarak esnek hukukun araçları üzerinden yürütmekte oldukları gözetilerek sık sık esnek hukuk belgelerine başvurulmuştur.

2.2.4. Uluslararası Sisteme Yerel Katılım: Şehirler Diplomasisi

Uluslararası politikanın önemli bir boyutunu teşkil eden diplomasi, devletlerarası ilişkilerin barışçıl yönünü tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Diplomasi, özünde bir devletin taleplerinin, yetkili temsilcileri aracılığıyla diğer devletlerin karar vericilerine iletilmesi ve söz konusu taleplerin ve çıkarların müzakere ve temsil edilmesi sürecini ifade etmektedir[107]. Diplomasi ulus devletin ortaya çıkışından önceki dönemlerde de var olan siyasal bir olgudur. Ulus devletin ortaya çıkışıyla birlikte diplomasi kavramı ulus devletlerin kendi aralarındaki politik ilişkilerinin barışçıllığını vurgulamak için kullanılmıştır[108].

Westphalia Barış Dönemi[109] öncesinde uluslararası alanda şehirler önemli aktörler olarak kabul edilmekteydi[110]. Yunan Şehir Devletleri, Antik Mezopotamya ve Hansa Şehirler Birliği bu dönemlerin özerk şehir örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1648 tarihli Westphalia Antlaşması'nın imzalanmasının ardından uluslararası siyaset ve hukuk sadece ulus devletlerin sözünün geçtiği bir sistem üzerine inşa edilmiştir[111]. Ancak

---

[106] **Shelton**, s.4.
[107] **Karadut, İ. Cem** (2020) "Sınır Tanımayan Sorunlar ve Yerel Yönetimler: 21. Yüzyılda Kent Diplomasisi" Babaoğlu, Cenay/Memiş, Levent (Editörler) Yerel Yönetimlerde Teknoloji ve Katılım, 1.Baskı, Ankara, Orion Kitabevi, s.366-370.
[108] **Karadut**, s.370.
[109] "Orta Avrupa'da Katolikler ile Protestanlar arasında din temelli bir gerilim olarak başlayan ve tarihin en karmaşık çatışmalarından birine dönüşen "Otuz Yıl Savaşları", uzun müzakereler sonucunda, 1648 yılında imzalanan "Westphalia Barışı" adı verilen bir dizi antlaşma ile sona ermiştir. Onlarca yıl süren ve Avrupa'yı kan gölüne çeviren savaşları bitirmek amacıyla yapılan bu barışa daha sonra özel bir anlam yüklenmiş ve söz konusu barış modern devletlerin ortaya çıkışı ve yeni bir uluslararası düzenin kuruluşuyla ilişkilendirilmiştir. Her biri kendi toprakları üzerinde egemen, herhangi bir otoriteden bağımsız ve birbirine eşit çok sayıda devletin bir arada bulunduğu bu düzenin II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği 1945 yılına kadar yaklaşık üç yüz yıl geçerli olduğu iddia edilmiştir." **Salihpaşaoğlu, Yaşar/G.Boyacı, Ö.Tuğçe** (2020) "Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı" Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:15, S:1, s.192.
[110] **Demirtaş, Birgül** (2016) "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek" Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, C:13, S:52, s.154.
[111] **Swiney, Chrystie** (2020) "The Urbanization of International Law and International Relations: The Rising Soft Power of Cities in Global Governance" Michigan Journal of International Law, C:41, S:2, s.228-231.

küreselleşme olgusu, geleneksel Westphalia düzenini tartışmaya açmıştır. Öyle ki günümüzde sivil toplum kuruluşları (STK), çok uluslu şirketlerin ve uluslararası örgütlerin uluslararası sisteme dâhil olma çabalarına tanık olmaktayız[112]. Post Westphalia olarak adlandırılan ve deneyimlemekte olduğumuz bu dönemde yerel yönetimler ve devlet dışı aktörler uluslararası ve ulusötesi ilişkilerde ağırlık kazanmış, bu şekilde uluslararası siyaset çok katmanlı bir yapı sergilemeye başlamıştır[113].

Şehirlerin ekonomik ve siyasi güçlerinin artması, onları ulusötesi ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir. Bu durum kent diplomasisinin de önemli varoluş nedenlerinden biridir[114]. Ancak yerel yönetimler uluslararası alana dâhil olma girişimlerinde çeşitli kurumsal, yasal ve siyasi engellerle karşılaşabilmektedir. Yerel yönetimler söz konusu engelleri aşabilmek için aşağıda değinilen stratejilere başvurmaktadır[115].

> *"-Global diplomasi yürüten büyük ağlar oluşturmak,*
> *-Güçlü bağlantılara sahip olan uluslararası örgütlerle ittifak yapmak,*
> *-BM'nin çok taraflı gündemlerine dâhil olmak,*
> *-Uluslararası hukuk bağlamında kararları, bildirgeleri ve gönüllü olarak kendi kendilerini denetleyen taahhütleri benimsemek,*
> *-Uluslararası hukukun (özellikle uluslararası insan hakları hukuku) dilini kullanmak."* [116]

Yerel yönetimlerin uluslararası örgütlerle kurdukları ittifaklar önemli bir basamaktır. BM, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Uluslararası Para Fonu, Dünya Sağlık Örgütü ve AB, yerel yönetimlerin oluşturdukları ittifakları yoğun olarak teşvik etmektedir. Örneğin Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Teşkilatı (UCLG)'nın[117]Avrupa Komisyonu, Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve OECD örgütlerini içeren geniş bir ortaklık listesi bulunmaktadır.

---

[112] **Kıllıoğlu, M. Erkan** (2022) "Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk Perspektifinden Şehirlerin Artan Önemi" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:72, s.124.
[113] **Karadut**, s.370.
[114] **Karadut**, s.370.
[115] **Swiney,** s.228-231.
[116] **Swiney,** s.228-231.
[117] "Merkezi İspanya'nın Barselona kentinde olan UCLG, İspanyol kanunlarına göre faaliyet yürüten ve kâr amacı olmayan uluslararası bir dernektir. 150 ülkeden 1.000'in üzerinde belediye ve 240.000'den fazla yerel yönetim birimlerini temsil eden 155 belediye birliği teşkilatın doğrudan üyesidir. Buradan hareketle UCLG'nın dünyadaki yerel yönetimleri temsil eden bir teşkilat olduğu söylenebilir. Yine pek çok belediye birliğinin ve bu birliklerin üye olduğu bölgesel ve küresel teşkilatların da UCLG'ya üye olması *ağların ağı* şeklinde tasvir edilmesine neden olmaktadır." **Akman, Çiğdem** (2019) "Dünya Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Orta Doğu ve Batı Asya Teşkilatına (Uclg-Mewa) Üyelikler Üzerinden Bir Araştırma" Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:8, S:1, s.1226.

Demokratikleşme ve küreselleşmenin ortak etkisi sonucu yerel yönetimlerin uluslararası alandaki temsiliyeti önem kazandığı için bu yönetim birimlerinin uluslararası çalışmalarında profesyonelleşme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Birçok yerel yönetim profesyonel kadrolar istihdam etmeye başlamıştır. Özellikle metropol düzeyinde olan yerel yönetimlerin dış ilişkiler birimlerinde öncesinde dışişleri bakanlıklarında görev almış kişilerin çalıştırılması, bu eğilimi kanıtlamaktadır[118].

Yerel yönetimler uluslararası alanda daha özerk hareket etmek için "şehir ağları" adında koalisyonlar oluşturmaktadır[119]. En büyük şehir ağlarından biri olan UCLG; BM Yerel Yönetimler Danışma Komitesinin yirmi sandalyesinin onunu daimi olarak elinde tutmakta ve Komitenin başkanlığını üstlenmektedir. BM'deki resmî konumu sayesinde UCLG, Üçüncü İnsan Yerleşmeleri Konferansı (Habitat III)[120] ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) gündemlerini şekillendirebilmiştir. Dahası SKA hedeflerinden birinin (SKA 11) münhasıran kentlere ayrılmasını sağlamıştır[121].

Yerel yönetimler, uluslararası hukuki düzenlemelerin hazırlık çalışmalarına dâhil olabilmektedir. Örneğin UCLG 2017 yılında yerel yönetimlerin göç konusundaki pozisyonunu güçlendirmek için Uluslararası Göç Örgütü ile beraber Mechelen Şehirler ve Göç Deklarasyonu'nu hazırlamıştır. Deklarasyon, Küresel Göç Mutabakatı'nın oluşturulması aşamasında önemli bir rol oynamış ve devletlerin yerel yönetimlerle iş birliği yapması tavsiyesinin Mutabakat metnine eklenmesini sağlamıştır[122].

Yerel yönetimler, uluslararası politikalarında insan hakları hukukunun dilini kullanabilmektedir. Örneğin Amerika'nın Irak'a müdahale kararına tepki gösteren ülkedeki yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları karşı eylemlerini haklı kılmak için uluslararası insan hakları hukukunu referans göstermişlerdir. Başka bir örnek ise, Amerika'nın Paris Antlaşması'ndan çekilmesinin ardından belediye başkanlarınca kaleme alınan bir makalede,

---

[118] **Daoudov, Murat** (2013) Yerel Dış Politikanın Temelleri, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları, s.124. <https://www.marmara.gov.tr/UserFiles/Attachments/2018/01/10/79657f0c-00d8-4d42-8e83-87be683d0187.pdf> s.e.t. 17.08.2024.

[119] **Akman,** s.486.

[120] Tezde kullanılan"Habitat" kelimesi-kısaltması, hem BM İnsan Yerleşmeleri Konferanslarını hem de BM İnsan Yerleşmeleri Örgütünün göstermek için kullanılmıştır.

[121] **Swiney,** s.246.

[122] **Swiney,** s.249-250.

ulusal taahhütlerden bağımsız olarak 7.400'den fazla şehrin Antlaşma hedeflerine sadık kaldığı ve bu ittifakın yalnızca kendi ülkeleri için değil, dünyadaki tüm sakinler için geçerli olduğu ifadelerine yer verilmesidir[123]. Görüldüğü üzere bağlayıcı norm belirleme ve uygulama çabalarında yerel yönetimler, uluslararası hukukta özne olarak kabul edilen devlet dışı aktörlerin eylemlerini taklit etmektedir. İklim değişikliği konusu bu girişimlerin gözlemlenebileceği alanlardan yalnızca biridir. İnsan hakları ile bağlantılı birçok konuda benzer girişimlere rastlanmaktadır[124].

Günümüz dünya siyasetinin iki temel boyutu olduğu söylenebilir: "devlet merkezli dünya"; yerel yönetimleri ve devlet dışı aktörleri içeren "çok merkezli dünya". Uluslararası politikanın gündemi ve aktörleri son yıllarda oldukça çeşitlenmiştir. Örneğin küresel ısınma bütün ulusları ilgilendiren bir sorun olsa da kuraklığa ve tarımsal hasada olumsuz etkisi yerel yönetimleri de yakından ilgilendirmektedir. Tabii ki yerele inmeyen küresel meseleler (nükleer silah(sız)lanma konusu gibi) de bulunmaktadır[125].

2.2.5. Uluslararası İnsan Hakları Aktörü Olarak Yerel Yönetimler

İnsan hakları uygulamaları devlet merkezli anlayışın ötesine geçerken akademik ve siyasi ilgi genellikle "STK, ulusal insan hakları kurumları ve ulusötesi şirketlerin" rollerine yoğunlaşmaktadır[126]. Ancak bir insan hakları aktörü olarak yerel yönetimlerin potansiyelinin açığa çıkarılması da bir o kadar önemlidir. Avrupa Temel Haklar Ajansı Direktörü Morten Kjaerum'un da ifade ettiği gibi "İnsan hakları sorunlarının üstesinden gelmenin çözümü çoğu zaman yerel ve bölgesel düzeyde saklıdır. Akıl hastalarının veya göçmen çocukların hakları, hizmet sunumunda ayrımcılıkla mücadele edilmesi, barınma ve konutla ilgili haklar ele alınması gibi çok çeşitli konu başlıkları doğrudan yerel yönetimlerin yetki alanına girmektedir. Bunu kabul etmekte çok yavaş kaldık ve telafi edilmesi gereken çok şey var"[127].

İnsan hakları yükümlülüklerinin çeşitlenmesi ulusal hükûmetleri sorumluluklarından bazılarını yerel yönetimlere devretmeye sevk etmiştir. Şehirlerde demografik yapının ve ihtiyaçların çeşitlenmesi de yerel yönetimlerin uluslararası hukukla ilişki kurma arzusunu

[123] **Swiney,** s.261.
[124] **Oomen/Baumgärtel,** s.612.
[125] **Karadut**, s.370.
[126] **Meyer, Antoine** (2009) "Local Governments & Human Rights Implementation: Taking Stock and a Closer Strategic Look" Pace Diritti Umani, C:6, S:3, s.7.
[127] **Meyer,** s.7.

kuvvetlendirmiştir. Böylece uluslararası insan hakları hukuku ile yerel yönetimler arasında giderek artan bir yakınlaşma söz konusu olmuştur[128].

1990'ların sonlarına doğru uluslararası insan hakları hukuku yerel yönetimlerin dikkatini çekmiş ve bu dönemde şehirlerin insan hakları kenti olarak ilan edilmesi furyası başlamıştır. 2011 tarihli Dünya İnsan Hakları Kentleri Forumu'nda insan hakları kenti "yerel bağlamda insan haklarının temel değerler ve kılavuz ilkeler olarak anahtar rol oynadığı bir yerel toplum ve sosyo-politik süreç" olarak açıklanmıştır[129]. Graz (Avusturya), Utrecht (Hollanda), York (İngiltere), Gwangju (Güney Kore), Eugene (Amerika Birleşik Devletleri), Cakarta (Endonezya) ve Montreal (Kanada) şehirleri kendisini "insan hakları kenti" olarak ilan etmiştir[130]. Bu süreç, başta sivil toplum tarafından güçlü bir şekilde yönlendirilmiş, ancak zamanla yerel yönetimler bu konularda bağımsız ve resmî taahhütlerde bulunmaya başlamıştır[131].

Yerel yönetimlerin uluslararası hukuka entegre olmaya başladıkları söylenebilir. Yine de ulusal egemenlik açısından şehirlerin devletin ayrılmaz bir parçası şeklinde değerlendirilmesi daha tutarlı bir yaklaşım olacaktır. Şehirlerin uluslararası alanda egemen devletlerden ayrı bir tüzel kişilik olduğunu öne süren görüşler benimsendiğinde ulus devlet tarafında riskler ortaya çıkabilecektir[132]. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı benzeri bir "Dünya Yerel Yönetimler Özerklik Şartı" hazırlıklarındaki başarısızlık da şehirleri ulus devlet statüsüne yükseltme girişiminin sağlam bir temele yaslanmadığını bizlere göstermektedir. Bununla birlikte şu anda şehir ağlarının BM yapısının bir parçasını oluşturması da dâhil olmak üzere çalışmada değinilen konular göz ardı edilmemelidir[133].

[128] **Oomen/Baumgärtel,** s.618.
[129] **Yayla, Mustafa** (2022) "İnsan Hakları Şehri Olmaya Namzet Bir Kent Sinop" İdarecinin Sesi Dergisi, S:206, s.62.
[130] **C. Çınar, Eser** (2024) "İnsan Haklarının Yerelleşmesi ve İnsan Hakları Kenti" Ombudsman Akademik Dergi, 10/20, s.284.
[131] **Oomen/Baumgärtel,** s.619.
[132] **Kıllıoğlu,** s.130.
[133] **Swiney,** s.256.

2.2.6. Birleşmiş Milletlerde Yerel Yönetimler

BM tarafından yerel sorunlar uluslararası toplumun gündemine taşınmakta, yerel yönetimleri ilgilendiren düzenlemeler yapılmakta ve yerel yönetimler BM sistemine dâhil edilmektedir. BM organlarının aşağıdaki faaliyetleri bunlara örnek gösterilebilir:

> *"-UNDP tarafından "Yoksulluğa Karşı Dünya Kentler İttifakı ve Kentsel Yönetim Programı" yürütülmektedir.*
> *-UNICEF "Çocukların Koruyucuları Belediye Başkanları İnisiyatifi" çerçevesinde belediye başkanlarıyla periyodik toplantılar düzenlemektedir.*
> *-UNESCO'nun "Şehir: Kültürler Ağı" çalışmasında; dünyanın dört bir yanından insanları çeken şehirlerin, en zengin kültürel etkileşimlere zemin hazırladığı belirtilmiştir.*
> *-Dünya Sağlık Örgütü "Sağlıklı Şehirler Programı" kapasamında Avrupa'daki yerel yönetimlerle iş birliğinde çeşitli çalışmalar yürütülmektedir.*
> *-UNEP, yerel çevre yönetim sisteminin uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla yerel yönetimler için bir "çevre yönetim sistemi" geliştirmiştir."* [134]

BM, çeşitli sorunlara karşı yerel yönetimlerle iş birliği yapılması gerektiği konusunda bir farkındalık geliştirmiştir. Bu yaklaşım, hem BM hem de şehir ağlarının ortaya koydukları belgelerinden açıkça anlaşılmaktadır. Ancak bu konuda akademide henüz kayda değer bir ilginin mevcut olmadığı söylenebilir[135].

2.2.6.1. Sözleşmeler ve Sözleşmesel Organlar

İnsan hakları sözleşmelerinde devletlerin organlarına ya da devlet dışı aktörlere işaret eden ve onlara doğrudan yükümlülük getiren hükümler bulunabilmektedir. Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS)'nin 3. maddesinin "*Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yararı temel düşüncedir"* hükmü buna örnek teşkil etmektedir. Sözleşmelerin denetim organları da yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerini incelemelerine dâhil etmektedir[136].

---

[134] **Alger, Chadwick** (2014) The UN System and Cities in Global Governance, Springer, s.151.
[135] **Alger**, s.152.
[136] Örneğin İnsan Hakları Komitesi'nin 31 No.lu Genel Yorumu'nda; "Genel olarak Sözleşme'deki yükümlülüklere ve özel olarak 2. maddedeki yükümlülüğe uyma zorunluluğu tüm taraf Devletler için geçerlidir. Tüm Devlet yetkilileri (yürütme, yasama, yargı mensupları) ve diğer kamu otoriteleri ve idari otoriteler, (ulusal, bölgesel veya **mahalli düzeyde**), taraf Devlet'in yükümlülüklerini yerine getirmesi konusunda faaliyet göstermelidir. Genellikle taraf Devlet'i uluslararası alanda ve Komite'nin önünde de temsil eden yürütme organı, Sözleşme hükümlerine uygun olmayan bir işlemin hükümetin yetkili bir organı tarafından

BM sözleşmelerine taraf devletler, sözleşme kapsamında aldıkları önlemler ve ilgili konularda yaşanan gelişmeler hakkında sözleşme organlarına periyodik raporlar sunmaktadır. Aynı zamanda denetim usulü olan raporlama faaliyetleri, devletler için zorunlu bir yükümlülüktür. Komiteler bu raporları incelemeden önce tespit edilen sorunların bir listesini oluşturup taraf devlete iletmektedir[137]. Merkezi idareler raporlama süreçlerinde temel rolü üstlenmektedir[138]. Buna karşın yerel yönetimler de raporlama süreçlerine dâhil olabilmektedir. BM'nin "Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında Raporlamaya İlişkin Kılavuz İlkeleri"ne göre raporlama yapan devletler; yerel yönetimlerin, sivil toplumun ve ulusal insan hakları kurumlarının raporlama sürecinin herhangi bir aşamasına katılımlarına dair bilgileri de içerecek şekilde hazırlık süreçlerini açıklamalıdır[139]. Bu belge, denetim mekanizmalarına sunulan ulusal raporlama süreçlerine yerel yönetimlerin de dâhil olduğunu göstermektedir.

Çalışmasının ikinci bölümünde gerek ilgili sözleşme hükümleri gerekse sözleşmesel organların belgeleri ve kararları kapsamlı bir şekilde inceleneceğinden bu başlıkta detaylara inilmemiştir. Bir sonraki başlık, BM'nin esnek hukuk belgelerine ayrılmıştır.

2.2.6.2. BM'nin Esnek Hukuk Belgeleri

BM açısından yerel yönetimler ve insan hakları ilişkisini anlamada, bağlayıcı olmayan hukuki belgeler, özellikle uluslararası konferansların çıktıları yol gösterici olmaktadır. Esnek hukuk belgeleri, devlet dışı aktörlerin bu belgelerin altına imza atmalarına ve uyum mekanizmalarına katılımlarına olanak tanımaktadır. Bu belgelerde devlet dışı aktörlerin insan hakları yükümlülükleri kapsamlı bir şekilde düzenlenmektedir. Aşağıda incelenen Habitat Konferansları (I, II ve III) serisi yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

---

gerçekleştirildiğini belirtmek istemeyebilir ve böylece taraf Devlet'i sorumluluktan kurtarmayı amaçlayabilir (…) Ancak, bir taraf antlaşmayı icra etmeme gerekçesi olarak anayasa hükümlerine veya iç hukuk hükümlerine başvuramayacaktır" denilmektedir.

[137] **Atak, Songül** (2006) "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmelerinde Öngörülen Denetim Yöntemleri" Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C:5, S:15, s.91-92.

[138] **Schechla, Joseph**, Human Rights Obligations of Local Government, Habitat International Coalition-Housing and Land Rights Network, s.2.

[139] HRI/MC/2005/3, para.50.

1976 tarihli Habitat I'de gelişmekte olan ülkelerdeki denetimsiz kentleşmenin ortaya çıkarmış olduğu insan hakları, ekonomik ve sosyal kalkınma ve çevre sorunları gündeme getirilmiştir. 1996 tarihli Habitat II'de insan yerleşimlerinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kalkınma odaklı bir yaklaşım benimsenmiştir. 2016 tarihli Habitat III ise diğer konferansları tamamlayıcı niteliktedir. Habitat III'de tüm toplum kesimlerinin kent hayatına dâhil edilmesi, iklim değişikliği ve çevrenin korunması gibi güncel sorunlar hakkında yol haritaları belirlenmiştir[140]. Rio Yeryüzü Zirvesi'nde devletlerin sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılması için ilkeleri ve eylem alanlarını içeren "Gündem 21" Eylem Planları (YG-21) kabul edilmiştir. BM düzeyinde yerel yönetimleri ilgilendiren bir diğer belge, Genel Kurul'da 2015 yılında kabul edilen 17 amaç ve 169 hedeften oluşan ve 2030 yılına kadar yerine getirilmesi gereken SKA'dır[141]. Bu kapsamda bahsedilen konferans ve belgeler aşağıda sırasıyla incelenmiştir.

En üst düzey yerel yönetim temsilcisinin katılım sağladığı ilk BM konferansı olan Habitat I, Kanada'nın Vancouver şehrinde düzenlenmiştir. Hızlı kentleşmenin neden olduğu sorunlar ilk defa burada masaya yatırılmıştır. Toplantının sonunda açıklanan Vancouver Deklarasyonu'ndaki politikaların ancak yerel yönetimlerle iş birliği ile başarıya ulaşabileceği vurgulanmıştır. Yerel yönetimlerin ulusal gelişime yapabilecekleri katkılara işaret edilmiştir. İnsan Yerleşimleri Merkezi (Habitat)'nin kurulması, barınma sorunu ve kentleşme konularının ortak değerlendirme gerektiren konular olduğunun kabul edilmesi, Habitat I'in diğer çıktılarıdır[142].

İstanbul'da gerçekleştirilen Habitat II'nin gündemi; yerel özerkliğin ve katılımın güçlendirilmesi için yasal değişikliklerin teşvik edilmesi, ülke deneyimlerinin izlenmesi ve örnek alınması, hem dikey hem de yatay anlamda deneyim alışverişinin artırılması ile yerel yönetimlerin etkin bir pozisyona getirilmesi olmuştur[143]. Habitat II'de, belde çalışmalarında karar alıcılarla hemşehriler arasında ortaklık konusu öncelenmiştir. Sürdürülebilirlik konusu ana tema olarak belirlenmiştir. Buna bağlantılı olarak sürdürülebilir insan yerleşimlerinin kurulması, yaşanabilir çevrenin oluşturulması ve herkese yeterli barınma olanaklarının

[140] <https://habitat.csb.gov.tr/habitat-konferanslari-i-5746> s.e.t. 18.08.2024
[141] <https://www.sayistay.gov.tr/pages/127-surdurulebilir-kalkinma-amaclari> s.e.t. 18.08.2024.
[142] **Türkiye Belediyeler Birliği** (2017), Yeni Kentsel Gündem Habitat III, s.5.
<https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/kentsel_gundem_habitat_2017/html5forpc.html> s.e.t. 18.08.2024.
[143] **Keleş,** s.111.

sağlanması hedefleri kapsamında yerel yönetimler için "kentler hakkında eylem planı" hazırlama yükümlülüğü öngörülmüştür[144].

Habitat III, 2016 yılında Kito şehrinde gerçekleştirilmiştir. 2015'teki diğer uluslararası karar ve belgeler, zamanlaması açısından bu konferansı daha önemli bir konuma taşımıştır. Aynı zaman diliminde yaşanan bu gelişmeler, İklim Konferansı'nın yapılması ve SKA'nın kabul edilmesidir[145]. Habitat III gündeminin üst sıralarında; eşitsizliklerin giderilmesi, refahın paylaştırılması, kentsel yoksulluk ve plansız kentleşme gibi konular olmuştur[146]. Habitat III'de, SKA'nın tamamlayıcısı olarak kabul edilen ve yerel yönetimlerin yükümlülüklerini de içeren Türkiye'nin tarafı olduğu Yeni Küresel Gündem kabul edilmiştir[147].

"İnsanlık tarihi bir dönüm noktasındadır" denilerek açılışı yapılan 1992 tarihli Rio Konferansı'nda, devletlerin yanı sıra kamu ve özel aktörler için paydaşlık rolü biçen Yerel Gündem 21 Eylem Programı'na dair belgeler oluşturulmuştur[148]. YG-21 uluslararası ve ulusal düzeydeki eşitsizlik, artan yoksulluk, açlık, hastalıklar, cehalet ve ekosistemdeki bozulmalara atıf yapmakta; sürdürülebilir kalkınmanın temel unsurunun demokratik, insan haklarına saygılı, şeffaf, katılımcı, halka hesap verebilir yönetimler olduğunu vurgulamakta; bunun da ancak yerelde karşılanabileceğini belirtmektedir[149]. Türkiye dâhil yaklaşık 80 ülkede uluslararası programa dönüştürülen YG-21 uygulamaları, UNDP tarafından yoğun bir şekilde desteklenmiştir[150]. 2007 yılında İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğünün tüm valiliklere gönderdiği genelgede "Türkiye'de YG-21 Yönetişim Ağı Kanalıyla BM Binyıl Kalkınma Hedeflerinin Yerelleştirilmesi" dönem projesinin Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdiği bilgisi paylaşılmıştır[151].

---

[144] **Toprak, Zerrin** (2014) Yerel Yönetimler, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, s.411.
[145] **Türkiye Belediyeler Birliği** (2017), Yeni Kentsel Gündem Habitat III, s.9. <https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/kentsel_gundem_habitat_2017/html5forpc.html>s.e.t. 18.08.2024.
[146] <https://unhabitat.org/habitat-iii> s.e.t. 24.05.2024.
[147] Yeni Küresel Gündem'de insan yerleşimleri için gerekli temel özellikler şu şekilde sıralamıştır: "-Dezavantajlı bireylerin ihtiyaçlarını da kapsayan, yerleşik nüfusun ihtiyaçlarının karşılandığı barışçıl ve çoğulcu bir toplumsal yapının kurulması -Cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kadınların her alanda ve karar alma süreçlerinde yer almasının teşvik edilmesi -Ortak sosyal alanlarda kadınlara yönelik her türlü ayrımcılık ve tacizin kesin bir şekilde önlenmesi" **Korkut, Hüseyin/Öner, Şerif** (2021) "Habitat Konferanslarında Küresel Kent: Sorunlar ve Çözüm Odaklı Eylem Planları" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:25, S:48, s.466.
[148] **Toprak** (2014), s.411.
[149] **Erbay, Yusuf/Akgün, Hasan** (2017) Türkiye'de ve Avrupa'da Yerel Yönetimler, 2. Baskı, İstanbul, Röle Akademik Yayıncılık, s.97.
[150] **Erbay/Akgün,** s.101.
[151] **Kocaoğlu, Mustafa/Aslan, H. Keziban/Çetin, Duygu** (2013) "Katılımcı Demokrasinin Somut Yansıması Olarak Kent Konseyleri: Ankara ve Kayseri Kent Konseyleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Çözümleme"

YG-21[152] Türkiye'de yeni bir kamu yönetimi anlayışını yeşertmiştir. Uygulandığı beş yıllık süre boyunca YG-21, demokratikleşmeye yaptığı katkıların yanında AB adaylık sürecindeki sosyal dönüşünü hareketlendiren niteliğini de ortaya koymuştur[153]. YG-21'in ortaya çıkardığı kent konseyleri yerelde demokratik katılımın yaygınlaştırılması açısından önemli bir konumda olmuştur[154]. YG-21, Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin belirlenmesine öncülük ederken 2030 SKA da YG-2030'un fikri temellerinin atılmasına yardımcı olmuştur. Ancak YG-2030'un henüz pratiğe yansımadığı ifade edilmelidir[155].

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun hazırladığı Ortak Geleceğimiz Raporu'nda sürdürülebilir kalkınma: "gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini ortadan kaldırmadan şimdiki neslin ihtiyaçlarının karşılanması" olarak açıklanmıştır[156]. Bu tanım sürdürülebilir kalkınmanın en yaygın bilinen tanımıdır. Günümüzde ülkelerin ekonomik durumu zenginliğin ve iyi bir yaşamın tek ölçütü değildir. Kalkınma bakımından yapılan değerlendirmelere; insan hakları, çevre, eğitim, sağlık ve beslenme gibi çeşitli konu başlıkları dâhil edilmektedir. UNDP'nin "sürdürülebilir kalkınma" temalı küresel politika belgeleri de bu anlayışı takip etmektedir[157].

2015 tarihli BM Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi'nde 193 devletin imzasıyla Sürdürülebilir Kalkınma 2030 Gündemi kabul edilmiştir. 2030 Gündemi, 17 amaç ve ilgili

---

Bulut, Yakup/Eren, Veysel/Karakaya, Sedat/Aydın, Abdullah (Editörler) Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar, 1. Baskı, Ankara, Pegam Yayınları, s.347.

[152] "YG-21 süreçlerinde küçük ölçekli proje uygulamaları ile yerel yönetimlerin paydaş katılımı desteklenmiştir. Ayrıca katılımcıların bilgi ve deneyiminin artırılması yoluyla toplumsal ve çevresel fayda sağlanmıştır. YG-21'in mercek altına aldığı sorunların büyük bir bölümü yerele dayandığı için belirlenen hedeflere ulaşılmasında yerel otoritelerin katılımı ve iş birliği belirleyici olmuştur." **Toprak** (2014), s.419
Bu çerçevede YG-21'in yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerine ilişkin çalışma konuları; "-Gelişme yolundaki beldelerde sürekli ve dengeli kalkınmanın hızlandırılması için beldeler arası işbirliği, -Gelişme yolundaki beldelere finansman desteği, -Belde sağlığı ve çevre kirlenmesinden sağlık risklerinin azaltılması, -İnsan yerleşimlerinin geliştirilmesi ve belde yerleşimlerinin yönetiminin iyileştirilmesi, -Beldedeki kimyasal risklerin belde boyutunda değerlendirilmesi, -Sürekli dengeli ve eşit kalkınmada kadınlar için eylem -Yerli halkların rollerinin tanıtılması ve güçlerinin artırılması, -Yerel otoritelerin katılımı ve işbirliği" olarak özetlenebilir.

[153] **Toprak** (2014), s.413.

[154] **Erbay/Akgün,** s.103.

[155] **Bostancı, Seda** (2021) "Yerel Gündem 21'den Yerel Gündem 2030'a Geçiş Ne Tür Yenilikler Getiriyor?" Journal Of Emergıng Economıes and Polıcy, C:6, S:1, s.120.

[156] **Özmete, Emine** (2010) "Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz" Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, C:6, S:22, s.80.

[157] **Eren, Şerafettin** (2019) "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Engelliler: Güçlendirme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, C:22, S:2, s.894.

169 hedeften oluşmaktadır. 2030 Gündemi'nin ana konu başlıkları; tüm toplum kesimlerinin refahın artırılması çabalarına katılımının sağlanması, çevresel zararların önlenmesi ve sosyal kültürel değerlerin korunmasıdır. Cinsiyet eşitliği, dezavantajlı grupların ihtiyaçlarının gözetilmesi, gıda israfının azaltılması, kuraklıkla mücadele, biyoçeşitliliğin korunması gibi sosyal ve çevresel konular ile ekonomik büyüme, teknolojik gelişme, istihdam ve sanayileşme gibi ekonomik konular da 2030 Gündemine taşınmıştır[158].

Resim 1: Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Amaçlar

Destekleyici ve güçlendirici rolleri hesaba katıldığında yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanmasının ve sürdürülebilir kalkınma stratejileri geliştirmelerinin önem taşıdığı ifade edilmelidir. Küresel amaçlarda belirlenen birçok hedef, yerel yönetimlerin faaliyet alanları ile kesişmektedir. Bunun da ötesinde "Şehirlerin ve yerleşim birimlerinin kapsayıcı, güvenli, dirençli ve sürdürülebilir hale getirilmesi" başlıklı SKA 11, yerel yönetimler ve dernekler tarafından yürütülen zorlu bir mücadelenin neticesinde kabul edilmiştir[159].

SKA'nın uygulanmasında yerel paydaşlara yeterli yetkiler verilmediği takdirde, 169 hedefin en az yüzde altmış beşinin gerçekleştirilmesinin mümkün olmayacağı tahmin edilmektedir[160]. Bu sebeple yerel yönetim faaliyetlerinin uyumunun izlenmesi açısından

[158] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2019), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu, s. xiv.
[159] **UCLG-MEWA**, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Yerel Yönetimler Tarafından Bilinmesi Gerekenler, s.4-5.<https://uclg-mewa.org/surdurulebilir-kalkinma-hedefleri-yerel-yonetimler-tarafindan-bilinmesi-gerekenler/> s.e.t. 21.05.2024.
[160] **Türkiye Belediyeler Birliği**, <https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_surdurulebilir-kalkinma-amaclari_285> s.e.t. 21.05.2024.

Gönüllü Yerel Değerlendirme Raporları (VLR) ortaya çıkmıştır[161]. VLR doğrudan yerel yönetimler tarafından hazırlanmaktadır. Örneğin Finlandiya'nın 2020 ulusal raporuna Helsinki, Espoo ve Turku şehirlerinin değerlendirme raporları da eklenmiştir[162]. Türkiye ölçeğinde ise İzmir Büyükşehir Belediyesi,[163] Avcılar Belediyesi, Fatih Belediyesi'nin VLR hazırlayan belediyeler oldukları anlaşılmaktadır. Diğer yandan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığının 12. Kalkınma Planında küresel hedeflerin yerelde uygulanmasının desteklenmesi kapsamında uygulanma, izlenme ve değerlendirmelerde yerel yönetimlerle iş birliği yapılmasına ve yerel yönetimlerin hazırladığı VLR sayısının artırılmasına dair politika tedbirleri öngörülmüştür[164].

Yerel yönetimler ve SKA ilişkisini ortaya çıkarmak amacıyla Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 2019 tarihli Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu'ndaki ilgili bulgular aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Tablo 1: 2019 Yılı SKA Değerlendirme Raporundaki Yerel Yönetimlerle İlgili Bölümler

Toplumsal farkındalığı artırma ve tüm paydaşları kapsama amacıyla; SKA'ların eğitim müfredatına dâhil edilmesi, okullarda farkındalık artırmaya yönelik etkinlikler düzenlenmesi, proje, yarışma gibi organizasyonların yapılması yararlı addedilmektedir. Ayrıca, Belediyeler, kent konseyleri gibi yerel yönetimlerin sürece dâhil edilmesi, SKA'ların ülke genelinde uygulanması, farkındalık artırılması ve bilgi paylaşımı için önem arz etmektedir[165].
Uluslararası kuruluşlar, kamu, yerel yönetimler ve özel sektör tarafından yürütülen toplu taşıma altyapısının geliştirilmesi, akıllı trafik sistemleri, emisyon hacminin azaltılması, ulaştırma ve otomotiv sektörüne yönelik ara eleman yetiştirilmesi gibi çeşitli projeler bulunmaktadır. Bu alanda örnek olarak Esenler Belediyesi'nin engelli, yaşlı, kadın ve çocukların kentsel hizmetlere sorunsuz erişebilmeleri için 130 adet cadde ve sokakta toplam 136.769 m2 tretuvar alanını yenilemesi, 2023 yılına kadar ilçenin tamamında görme engelliler için yürüme bandı ve ortopedik engelliler için tekerlekli araç rampalarını da içeren uygulamaya geçilmesinin hedeflenmesi gösterilebilir[166].
Yerel yönetimler ise engelliler ile diğer dezavantajlı grupların kapsanması, temel hizmetlere erişimlerinin artırılması ve yoksulların temel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda önemli aktörlerdendir.

[161] **Türkiye Belediyeler Birliği**, <https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_surdurulebilir-kalkinma-amaclari_285> s.e.t. 21.05.2024.
[162] **Marmara Belediyeler Birliği** (2022) SKA'nın Yerelleşmesi Marmara Bölgesi Örneği, s.56. <https://mbbkulturyayinlari.com/surdurulebilir-kalkinma-amaclarinin-yerellesmesi-marmara-bolgesi-ornegi> s.e.t. 19.08.2024.
[163] **İzmir Büyükşehir Belediyesi** (2021), 2021 İzmir Gönüllü Yerel Değerlendirme Raporu için bkz. <https://gold.uclg.org/sites/default/files/izmir_2021.pdf> s.e.t. 21.05.2024.
[164] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2023) 12. Kalkınma Planı, s.241. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-Ikinci-Kalkinma-Plani_2024-2028_11122023.pdf> s.e.t. 30.07.2024.
[165] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2019) s.286, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf > s.e.t. 30.07.2024.
[166] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2019), s.173.

Ancak yerel yönetimlerin bu alandaki hizmetleri çoğunlukla projelendirilmemiş ve sistematik olmayan bir yaklaşımla sunulmaktadır[167].

Kalkınma Planlarında bütünleşik ve etkin bir mekân planlaması ile insan sağlığının, doğal kaynakların ve kentlerin kültür dokuları, turistik özellikleri ve estetik değerlerinin korunması; kentsel altyapının geliştirilmesi; planlı kent ve konut çevrelerinin oluşturulması; yerleşim alanlarının temiz, güvenli ve yaşam kalitesi yüksek yerler haline getirilmesi; fiziki planlama sistemi ile imar ve yapı kurallarının iyileştirilmesi; denetim ve afete karşı dayanıklığın artırılması hedeflenmiştir. KENTGES mekânsal planlama sistemi ve yerel yönetimlerin bu alandaki kapasitelerinin güçlendirilmesi, mekânsal planlama sürecinde katılımın sağlanması, çevreye duyarlı kentlerin oluşturulması, sosyal donatı ve hizmet dağılımının yerel özellik ve ihtiyaçlara göre düzenlenmesini öngörmüştür[168].

Kamu kurumları tarafından özellikle çocuk ve engelli vatandaşların erişimine yönelik farklı projeler yürütülmekte ve geliştirilmektedir. Örnek olarak Esenler Belediyesinin uygulamaları verilebilir. Belediye başkanlık binası başta olmak üzere diğer sosyal ve kültürel hizmet veren kamu binaları engelli vatandaşların tüm imkânlardan faydalanması göz önünde bulundurularak hissedilebilir yürüme alanı, asansörlerin içerisinde sesli uyarı sistemi ve kat ulaşım planı ile katlara ulaşım bulundurularak uygun hale getirilmiştir[169].

SKA bağlamında yerel yönetimlerce hazırlanan gönüllü değerlendirme raporlarının yaygınlaşması ve bu yönetim birimlerinin SKA ile ilişkili faaliyetlerinin dışarıdan bir gözle değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Uluslararası gündemdeki önemine binaen Türkiye'de yerel yönetim faaliyetlerinin, kalkınma planları ile SKA'ya uyumunu değerlendiren bir mekanizmanın oluşturulması yararlı olacaktır[170].

2.2.7. Avrupa Konseyinde Yerel Yönetimler

Yerel yönetimler, demokrasi ve insan haklarının en önemli temsilcisi olan Avrupa Konseyi'nin çatısı altında ortaklıklar geliştirebilecekleri bir zemine ihtiyaç duymuştur. Bu doğrultuda Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi (Kongre)[171] oluşturulmuştur[172]. Bu oluşum, 1957 tarihli Avrupa Yerel ve Bölgesel Yönetimler Daimi Konferansı'nın halefidir. Bakanlar Komitesi'nin 1994 tarihli bir kararı ile Konferans, Kongre'ye dönüştürülmüştür. Avrupa Konseyi'nin danışma organları arasında bulunan Kongre'nin amacı, yerel demokrasilerin güçlendirilmesidir[173]. Kongre'nin işlevleri kısaca şu şekilde özetlenebilir:

[167] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2019), s.155.
[168] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2019), s.163.
[169] **Strateji ve Bütçe Başkanlığı** (2019), s.175.
[170] **Sayıştay Başkanlığı** (2020) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi, s.37. <https://www.sayistay.gov.tr/files/1002_SDG%20Rapor.pdf>
[171] Tezde sıklıkla kullanılacağından "Kongre" denildiğinde Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi'nin anlaşılması gerekmektedir.
[172] **Erbay/Akgün,** s.118.
[173] **Türkiye Belediyeler Birliği** (2021), Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi

"-Avrupa Konseyi'nin yerel topluluklarla ilgili çalışmalarına yerel birimleri dâhil etmek,
-Bölgeler düzeyindeki mevcut kültürel farklılıkları dikkate alarak bağımsız yerel ve bölgesel yönetim yapıları oluşturmak,
-Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde geniş ölçüde onarım görmekte olan yerel ve bölgesel demokrasiyi güçlendirmek,
-Bütün Avrupa'da bölgeler ve belediyeler arasındaki iş birliğini özendirmek."[174]

Yerel demokrasinin temel ilkelerini koruyan Avrupa Konseyi'nin en önemli referans belgesi Özerklik Şartı'dır. Kongre, taraf devletlerin Şart'ı uygulamalarını gözlemlemek üzere olağan izleme ziyaretler yapmakta ve ilgili devletlerin yerel yönetimlerini yerinde incelemektedir[175].

Avrupa Konseyi'nin 2023 yılında açıkladığı Reykjavik Deklarasyonu, AİHS sistemi açısından yerel yönetimlerin önemine işaret etmiştir. Avrupa Konseyi'nin hazırladığı "İnsan Haklarının Korunmasında Avrupa Konseyi'nin Temel Taşı Olarak Sözleşme Sistemine Yeniden Bağlılık" üzerine Bildirge'nin IV. Ekindeki "Sözleşme'yi uygulama ve Mahkeme'nin kararlarına uyma sorumluluğu taşıyan" organlar listesinde yerel yönetimlere de yer verilmiştir. Bu kapsamda ulusal organlar için kendilerini ilgilendiren kararların icra süreçlerinde yerel yönetimlerle iş birliğini güçlendirme çağrısı yapılmıştır. Brüksel ve Kopenhag toplantılarında açıklanan deklarasyonlarda ya da daha eski tarihli bildirilerde yerel yönetimlerin insan hakları yükümlülüklerine açıkça değinilmemiştir. Ancak Reykjavík Deklarasyonu'nda insan hakları aktörü olarak yerel yönetimlere yapılan atıf, insan haklarının korunmasında yerel yönetimlerin önemini gözler önüne sermektedir[176].

<https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_avrupa-konseyi-yerel-ve-bolgesel-yonetimler-kongresi-ybyk_91> s.e.t.10.05.2024.

[174] **Keleş,** s.105.

[175] **Haktankaçmaz, M. İlker** (2021) "Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Kararlarında Türkiye'de Yerel Demokrasi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C:9, S:1, s.105.

[176] **Saul, Matthew** (2024) "Local authorities at the European Court of Human Rights" The International Journal of Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Dergisi), C:27, S:7, s.4.

2.2.7.1. Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı

Avrupa Konseyi ve AB, yerel yönetimleri katılımcı demokratik yönetim ilkesinin uygulanmasını mümkün kılan yönetim birimleri olarak görmektedir. Buna istinaden hazırlanan Özerklik Şartı'nın temel hedefleri; yerel yönetim yapılarının güçlendirilmesi, idari ve mali özerkliğin sağlanması ve yerel yönetimler arasında iş birliği uygulamalarının geliştirilmesidir[177]. Avrupa Konseyi'nin hazırladığı bir belge olması nedeniyle Özerklik Şartı'nda AB müktesebatı ve Lizbon Antlaşması hükümlerine yer verilmemiştir. Bununla birlikte AB tarafından aday ülkelerin bu Şart'ı uygulamaları teşvik edilmektedir. Şart, yerel yönetimlerin siyasi, idari, ekonomik ve mali gelişimlerini güvence altına almaktadır.[178] Şart, imzacı devletlerin yapısı için bir değişiklik öngörmemekte veya devlet yapısının değiştirilmesini dayatmamaktadır. Şart bakımından bir devletin üniter veya federal yapıda olması bir önem taşımamaktadır. Şart imzalandığında mevcut devlet yapısında bir değişiklik söz konusu olmamakta, bu durumda imzacı devletlerin yerel yönetimlerini daha özerk hale getirmeleri gerekmektedir[179].

Türkiye içeriğindeki belirsizlikleri öne sürerek Özerklik Şartı'nın tavsiye kararı niteliğinde olması gerektiğini değerlendirmiş ve Türk delegasyonu da bu yönde bir pozisyon almıştır. Şart'ın sözleşme olarak yürürlüğe girmesi konusunda Avrupa Konseyi üyesi devletleri arasında sağlanan çoğunluk dolayısıyla bu düzenleme sözleşme olarak imzaya açılmıştır[180]. Türkiye'nin kimi çekincelerle onayladığı Özerklik Şartı yerel özerklik açısından anayasal ve yasal düzenlemelere yol gösterici niteliktedir[181].

Özerklik Şartı'nın temel hareket noktası, yerel yönetimleri gerçek anlamda güçlendirmenin yolunun bu yönetimlerin özerkleştirilmesinden geçtiği düşüncesidir[182]. Özerklik Şartı yerel yönetimlerin haklarının korunması amacıyla birtakım standartlar belirlemiştir. Buna göre taraf devletler; vatandaşlarının kamu yönetimine katılma hakkına, öz yönetimden faydalanma imkânına, yerel organların seçimine ve bu yönetim birimlerinin

[177] **Taştekin, Abdullah/Akca, Hakan** (2020) "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na Türkiye'nin Koyduğu Çekincelerin Yeniden Değerlendirilmesi" Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, C:3, S:3, s.595.
[178] **Özer, M. Akif/Akçakaya, Murat** (2014) Yerel Yönetimler Teorik Boyut, Ankara, Gazi Kitabevi, s.484-485.
[179] **Aygen, Murat** (2018) Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Türkiye'de Uygulanabilirliği, 1. Baskı, İstanbul, Hiperlink Yayınları, s.18.
[180] **İnanç, Hüsamettin/Ünal, Feyzullah** (2007) "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'de Belediyeler" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:17, s.3.
[181] **Erbay/Akgün**, s.129.
[182] **Aygen,** s.44.

yeterli mali kaynaklara sahip olmalarına dair çekince getirilemeyen temel ilkelere saygı göstereceklerdir.

Şart'ın maddeleri bilinçli bir şekilde hem genel hem de oldukça muğlak bir dille kaleme alınmıştır. Şart kapsamında öngörülen yükümlülüklerin ne derece kabul edileceği konusunda devletlere büyük ölçüde serbestlik tanınmıştır. Buna karşın Şart sembolik bir düzenleme olmayıp yasal olarak bağlayıcıdır. Kongre'nin 1998 yılında yayımladığı "Şart'ı Onaylayan Ülkelerin Hukuk Sistemlerine Dâhil Edilmesi ve Yerel Yönetimlerin Yasal Olarak Korunması" başlıklı tavsiye kararına göre Özerklik Şartı bağlayıcılık taşımayan bir dizi tavsiye kararından ibaret olmayıp onaylayan devletlere yükümlülük getiren ve bu devletlerin yerel yönetimlerine haklar tanıyan uluslararası antlaşma niteliğindedir[183].

Şart'ın birinci bölümünde özerk yerel yönetim kurumunun anayasal ve yasal zeminine ilişkin belirlemeler yapılmakta ve merkezi yönetimin rolünün zayıflatılması ve yerel yönetimler üzerindeki denetimin azaltılması gerekliliğine işaret edilmektedir. İkinci bölümde muhtelif hükümler başlığı altında Şart'ı onaylayan ülkelerin yükümlülükleri (Şart hükümlerine uyum bakımından taraf devletlerin mevzuatında yapılan değişiklikler ve alınan önlemler konusunda Avrupa Konseyine bilgilendirme yükümlülüğü gibi) düzenlenmektedir. Üçüncü bölümde ise Özerklik Şartı'nın yürürlüğe girmesine ve uygulanmasına yönelik hükümler bulunmaktadır[184].

Şart'ın bağlayıcı olabilmesi için Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından bir kanunla uygun bulunması gerektiği için 08.05.1991 tarih ve 3723 sayılı Kanun'la TBMM tarafından ve 06.08.1992 tarihli 92/3398 sayılı kararla Bakanlar Kurulu tarafından Şart çekinceler konularak onaylamıştır. Bu karar 03.10.1992 tarihli ve 21364 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış ve Özerklik Şartı'nın 15. maddesi doğrultusunda Türkiye açısından 01.04.1993 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir[185].

Birçok antlaşma rejiminden edinilen tecrübelerden hareketle antlaşmalar hukukunda en etkili uygulama yöntemi, bir denetim mekanizmasının mevcudiyetidir. Buna karşın Şart

[183] **Himsworth, Chris** (2015) The European Charter of Local Self-Government: A Treaty for Local Democracy, Edinburgh University Press, s.84-86.
[184] **İnanç/Ünal**, s.4.
[185] **Taştekin/Akca**, s.600.

hükümlerinin uygulanması açısından taraf devletlerce alınan yasal tedbirler hakkında bilgi verme yükümlülüğü dışında ihlal iddialarını inceleyen özel bir mahkeme yahut başkaca bir yaptırım organı öngörülmemiştir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2011 tarihli kararı ile tüm üye devletler ve Avrupa Konseyi'ne üyelik başvurusunda bulunan devletlere yerel ve bölgesel demokrasinin mevcut durumu hakkında düzenli ülke raporları hazırlama yükümlülüğü getirilmiştir. Söz konusu izlemenin kapsamı zamanla genişletilmiş ve izlemelerde yerel düzeyde insan haklarının durumu da incelemeye dâhil edilmiştir[186].

2.2.7.2. Avrupa Kentsel Şartı I, II ve III

Avrupa Kentsel Şartı I, Avrupa ölçeğinde kentsel yönetim ve sürdürülebilir kalkınma açısından çığır açan bir adım olarak değerlendirilmektedir. Şart, kentli haklarını ilk kez bir bildirge altında düzenlemiştir. Her bir hak açısından yerel yönetimlerin sorumluluklarını ve yerine getirmeleri gereken görevleri açıkça ortaya koymuştur[187]. Şart, şehirlerde yaşam kalitesinin iyileştirilmesi için yol gösterici ilkeler öngörmekte ve kentsel gelişimin niteliksel yönlerine odaklanarak kentli haklarının gerçekleştirilmesinde iş birliği ve dayanışma kavramlarının önemine işaret etmektedir[188]. 1992 tarihli Avrupa Kentsel Şartı'nda kentli hakları aşağıdaki şekilde resmedilmiştir:

Tablo 2: Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu

1.Güvenli yaşam alanı: Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent
2.Kirlilikten uzak, sağlıklı bir çevre: Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre,
3.İstihdam olanakları: Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerin sağlanması,
4.Konut: Mahremiyet ve dokunulmazlığının garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması,
5.Dolaşım: Toplu taşım, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması;
6.Sağlığın korunması: Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması,
7.Spor ve dinlence olanakları: Yaş, yetenek ve gelir durumlarına uygun, her birey için spor ve boş vakitlerin değerlendirilebileceği olanakların sağlanması,
8.Kültür faaliyetlerinin sağlanması: Çeşitli kültürel faaliyetlerin, yaratıcı aktivitelerin ve benzeri olanakların sunulması ve katılımın sağlanması,

[186] **Himsworth,** s.95-96.
[187] **Marmara Belediyeler Birliği** (2023) Yenilenen Avrupa Kentsel Şartı ve Belediyeler, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, s.12.
<https://mbbkulturyayinlari.com/yenilenen-avrupa-kentsel-sarti-ve-belediyeler> s.e.t. 19.08.2024.
[188] **Özaslan, Rüveyda** (Editör) (2022), Kentli Hakları, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s.28.

9.Kültürler arası kaynaşmanın teşvik edilmesi: Geçmişten günümüze, farklı kültürel ve etnik yapıları barındıran toplulukların barış içinde bir arada yaşamalarının sağlanması,
10.Kaliteli bir mimari ve fiziksel çevre: Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde korunması ve restorasyonunu sağlayan nitelikli bir kent formu için çağdaş mimarinin uygulanmasını teşvik eden, uyumlu ve güzel fiziksel mekânların yaratılması,
11.İşlevlerin uyumu: Yaşama, çalışma, ulaşım ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbirini desteklemesinin sağlanması,
12.Katılım: Çoğulcu demokrasilerde tüm paydaşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinin; gereksiz bürokrasiden arındırılarak yardımlaşma ve gerekli bilgilendirmenin sağlanması,
13.Ekonomik kalkınma: Ekonomik kalkınmaya doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlama sorumluluğuna sahip kararlı ve vizyon sahibi yerel yönetimler,
14.Sürdürülebilir kalkınma: Ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşma sağlayabilecek yerel yönetimler,
15.Mal ve hizmet temini: Yerel yönetim, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığıyla erişilebilir, kapsamlı, kaliteli mal ve hizmet sunumunun sağlanması,
16.Doğal zenginlikler ve kaynaklar: Yerel doğal kaynak ve değerlerin; yerel yönetimlerce, akılcı, dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararı gözetilerek, korunması ve idaresi,
17.Kişisel bütünlük: Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması,
18.Belediyeler arası iş birliği: Kişilerin yaşadıkları beldenin, diğer beldeler arası ya da uluslararası iş birliklerine özgürce ve doğrudan katılım konusunda özendirilmeleri,
19.Finansal yapı ve mekanizmalar: Bu deklarasyonda tanımlanan hakların sağlanması için gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılınması,
20. Eşitlik: Yerel yönetimlerin; tüm bu hakları bütün bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç, sosyal, ekonomik ve politik ayrım gözetmeden, fiziksel veya zihinsel özürlerine bakılmadan; eşit olarak sunulmasını sağlamakta yükümlü olması.

Şart'ın temel hedefleri; yerleşim alanlarındaki yaşam standardının yükseltilmesi, kentsel çevrenin ve mevcut konut stokunun iyileştirilmesi, sosyal ve kültürel olanakların oluşturulması ve halkın katılımının artırılmasıdır[189].

Avrupa Kentsel Şartı Avrupa'daki yerelleşme anlayışının temelini oluşturmuştur. Bu düzenlemenin zamanla öneminin artması nedeniyle 2008 yılında Kongre Genel Kurulu tarafından Avrupa Kentsel Şartı II (Yeni Bir Kent için Manifesto) kabul edilmiştir[190]. Bu belge bir önceki Kentsel Şartı genişleterek daha önce çerçevesi çizilen kentli hakları ile sürdürülebilir şehirler kurma yaklaşımını bütünleştirmiştir[191].

[189] **Karakılçık,** s.69.
[190] **Baş, Cemal** (2017) (Derleyen), Avrupa Kentsel Şartı, Türkiye Belediyeler Birliği, s.4.<https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/avrupa_kentsel_sarti_2017/html5forpc.html> s.e.t. 19.08.2024.
[191] **Marmara Belediyeler Birliği** (2023) Yenilenen Avrupa Kentsel Şartı ve Belediyeler, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, s.12.<https://mbbkulturyayinlari.com/yenilenen-avrupa-kentsel-sarti-ve-belediyeler> s.e.t. 19.08.2024.

Yakın zamanda yaşanan Covid-19 pandemisinin ardından Şart'ın güncellenmesine ihtiyaç duyulmuş ve son revizyon gerçekleştirilmiştir. Bu revizyonda Kongre'nin dijital toplumları destekleme önceliğine kent toplumu fikri entegre edilmiştir. 2023 yılında Kongre Genel Kurulu'nun onayladığı Avrupa Kentsel Şartı III'ün içeriğine bakıldığında 11, 16 ve 17 No.lu SKA'ların referans alındığı anlaşılmaktadır[192]. Avrupa Kentsel Şartı III açısından kent için öncelikli konular şunlardır:

"-Demokrasi ve Halk Katılımı
-Sosyal haklar, Kültürel ve Ekonomik Kalkınma
-Sürdürülebilir Kalkınma, Çevrenin Korunması ve İklim Değişikliği
-Dürüstlük ve Yolsuzluğun Önlenmesi
-Güvenlik ve Suç Önleme
-Dijitalleşme ve Yapay Zeka"

Avrupa Kentsel Şartı diğer uluslararası belgelerden farklı olarak hükûmetler yerine yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Türkiye'de henüz Şartı imzalayan bir belediyenin bulunmadığı tespit edilmiştir. Ancak 2023 yılında Büyükçekmece Belediyesi Meclisinin kararıyla Avrupa Kentsel Şartı III'ün imzalanması için belediye başkanının yetkilendirildiği ve bu Şartı imzalayan Türkiye'deki ilk belediyenin Büyükçekmece Belediyesi olacağı kamuoyuna duyurulmuştur[193].

2.2.7.3. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları

Birey haklarının devlete karşı korunmasında kaydedilen en büyük ilerleme şüphesiz AİHM'in kurulması olmuştur. AİHM'in kuruluşu ve yetkileri doğrudan AİHS'den kaynaklanmaktadır. AİHM'de incelenen bireysel başvurular karara bağlanırken diğer uluslararası sözleşmelere veya uluslararası kuruluşların belgelerine de başvurulabilmektedir. Mahkeme gerek gördüğünde Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği ile Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, Kongre ve diğer uluslararası veya bölgesel kuruluşların rapor ve belgelerine atıf yapılabilmektedir[194].

---

[192] **Marmara Belediyeler Birliği** (2023) Yenilenen Avrupa Kentsel Şartı ve Belediyeler, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, s.34.
<https://mbbkulturyayinlari.com/yenilenen-avrupa-kentsel-sarti-ve-belediyeler> s.e.t. 19.08.2024.

[193] **Büyükçekmece Belediyesi** (2023) "Başkan Akgün, 45'inci Genel Kurul için Strasbourg'ta" <https://www.bcekmece.bel.tr/haberdetay?id=982> s.e.t. 20.05.2024.

[194] **Böyür, Batuhan** (2023) Kamu Hizmetlerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi, TİHEK Uzmanlık Tezi, s.19-20.

AİHM yargılamaları kapsamında yerel yönetimlerin statüsü belirlenirken ilk olarak bu yönetim birimlerinin AİHM yargılamalarında doğrudan davacı olamayacakları göz önüne alınmalıdır. AİHM yerel yönetimleri hükûmet kuruluşu olarak kabul etmektedir. Bu yaklaşım özerklik seviyeleri fark etmeksizin merkezi idare dışında kamu hizmeti sunan yerel makamların hükûmet kuruluşu olarak tespit edildiği bir dizi davada dile getirilmiştir. AİHM'in hükûmet dışı kuruluşlar için benimsediği yaklaşım yerel yönetimler söz konusu olduğunda farklılaşmaktadır[195]. AİHM yargılamalarında yerel yönetimlerin nasıl değerlendirildiği aşağıda sıralanan kararlarda gösterilmiştir.

AİHM, Yordanova ve Diğerleri v. Bulgaristan kararında bir grup Roman bireyin belediye arazisinden çıkarılmasını AİHS'in 8. maddesi (özel hayata saygı hakkı) bağlamında incelemiştir. Belediye makamlarının orantılılığı dikkate alması gerektiğinden söz konusu tahliye kararının demokratik bir toplumda gerekli olmadığına kanaat getirmiştir. Davada belediye yetkilileri başvuranların arazileri hukuka aykırı işgal ettiklerini belirtmek dışında başka bir gerekçe sunmamış ve yerel mahkemeler de başvuranların uzun süredir o bölgede rahatsız edilmeden yaşadıklarına dair argümanların dinlenmesini reddetmiştir. AİHM, belediyenin alternatif tedbirleri yeterince incelediğine yönelik kanıt sunulmadığından başvuranların araziden çıkarılmasının sağlık ve güvenlik endişelerini gidermek için uygun bir adım olduğu yönündeki hükûmet gerekçelerine ikna olmamıştır[196].

AİHM, J.D. ve A. v. Birleşik Krallık kararında başvuranlara yapılan konut yardımı ödemelerini mülkiyet hakkı ve ayrımcılık yasağı bağlamında değerlendirmiştir. Kararın gerekçesinde, söz konusu yardımların yerel yönetimler tarafından verilmesinin devletin lehine olduğu, çünkü bu sayede orantılılığı sağlayan bireyselleştirilmiş kararlar alınmasının mümkün olabileceği ifade edilmiştir[197].

Birinci kuşak hakların merkezi idare ile ilişkili olduğu ve yerel yönetimlerin görev alanının kapsamına girmediği düşünülebilir[198]. Ancak yerel yönetimlerin eylemleri veya işlemleri sonucu bu yönetim birimlerinin tipik sorumluluk alanı dışında kalan birinci kuşak hakların ihlal edilmesi de söz konusu olabilmektedir. AİHM'de görülen Çerikçi v. Türkiye

[195] **Oomen/Baumgärtel,** s.625.
[196] AİHM, Yordanova ve Diğerleri v. Bulgaristan, B. No: 25446/06, K.T. 24.04.2012.
[197]AİHM, J.D. ve A. v. Birleşik Krallık, AİHM, B. No: 32949/17, K.T. 24.10.2019.
[198] **Saul**, s.2

kararı bu duruma örnek gösterilebilir. Bu davanın konusu, 2007 yılında 1 Mayıs'ın ulusal hukukta resmî tatil ilan edilmesinden önce Beyoğlu Belediyesi çalışanı başvurucunun iş bırakarak 1 Mayıs gösterilerine katılması nedeniyle Beyoğlu Belediyesi tarafından kendisine disiplin cezası verilmesidir. AİHM, bu davada AİHS'in 11. maddesi (toplantı ve dernek kurma özgürlüğü) ile 13. maddesinin (etkili başvuru hakkı) ihlal edildiğine karar vermiştir[199].

AİHM'in Morene Gomez v. İspanya kararında başvurucu evinin yakınındaki gece kulüplerinin gürültüsünden ve bu gürültünün sürekli olarak uykusunu bölmesinden şikayetçi olmuştur. AİHM yetkililerin gürültü kirliliği sorununu çözmemesi nedeniyle konuta saygı hakkının ciddi biçimde ihlal edildiğine karar vermiştir. Bu kararda devletin pozitif yükümlülüğünü yerine getirmediği sonucuna ulaşılmışsa da karar gerekçesi ağırlıklı olarak Valencia Belediye Meclisi'nin eylemlerine odaklanmıştır. Mahkeme, Belediye Meclisi'nin gürültü kirliliğine ilişkin mevzuatı uygulanmadığını ve bu konudaki denetimlerinin yetersiz kaldığını ifade etmiştir[200].

Yerel yönetimler tarafından gerçekleştirilen ihlallerin söz konusu olduğu davalarda Mahkeme'nin bu yönetim birimlerinin eylem ve işlemlerine yönelik inceleme yapmaması, güncel bilgilerin gözden kaçmasına neden olabilecektir. AİHM'in karar gerekçelerine ulusal hükûmetlerle birlikte bir insan hakları aktörü olarak yerel yönetimlerin de dâhil edilmesi insan haklarının pozitif gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu şekilde ortaya konulan belge ve kararlar benzer durumdaki belediyeler için yol gösterici olacaktır. Ancak uluslararası davaların merkezi hükûmetler tarafından yürütülmesi nedeniyle belediye ve merkezi hükûmetin eylem ve işlemleri arasındaki ayrımı gözetmeyen ve hükmedilen kararların uygulanmasında belediye katılımını önemsemeyen kararlara rastlamak daha muhtemeldir[201].

2.2.8. Avrupa Birliğinde Yerel Yönetimler

Küreselleşme süreci, merkezi idarelerin kimi yetkilerinin uluslararası veya bölgesel kuruluşlara aktarılmasına neden olmuş, iç yönetimde ise yerel yönetimlerin daha fazla görünür olmasını sağlamıştır. Şüphesiz bu sonucun ortaya çıkmasında demokratikleşme,

[199] AİHM, Çerikçi v. Türkiye, B. No: 33322/07, K.T. 24.09.2012.
[200] AİHM, Morene Gomez v. İspanya, B. No: 4143/02, K.T. 16.02.2005.
[201] **Saul,** s.2-19.

kamu gücünü halka yaklaştırma ve yönetişim ilkeleri önemli bir rol oynamıştır. İlk bakışta çelişkili gibi görünse de dünya genelinde küreselleşme ve yerelleşme eğilimleri aynı anda yükselmiştir. Gelişmiş ülkeler, küreselleşmenin olumsuz etkilerini bertaraf etmek için yerelleşme, âdemi merkeziyetçi yapılanma, yerel demokrasi, STK'ların yerel politika süreçlerine katılımı ve yönetişim gibi kavramlara tutunmuştur[202]. AB de âdemi merkeziyetçi yapılanmaları ihtiyaç olarak görmekte ve aday ülkelerin kamu yönetimlerini bu doğrultuda dönüştürmelerini şart koşmaktadır. AB tek bir yönetim modeline işaret etmemekte, bunun yerine yerel demokrasi, yerellik ve yerel özerklik ilkelerini öne çıkaran bir sistemin benimsenmesini amaçlamaktadır. Belirtmek gerekir ki yerel yönetimler konusu, Türkiye-AB ilişkilerinde üzerinde durulan önemli konu başlıklarından biridir[203].

AB, ekonomik ve siyasi entegrasyonu amaçlayan bir birliktir. Ekonomik gayelerle başlatılan AB süreci zamanla diğer konuları da içerecek şekilde genişletilmiştir. Kurucu antlaşmaları dâhil olmak üzere birçok AB antlaşmasında insan haklarının korunmasına dair hükümlerin bulunduğu görülmektedir. Kaldı ki Birliğe üye olabilmek için insan haklarına saygı şartı aranmaktadır. AB Antlaşması olarak adlandırılan 1992 tarihli Maastricht Antlaşması ile topluluktan "Birliğe" geçen Avrupa, ekonomik bir birlik olmanın ötesinde siyasi bir birlik sıfatını da almıştır. Antlaşma'nın F maddesi gereğince AİHS'den ve üye devletlerin anayasalarından kaynaklanan haklar, AB hukukunun bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu şekilde üye devletlere insan haklarını koruma yükümlülüğü getirilmiştir[204]. İlgili madde şu şekildedir:

> *"-Birlik, hükûmet sistemleri demokratik ilkeler üstüne kurulu olan üye devletlerin ulusal kimliklerine saygı gösterir.*
> *-Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile garanti altına alındığı ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklandığı hâli ile temel haklara saygı gösterir."*

Birlik çalışmalarının başından itibaren birleşik bir Avrupa'nın yerel yönetimleri zayıflatabileceği ve hatta ortadan kaldırabileceği endişeleri dile getirilmiştir. Yerel

[202] **Yüksel, Fatih** (2007) "Sosyal Devletin Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimlerin Yeni İşlevleri" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:62, S:1, s.290.
[203] **Yıldırım, Uğur/Belli, Aziz/Ateş, Nuh/Kılıç, M. Sabri** (2014) "AB Yerel Yönetim Anlayışının Yerele Yansımaları: K. Maraş Belediyesi Örneği" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:19, S:2, s.2.
[204] **Turhan, Aydın** (2017) "Avrupa Birliğinin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları" Sayıştay Dergisi, C:5, S:9, s.459- 466

yönetimlerin bazı yetkilerinin Brüksel'e aktarılması bu tereddütleri tetiklemiş ve taşra ölçekli sorunların demokratik yöntemlerle yerel düzeyde çözülmesi anlayışı daha fazla önem kazanmıştır[205]. 1951 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması, 1992 Maastricht Antlaşması ve 1997 Amsterdam Antlaşması'nda yerel yönetimlere ve subsidiaritiy ilkesine yer verilmiştir. Maastricht Antlaşması'nda, Birliğin kararların vatandaşlara yakın bir şekilde alındığı bir birlik olduğu vurgulanmakta ve AB kurumları ile Avrupa vatandaşları arasında daha sıkı ilişkiler kurulması açısından yerel yönetimlerin temel kurumlar olduğu ifade edilmektedir[206].

1997 tarihli Amsterdam Antlaşması'nda aşağıdan yukarıya doğru bir yönetim yapısı öngörülmüştür. Antlaşma'nın 5. maddesinde yerellik ilkesinin önemine işaret edilmiştir[207]. Yerellik ilkesi diğer ilkelerin aksine, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD)'nın değil üye devletlerin girişimleri sonucu kurucu antlaşmalara dâhil edilmiştir. Birliğin yetkilerinin genişlemesi karşısında ortaya çıkan merkeziyetçilik kaygısı, üye devletlerin yerellik ilkesine sarılmalarına neden olmuştur. Lizbon Antlaşması'nda yetki devri ve orantılılık ilkeleri gibi yerellik ilkesinin de yargısal nitelikte (ABAD'ın yetkisi dahlinde) olduğu düzenlenmiştir. Bu kapsamda üye devletlerin yerellik ilkesini ihlal etmeleri hâlinde özel bir iptal davası açabilmekte ve ABAD tarafından ilgili işlemin hukuka aykırılığı tespit edildiğinde kararı verilebilmektedir[208].

Birlik, aday ülke Türkiye hakkında Kopenhag Kriterleri kapsamında her yıl ilerleme raporları hazırlamaktadır. Söz konusu raporlarda çeşitli konu başlıkları altında AB'nin beklentileri ve Türkiye'nin eksikleri ve yapması gerekenler değerlendirilmektedir. Birliğin raporlarında demokratik işleyişin itici gücü olarak görülen yerel yönetimler de öne çıkan konular arasındadır.

Türkiye'ye ilişkin 2004 yılı için hazırlanan ilerleme raporunun ekonomik ve sosyal haklar başlığında Belediye Kanunu uyarınca belediyelerin sığınma evleri açabildiğine değinilmiş, ayrıca kadın-erkek eşitliği konusunda 2004 yerel seçimlerinde 3.209 erkek belediye başkanına karşılık sadece 25 kadın belediye başkanı seçildiğine dikkat

[205] **Keleş,** s.105.
[206] **Yıldırım vd.,** s.7.
[207] **Çetinkaya, M. Hakan** (2023) "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hizmette Yerellik İlkesi: Kavramsal Bir Çerçeve" Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:19, S:1, s.220.
[208] **Çetinkaya,** s.222-223.

çekilmiştir[209]. 2005 ilerleme raporunda yerel hizmetlere gönüllü katılımına dair reform kanunlarındaki düzenlemelere ve katılım ve danışma süreçlerinin güçlendirilmesi amacıyla kurulan ve sivil toplum temsilcilerinden oluşan kent konseylerine işaret edilmiştir[210]. 2007 ilerleme raporunda yerel yönetimlerce ibadet yerlerine inşaat izni verilmesinin illere göre farklılık gösterdiği ve İmar Kanunu'nun keyfi uygulama alanı bulduğu belirtilmiştir[211]. 2013 ilerleme raporunda vurgulanan konulardan biri, azınlık ve kültürel haklar kapsamında Malatya Belediyesi'nin Ermeni mezarlığındaki çeşitli yapıları kazara yıkması ve bir yıl sonra bunları yeniden inşa etmesi olmuştur[212]. 2020 raporunda birçok belediyede meslek örgütleri, sivil toplum kuruluşları ve diğer paydaşları bir araya getiren kent konseylerinin işlevsel olmaktan uzak kaldığı ve İçişleri Bakanlığı'nın vesayet yetkilerini düzenleyen yasal çerçevenin Özerklik Şartı taahhütleri doğrultusunda gözden geçirilmediği belirtilmiştir[213].

AB Anlaşması'nın 2. maddesine göre "Birlik, insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dâhil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu bir toplumda üye devletler için ortaktır." Yerel yönetimler, AB tarafından bir uluslararası hukuk öznesi olarak kabul edilmeseler de AB hukukunun uygulayıcıları olarak önemli görevler ifa etmektedirler[214]. 1986 tarihli Tek Avrupa Senedi'nde karşılıklı tanımanın neden olduğu uyumdan sapılarak ulusal düzeyin altındaki kurumların varlığı kabul edilmiştir[215]. Akabinde Maastrich Antlaşması ile AB Bölgeler Komitesi oluşturulmuştur. Böylece yerel yönetimlerin AB karar alma süreçlerine müstakil olarak resmî katılımlarının önü açılmıştır. Yerel yönetimler Birliğin karar alma ve danışma süreçlerinde resmî bir söz hakkına sahip olmuştur. Hâlihazırda 329 üyesi bulunan AB Bölgeler Komitesi Avrupa Komisyonu'na tavsiyelerde bulunabilmektedir[216]. Komite, yerel yönetimleri ilgilendiren yasa taslakları hakkında (AB mevzuatının yaklaşık yüzde yetmişi) görüş bildirebilmektedir[217].

[209] **AB Komisyonu**, 2004 Türkiye Hakkında İlerleme Raporu, s.38.
[210] **AB Komisyonu**, 2005 Türkiye Hakkında İlerleme Raporu, s.13.
[211] **AB Komisyonu**, 2007 Türkiye Hakkında İlerleme Raporu, s.16.
[212] **AB Komisyonu**, 2013 Türkiye Hakkında İlerleme Raporu, s.62.
[213] **AB Komisyonu**, 2020 Türkiye Hakkında İlerleme Raporu, s.16.
[214] **Özlü, R. Mehtap** (2020) "Bölgesel ve Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği Mekanizmasına Gayri Resmî Yollardan Katılımı" Ankara SBF Dergisi, C:75, S:3, s.951.
[215] **UCLG&MEWA** (2005) Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği İçindeki Yeri ve İşlevleri, s.63.
[216] **Keleş,** s.106.
[217] Avrupa Birliği Resmî Web Sitesi, <https://cor.europa.eu/en/about/Pages/default.aspx> s.e.t. 09.05.2024.

AB karar alma süreçlerine resmî katılım önemli olsa da Bölgeler Komitesi'nin görevlerinin danışma niteliğinde olması, yerel yönetimlerin bağlı olduğu devletin vesayeti altında kalabilmesi ve resmî katılım mekanizmasının usullerinin karmaşıklığı sebebiyle mevcut sistem sorgulanmış ve yerel yönetimler tarafından farklı usuller geliştirmiştir. Yerel yönetimler, AB karar alma mekanizmalarına resmî yollardan katılımın eksikliklerini gidermek için gayri-resmî (lobicilik) yollara da başvurmaktadır. İkincil ve isteğe bağlı gayri resmî katılımın en bilineni ise yerel yönetimlerin Brüksel'de bürolar kurmasıdır[218]. Brüksel Büroları, AB katılımının sağladığı faydaları en üst düzeye çıkarmayı hedeflemekte ve yerel yönetimlerin çıkarlarını temsil etmektedir. Büroların ana rolleri; izleme, kulis yapma ve yerel yönetimleri öne çıkarma şeklinde özetlenebilir[219].

AB kurumları, yerel yönetimlerin bağlı oldukları devletlerin iç hukukuna uygun olarak Brüksel'de açtıkları büroların faaliyetlerine müdahale edemez. Kural olarak yerel yönetim bürolarının bağlı olunan devletin izni ve gözetiminde faaliyet yürütmesi gerekir. Ancak bu durumun mutlak olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin İspanya Devleti, Bask Otonom Yönetimi tarafından Brüksel'de büro açılmasını, tekel uluslararası yetkinin gaspı olarak görmüş ve buna engel olmak istemiştir. Buna karşın İspanya Anayasa Mahkemesi, 1994 tarihinde bölge yönetimlerinin Brüksel'de bürolar açmalarına imkân veren bir karar almıştır[220].

Brüksel bürolarının politika oluşturma kapasiteleri zamanla artmıştır[221]. Brüksel'de büro açma trendi sadece üye ülkelerin yerel yönetimleriyle sınırlı kalmamış, aday ülkelerdeki yerel yönetimler tarafından da benimsenen bir yöntem olmuştur. Öyle ki İstanbul'un 2010 kültür başkenti seçilmesinin ardından İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Brüksel'de "İstanbul Merkezi" adında bir büro açmıştır[222]. 2023 yılında Türkiye Belediyeler

[218] **Özlü,** s.951-957.
[219] "*İzleme rolü*; AB yasalarının gelişim sürecinin izlenmesine, büronun bu bilgiyi kendi ülkesine aktarmasına ve yerel yönetimler için yararlı önerilerin oluşmasına yardımcı olmaktadır. *Kulis yapma*; yerel yönetimleri ilgilendiren konuların erken aşamada anlaşılması ve buna göre tavır alınması bakımından AB karar vericilerine yerel durumu açıklama fırsatı sağlamaktadır. *Ağ oluşturma*; diğer yerel yönetim temsilcileri veya AB kurumlarının temsilcileriyle kurulan sosyal ilişkiler sayesinde ortak ilgi alanlarının geliştirilmesine imkân tanımaktadır." **UCLG&MEWA** (2005), s.78.
[220] **Özlü**, s.958.
[221] **UCLG&MEWA** (2005), s.72-78.
[222] **Özlü,** s.959.

Birliği de Brüksel ofisini açmıştır[223]. AB nezdinde yaşanan bu gelişmeler yerel yönetimlerin dâhil olduğu yeni bir uluslararası sisteme kapı aralamaktadır[224].

[223]Söz konusu basın açıklamasında; "TBB Uluslararası Yönetim Ofisi ile TBB'nin ve belediyelerin AB kuruluşları ve AB'de yerleşik diğer kuruluşlar nezdindeki görünürlüğünün ve lobi gücünün artırılması, AB gündeminin takip edilmesi, yerel yönetimleri ilgilendiren gündemlerinin yerelleştirilmesinin desteklenmesi, yerel diplomasi faaliyetlerinin AB ile kardeş şehir ilişkileri özelinde desteklenmesi, Türkiye'nin yerel yönetim politikalarına yönelik savunuculuk faaliyetlerinin yapılması, kurumsal kapasitenin artırılmasına yönelik inovasyon odaklı çalışmaların ortaya konması ve AB kaynaklı hibe programlarına yönelik çalışmalar yürütülmesi konularında etkin çalışmalar yürütülmesi hedefleniyor" ifadeleri bulunmaktadır. Türkiye Belediyeler Birliği (2023) <https://www.tbb.gov.tr/Tr/Haberler_tbb-uluslararasi-yonetim-ofisi-brukselde-acildi_40991> s.e.t. 10.05.2024.

[224] **UCLG&MEWA** (2005), s.63.

İKİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI VE BELEDİYE İLİŞKİSİ

1. GENEL OLARAK İNSAN HAKLARI

1.1. İnsan Hakları ve Bağlantılı Kavramlar

İnsan haklarının anlaşılabilmesi için önce hak ve özgürlük kavramları incelenmelidir. Hak ve özgürlük kavramları yaygın olarak birbirinin yerine kullanılsa da iki kavram arasında farklılık bulunmaktadır[225]. "Hak" kişinin talep edebileceği, kullanabileceği veya ileri sürebileceği bir durumu ifade eder[226]. Hak, yapma veya yapmamaya ilişkin baskının yokluğu biçiminde somutlaşan bir devinim serbestisinin hukuksal kimlik altındaki görünümüdür[227]. "Özgürlük" ise herhangi bir kısıtlama ve zorlama olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir koşula bağlı olmama; insanın her türlü dış etkiden bağımsız olarak kendi isteğine ve düşüncesine dayanarak karar verme durumudur[228].

Hak iddiası, bir hak konusundan yararlanma yetkisinin tanınması talebidir. Hukuki haklar söz konusu olduğunda bu tanıma talebi siyasi otoritenin zorlayıcı gücüyle takviye edilmekte, hak sahibi hakkını ihlal edenlere karşı yasal yollara başvurabilmekte ve hak konusundan fiilen yararlanabilmektedir[229]. Hukuki hak ve insan hakkı arasındaki ayrım, bir hukuki hak uygulandığında aynı konudaki bir insan hakkının kullanımı engellenirse ortaya çıkmaktadır. İnsan haklarının etkili olabilmesi çoğu zaman hukuki haklara dönüştürülmesine bağlıdır[230]. Aslında insan haklarının temel hedefi alt düzey hakları yerleşik hâle getirmektir. Doktrinde bu hedef, insan haklarının kendi kendini tasfiyesi (self-liquidating) olarak anılmaktadır[231].

---

[225] **Gemalmaz, M. Semih** (2007) Ulusalüstü İnsan Hakları Teorisine Giriş, 6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, s.1444.
[226] **Çeçen, Anıl** (2015), İnsan Hakları, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.24-25.
[227] **Gemalmaz,** s.1443.
[228] **Bozkurt, Enver/Kanat, Selim/Bektaş, Sezercan** (2021) Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, s.20.
[229] **Taşkesen, Mustafa** (2006) İnsan Hakları, 1. Baskı, Ankara, Matus Basımevi, s.17.
[230] **Erdoğan, Mustafa** (2012), İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi, s.26.
[231] **Donnelly, Jack** (1989) Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları (Çeviren: Erdoğan, Mustafa/Korkut, Levent) Ankara, Yetkin Yayınları, s.24-26.

Her hak iddiası başkasının özgürlüğüne müdahale etmek için ahlaken yetkili olunduğunun kısaltılmış bir formülüdür[232]. Bireylerin sahip olduğu serbestliği ifade eden özgürlükler uygulanırken bir dış engel ortaya çıkarsa haklar gündeme gelir[233]. Bu nedenle hak, özgürlük ile sosyal düzen uzlaşısının tam ortasında bulunmaktadır[234].

"İnsan hakları" belirli bir hukuk sisteminde bireylere tanınan ya da tanınmayan ahlaki haklardır. İnsan hakları, devletin ve hukuk sisteminin faaliyetlerini belirli ahlaki sınırlar dâhilinde yürütmelerini temin ederek hukuk ve ahlakı bir noktada buluşturmaktadır[235]. İnsan haklarına tanınan ahlaki nitelik, bu hakların pozitif hukukun üstünde olduğu inanışına neden olmaktadır[236]. Dworkin insan haklarının üstün niteliğini "koz metaforu" ile açıklamıştır. Bu metafora göre kâğıt oyunlarındaki kozun diğer kâğıtları yenmesi gibi insan hakları da diğer tüm değerleri (iktisadi büyüme, çoğunluğun mutluluğu…) yener[237].

İnsan hakları uluslararası antlaşmalar ve anayasalar tarafından bahşedilmez. Bu belgeler sadece hakları dile getirir. İnsan hakları pozitif hukukta yer almasalar da siyasi otoritelere karşı her zaman ileri sürülebilir. İnsan hakları pozitif hukuku düzeltici ve tamamlayıcı niteliktedir[238].

İnsan haklarının kaynağı hakkında çeşitli görüşler bulunmaktadır. Görüşler arasında en yaygın olanı insan haklarının açık bir şekilde kaynağını gösterdiği ve bunun "insanlık" ve "insan doğası" olduğudur[239]. Bu görüş açısından insan doğasının ne anlama geldiği ve hakları nasıl meydana getirdiği soruları da cevaplanmalıdır. Bu noktada karşımıza ikili bir yol ayrımı çıkmaktadır: "1-İnsan doğasını insan ihtiyaçları belirler. 2-İnsan haklarının kaynağı insanın ahlaki doğası ve özündeki onurdur."[240]

---

[232] **Erdoğan,** s.9.
[233] **Kaboğlu, İbrahim** (2013) Özgürlükler Hukuku I, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi, s.13.
[234] **Erdoğan**, s.7.
[235] **Douzinas, Costas** (2007) İnsan Hakları ve İmparatorluk: Kozmopolitanizmin Siyasi Felsefesi (Çeviren: Akbaş, Kasım/Sağlam, Rabia) 1. Baskı, İstanbul Bilgi Ünivesitesi Yayınları, s.10.
[236] **Akıllıoğlu, Tekin** (2010) İnsan Hakları Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, 2. Bası, Ankara, İmaj Yayınevi, s.3.
[237] **Taşkesen,** s.18.
[238] **Akıllıoğlu**, s.3.
[239] **Donnely,** s.27
[240] **Freeman, Michael** (1994) "The Philosophical Foundations of Human Rights." *Human Rights Quarterly* 16, no. 3, s.501-502.

Locke, Tanrının insanlığa doğal haklar bahşettiğini ve bu hakların insan doğasının bir parçası olduğunu belirtir. Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin "İnsanlar haklar bakımından özgür ve eşit doğar ve yaşarlar" tanımı ise hakların kaynağını temellendirme ihtiyacı duymamıştır. Bununla birlikte alternatif bir görüş olarak insan haklarının ve insan doğasının,insanın ihtiyaçlarına dayandığı görüşü öne sürülmüştür[241]. Bu görüşün taraftarları insan ihtiyaçlarını "geçim" ve "güvenlik" olarak iki kategoride ele almış ve bu ihtiyaçların karşılanmasının ancak toplumsal yaşamda mümkün olduğunu savunmuştur[242].

Galtung'a göre insan hakları ve insan ihtiyaçları yakından ilişkili; fakat iki ayrı şeydir. Çoğu zaman örtüşen bu iki kavram bazı durumlarda birbirini etkisiz kılabilir. Galtung bu duruma eşitlik temasını örnek göstermiştir. Galtung insanlarda bir eşitlik ihtiyacı olduğunu varsaymanın mümkün görünmediğini, eşitlik için bireysel özelliklerden çok toplumsal sistem özelliklerinin öne çıktığını ve bunun ideolojik değerlerle ilintili olduğunu belirtmektedir[243].

Uluslararası antlaşmalar, insan haklarının kaynağının insanın ahlaki doğası olduğu görüşünü referans almıştır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin başlangıç metinlerinde "Taraf Devletler insanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliğinde bulunan onurunu ve eşit ve ayrılmaz haklarını tanımanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu göz önünde bulundurarak, 'bu hakların insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan kaynaklandığın' bilerek (…) aşağıdaki hükümlerde uzlaşmıştır" denilmektedir. İnsan hakları hukukunda hakların kaynağı insan doğası ve buna bağlı olarak insan onurudur.

İnsan onurunun kesin bir tanımını yapmak oldukça güçtür. Genel olarak insan onuru, bireyin kendine veya toplumun ona atfettiği haysiyetin ötesinde nitelikleri olan mutlak, evrensel, soyut, genel ve etik bir değerdir[244]. Habermas, insan onurunun hukuk ve ahlakı

[241] **Donnelly, Jack** (2020) The Concept of Human Rights, New York, Routledge, s.29.
[242] **Alpkaya, Gökçen/Aybay, Rona/Bakır, Z. Gönül** (2000) İnsan Hakları, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s.18.
[243] **Galtung, Johan** (1994) İnsan Hakları Başka Bir Bakış (Çeviren: Sözen, Müge) 4. Basım, İstanbul, Metis Yayınları, s.84-144. Galtung'un bu konu hakkındaki değerlendirmeleri: "Toplumsal adalet normlarından kaçınmamış olsaydık muhtemelen listeye şöyle bir madde de ekleyecektik: yaşlıların aileleriyle birlikte yaşama hakkı. Bu hak açık bir biçimde huzurevlerine karşıdır. Bunun yaşlı insanları genellikle ailelerinden ayırıp huzurevlerine yerleştiren ülkeler tarafından kabul edilme olasılığı çok düşüktür. Böyle bir insan hakkının uygulaması söz konusu olduğunda, Birinci Dünyanın başat ülkeleri listenin aşağılarında yer alacaktır. Her zamanki sıralamayı da tersine çevirebileceği için böyle bir hakka karşı çıkılacaktır." şeklindedir.
[244] **Akıllıoğlu,** s.5.

birleştiren sihirli bir kavram olduğunu ve insan haklarına evrensellik kazandırdığını belirtmektedir[245].

1.2.Tarihsel Çizgide İnsan Hakları Serüveni

İnsan hakları teorisinin felsefi temelleri doğal hukuk geleneğine dayanmaktadır[246]. Doğal ve hukuk sözcüklerinin çoklu anlamları, doğal hukuk kavramını belirsiz kılmaktadır. Doğal ve hukuk sözcüklerinin permütasyonundan 255 farklı doğal hukuk tanımına ulaşmak mümkündür[247].

Doğal hukuk öğretisi insan haklarını "herkesin yalnızca insan olduğu için sahip olduğu haklar" olarak açıklamakta ve bu hakları akıl yürütmenin mümkün olduğu doğaya veya başka bir aşkın kaynağa dayandırmaktadır. Doğal hukuk, hakların toplumsal tanıma ve onaydan bağımsız olarak var olduklarını savunmakta, bu nedenle geleneksel insan hakları ortodoksluğunun kalbini temsil etmektedir[248].

Doğal hukuk insanın doğasından gelen haklara işaret etmektedir. Pozitif hukuk ise insanın kendi yarattığı hukuk anlamına gelmektedir. Bu ayrım tarihte ilk defa Sofistler tarafından hukuk kuralları açıklanırken kullanılmıştır[249]. Doğal hukukun hareket noktası akıl ve insan tabiatıdır. Antik Yunan ve Roma'da akıl yetisi nedeniyle insanın ideal bir doğaya sahip olduğu kabul edilmiştir[250].

Orta Çağ ve Modern Dönem'in doğal hukuk anlayışları arasındaki benzerlik sadece ortak sözcük kullanımından ibarettir. Doğal hukuk öğretileri arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Farklılıklar, insana ve evrene dair bir anlayışın doğal hukuk öğretisini tarihe yön veren ve şu anda bile etkileri hissedilen bir devrim aracına dönüştürmüş olmasından ileri

[245] **Uygun, Oktay** (2019) Devlet Teorisi, 5. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.496-497.
[246] **Uslu, Cennet** (2023) Doğal Hukuk ve Doğal haklar İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, İstanbul, Liberus Kitap, s.27.
[247] **Douzinas, Costas** (2000) İnsan Haklarının Sonu (Çeviren: Akbaş, Kasım/Tuna, U. Deniz) 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, s.37.
[248] **Dembour, Marie-Bénédicte** (2010) "What Are Human Rights? Four Schools of Thought" Human Rights Quarterly, C:32, S:1, s.2-3.
[249] **Küçükali, Rıdvan/Akbaş, Hasibe** (2016) "Bir Haklılaştırma Zemini Olarak Doğal Hukuk" MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, C:3, S:1, s.65.
[250] **Güriz, Adnan** (2020), Hukuk Felsefesi, 14. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, s.137-140.

gelmektedir[251]. İki bin yıllık bir geçmişi olan doğal hukuk düşüncesi tarih boyunca hem muhafazakarlığı hem de devrimci hareketleri meşrulaştırmak için kullanılmıştır[252]. Doğal hukukun gözden düştüğü dönemler olsa da felsefi gücünün siyasi ve hukuki pratik üzerinde sürekli bir tesiri bulunmaktadır[253].

On altıncı yüzyıldan itibaren denetimden muaf yönetim tezine karşı özgürlükçü akımlar ortaya çıkmış ve İlk Çağ'ın herkesin doğuştan hak ve özgürlüklere sahip olduğu düşüncesi yeniden filizlenmiştir. Doğal yasaların egemen olduğu dönemlerde insanların her bakımdan özgür olduğu ve bu özgürlüklerini diledikleri gibi kullanabildikleri, daha sonra insanların devlet ve toplum kurmak için hak ve özgürlüklerinden eşit oranda vazgeçerek özveride bulundukları, aslında herkes eşit durumda olduğundan hiç kimsenin bu haklarından vazgeçmediği, sadece insanların eşit haklarını koruyan devlet çatısı altında birleşerek bir "sözleşme" yaptıkları öne sürülmüştür[254]. Bir sözleşme sonucu oluşturulan siyasi yapılar özgürlük ve güvenlik ikileminde hak kavramının modern bir biçimde ele alınmasını sağlamıştır. Sözleşmeciler, hakların devlete bağımlı olduğunu kabul ettiği için onlara göre devlet tarafından hakların verilmesi ya da geri alınması mümkündür. Göreceli ve garanti edilemeyen bu ilişki mutlakiyetçi sınırlar barındırsa da insan ve hak kavramlarının ilk defa yan yana gelmesine öncülük etmiştir[255].

Aydınlanma'nın yükselişi ile feodal üretim yapıları çözülmüş ve kapitalist üretici güçler önem kazanmıştır. Bu dönemde oluşan burjuva sınıfı kişisel hak ve özgürlükleri öne çıkarmıştır. Dönemin temel dayanak kavramları ise "özgürlük ve eşitlik" olmuştur. Siyasal erki elinde bulunduranlar ilahi iktidar temsilciliği sıfatını bir kenara bırakarak devletin temsilciliği sıfatını almışlardır. Bu yeni açılım sürecinde eşit olmayan güç ilişkilerinden sıyrılan birey, diğer bireylerle biçimsel olarak aynılaştığı soyut ve kapsayıcı bir topluma ve bu ortak istencin neticesi olan devlete bağlanmıştır[256].

[251] **D'Entreves, A. Passerin** (1994) Doğal Hukuk Felsefesine Bir Giriş (Çeviren: Kararmaz, Furkan) 1.Basım, İstanbul, Zoe Kitap, s.18.
[252] **D'Entreves, A. Passerin**, s.18.
[253] **Uslu**, s.27.
[254] **Çeçen**, s.40.
[255] **Türe, Fatih** (2014) "İnsan Haklarının Normatif Kökeni" Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, S:32, s.158.
[256] **Gemalmaz,** s.40.

"İnsanlık" tarihsel süreçte iktidarlar tarafından şekillendirilen bir varlık olmuştur[257]. Avrupa Aydınlanması'nın odağına aldığı karmaşık ama bir o kadar birbiriyle bağlantılı ağ içerisinde siyasal, kültürel, tarihsel neticelere tekabül eden "insan" siyasi bir kavramdır[258]. İnsanların doğuştan, devredilemez, dokunulamaz, vazgeçilemez birtakım haklara sahip olduğunu belirten insan hakları doktrininin temel amacı sınırsız devlet gücünü sınırlandırmak ve insanları baskıdan korumaktır. Bu doktrin Amerikan Haklar Bildirgesi ve Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Evrensel Beyannamesi ile resmî bir statü kazanmıştır[259].

On dokuzuncu yüzyılın önde gelen monarşileri, doğal hakları demokratik ve sosyalist karşı hareketler yaratmak için kullanılan elverişli bir devrim aracı olarak görmüşlerdir. Bentham'ın "ele avuca sığmaz anarşik yapıdaki doğal haklar" olarak nitelendirdiği bu haklar eski rejimlerin dönüştürülmesinde önemli başarılar elde etmişse de yeni düzen tarafından bir tehdit olarak değerlendirilmişlerdir. Douzinas'a göre bu dönemde hukuk alanındaki en etkili eğilim pozitivizmdir, doğal hakların pozitif hukuka dönüştürülmesinin politik sonucu ise Leviathan'ın ortaya çıkması olmuştur. Öyle ki modern hukukun doğuşu, yasa yapıcıların üstünlüğü ve hukukun sadece devletin tekelinde olduğu fikri tam da bu dönemde tarih sahnesine çıkmıştır. Ancak ütopyacı perspektifin hukuki tercümesi feci sonuçlara yol açmıştır. Yirminci yüzyılın başlarında doğal haklardan feragat edilmesi ile yakın zamanda ilan edilen insan haklarının nihai zaferi arasındaki zaman diliminde çok sayıda savaş, vahşet ve insani felaket yaşanmıştır[260].

İkinci Dünya Savaşı öncesinde idealist bir yaklaşımın ifadesi olarak değerlendirilen insan hakları, uluslararası ilişkilerin konusu olmamıştır. Milletler Cemiyeti Antlaşması'nda dahi insan haklarına değinilmemiştir. İstisnai olarak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Uluslararası Çalışma Örgütü, işçi haklarını sınırlı açılardan ele almıştır[261]. Lozan Antlaşması ve diğer bazı uluslararası antlaşmalarda da azınlıkların korunmasına dair hükümlere yer verilmiştir. Ancak bu hükümler taraf devletlere birtakım yükümlülükler öngörmüş, insan haklarını düzenlememiştir. Kısaca bu dönemde uluslararası hukukta birey henüz bir hak süjesi olarak kabul edilmemiştir[262].

[257] **Saygılı, Abdurrahman** (2017) İnsan Haklarının Öznesi: İnsan, Ankara, İmaj Yayınevi, s.10.
[258] **Türe,** s.157.
[259] **Kapani, Münci** (2011) İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, 4. Basım, Ankara, Bilgi Kitabevi, s.19.
[260] **Douzinas** (2000), s.127-133.
[261] **Gemalmaz,** s.338.
[262] **Kapani,** s.20.

İnsan haklarının uluslararası hukuka ayak basışının sembolik anları; Nuremberg ve Tokyo yargılamaları, BM Şartı'nın imzalanması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)'nin kabulüdür[263]. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan manzara, hukuki ve siyasi yapılar tarafından engellenemeyen gelişmeler için yalnızca ulusal tedbirlerin etkili olamayacağı kanaatinin oluşmasına neden olmuştur. Hak ve özgürlüklerin ulusal bir mesele olduğu anlayışını benimseyen geleneksel yaklaşım terk edilmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın galip devletleri zaferlerini totaliter rejimlere indirilen bir darbe olarak nitelendirmiştir. BM'nin kuruluşu böyle bir ortamda gerçekleşmiştir. Henüz teşekkül aşamasındaki BM'nin barış ve insan hakları arasında kurguladığı ilişki sonucu 1948 yılında İHEB kabul edilmiş ve insan hakları uluslararası hukukun ve uluslararası ilişkilerin temel belirleyicisi olma mertebesine ulaşmıştır[264]. Ancak Moyn'a göre Holokost bilinci savaşın hemen ardından oluşmamış ve 1948'li yıllarda haklara dair kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır. Moyn, hakların 1970'li yıllardan itibaren toplumun ve hukukçuların ilgisine mazhar olduğunu öne sürmektedir[265].

Uluslararası hukuk devletlerin içişlerine karışmama ilkesinin üzerine inşa edilmiştir. İnsan haklarının önceliklendirilmesinde çetin mücadeleler veren büyük devletler insan haklarının devletlerin egemenliklerine müdahale etmenin gerekçesi olamayacağı konusunda mutabık kalmıştır. Çelişkili bir şekilde uluslararası hukukta insan hakları ve egemenlik ilkesine aynı anda en yüksek hukuki değer biçilmiştir. Bu tutum "açık ihlalleri nedeniyle galip devletlerin eleştirmeden ve denetlemeden insan haklarına duyulan bağlılık sayesinde yeni düzeni meşrulaştırmaları"na hizmet etmiştir[266].

Hakları ilan eden Fransız Devrimi mutlak monarşilere karşı bir başkaldırı iken insan haklarının uluslararası hukuk düzlemine taşınması İkinci Dünya Savaşı'nın yol açtığı insanlık trajedisine verilmiş bir yanıttır. Bu yanıtla beraber uluslararası örgütler; kanun koyucunun, sözleşmenin ve ilahi otoritenin yerine geçmiştir. Uluslararası antlaşmalar ise anayasaların üstünde bir Anayasa, hukukların ötesinde bir Hukuk konumuna ulaşmıştır[267].

[263] **Douzinas** (2000), s.133-134.
[264] **Erdoğan,** s.2-3.
[265] **Moyn, Samuel** (2010) Son Ütopya (Çeviren: Ev, Firdevs) Koç Üniversitesi Yayınları, s.12.
[266] **Douzinas** (2000), s.139.
[267] **Douzinas** (2000), s.133-134.

İnsan hakları medeniyet tarihi kadar köklü bir geçmişe sahiptir. Bugün gelinen noktada insan hakları ulusüstü hukuk statüsündedir. İçeriğine dair süregelen tartışmalara rağmen insan hakları gelecek nesillere aktarılacak bir miras olarak görülmelidir[268]. İnsan hakları medeniyetin gelişim sürecine bağlı olarak gelişmeye ve genişlemeye devam edecektir[269].

1.3.İnsan Haklarının Sınıflandırılması

Uluslararası insan hakları belgelerinin kapsamının genişlemesi nedeniyle akademik ve pratik gerekçelerle insan haklarının sınıflandırılmasına ihtiyaç duyulmuştur[270]. Zamanla birçok konunun insan haklarını ilgilendiren bir yönü keşfedilmiş, çeşitli isimlerde yeni haklar türetilmiş ve kimilerine göre bu durum "hak enflasyonuna" yol açmıştır. Bu nedenle haklara ve hak kategorilerine açıklık getirilmesi önem taşımaktadır[271]. Hukuk normlarının somutlaşmış bir anlatısı olan insan hakları listeleri, hak mücadelelerinin dayanağını açığa çıkarmaktadır. Bir hakkın insan hakları listesine dâhil edilmesi onun güvencelere bağlanmış somut ve kullanılabilir bir hakka dönüştüğünü göstermektedir[272]. İnsan hakları konularına, kullanış biçimlerine, ortaya çıkış sıralarına, fonksiyonlarına, hakkın taşıyıcısına ve yükümlüsüne göre sınıflandırılmaktadır[273].

Birçok demokratik devletin anayasası tarafından benimsenen Jellinek sınıflandırması klasik bir insan haklarını sınıflandırma yöntemidir. Bu sınıflandırma Alman hukukçu Georg Jellinek tarafından geliştirilmiştir[274]. Jellinek sınıflandırması bireylerin devlet karşısındaki konumunu ve devletten beklentilerini esas almaktadır[275]. Bu sınıflandırmada haklar negatif statü, pozitif statü ve aktif statü hakları olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bazı sapmalarla birlikte 1982 Anayasası'nda düzenlenen haklar Jellinek sınıflandırması esas alınarak

[268] **Gemalmaz,** s.1437.
[269] **Kaur, Surinder** (2014) "Historical Development of Human Rights" Journal of Social Science Research, C:6, S:2, s.997.
[270] **Aybay, Rona/Çelik, D. Burak** (2022) İnsan Hakları Hukuku, 1. Bası, İstanbul, Der Yayınları, s.3.
[271] **Akıllıoğlu**, s.154.
[272] **Gemalmaz, s.**1596.
[273] **Gökpınar, Metin** (2015) "Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması" Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:120, s.39.
[274] **Kaboğlu,** s.24.
[275] **Doğan, İlyas** (2020) İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Astana Yayınları, s.63.

düzenlenmiştir[276]. Anayasa'nın haklar açısından benimsediği (kişinin hak ve ödevleri, sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler, siyasi haklar ve ödevler) ayrım Jellinek sınıflandırmasına paraleldir.

Klasik sınıflandırmaların toplumsal gelişmeler karşısında yetersiz kalması nedeniyle henüz yazılı anayasalara yansımayan yeni hak sınıflandırmaları da ortaya çıkmıştır. Fransız hukukçu Vasak tarafından geliştirilen ve hakların tarihsel ortaya çıkışlarını ve evrimlerini gösteren "kuşaklara göre sınıflandırma" yeni sınıflandırma yöntemlerinden biridir. Bu sınıflandırma insan haklarının geçmişini ve gelişim çizgisini yansıtmaktadır[277].

Kuşaklara göre sınıflandırmada birinci kuşak haklar tarihsel olarak burjuva tarafından talep edilen haklar kataloğunu temsil etmektedir. Fransız Devrimi'nin itici gücü olan burjuva, feodal sınıfın ayrıcalıklarına karşı gelerek eşitlik ve özgürlük fikrini birinci kuşak haklara yansıtmıştır. Dönemin hakim düzenine karşı öne sürülen birinci kuşak haklar, şekli eşitlik fikrinin bir tezahürüdür[278]. Birinci kuşak haklar, kişi özgürlüğünü ve güvenliğini güvence altına almakta ve bireyin kişisel ve siyasal haklarını korunmaktadır. Birinci kuşak haklar; mülkiyet hakkı, yaşama hakkı, kişi güvenliği ve düşünce özgürlükleri gibi hak ve özgürlüklerden oluşmaktadır.

İkinci kuşak haklar, toplumsal sınıflar arasındaki eşitsizliklerin giderilmesinde ve sosyal sorunların çözümünde devletlere yükümlülükler getirmektedir. Birinci kuşak hakların aksine ikinci kuşak haklarda devletler pasif rolden çıkarak bireylerin haklardan eşit bir şekilde faydalanabilmesi için aktif müdahalelerde bulunmalıdır[279].

İkinci kuşak haklar yargısal denetime yeterince elverişli olmadıkları gerekçesiyle eleştirilmektedir. Bu eleştirilere ikinci kuşak hakların gerçek anlamda insan hakkı olmadığı yönünde görüşler bile dâhil edilebilmektedir. Soğuk Savaş Dönemi'nde bu eleştirilere karşı geliştirilen argümanlarda ise "Afrika'nın bir köyünde açlık çeken eğitimsiz bir çiftçi için basın özgürlüğünün hiçbir anlam ifade etmediği" gibi önermelerle sosyal ve ekonomik hakların önemi açıklanmak istenmiştir[280]. İnsan haklarının bütüncül yapısı gözetildiğinde bir

[276] **Özaslan,** s.22.
[277] **Gökpınar,** s.50.
[278] **Özaslan,** s.17.
[279] **Dadak, Kemal** (2015) "Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı" Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S:5, s.312.
[280] **Douzinas** (2007), s.24.

hakkın diğerinden üstün olduğu iddiasının anlamsız olduğu düşünülmektedir. Doktrinde ağırlıklı olarak kabul edilen görüş de insan hakları arasında bir hiyerarşinin bulunmadığı yönündedir.

Dünya genelindeki salgın hastalıklar, çevresel sorunlar, soykırımlar ve nükleer savaş tehdidi gibi olgular, insan haklarının yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır. Bu sorunların çözümünde devletlerin veya bireylerin münferit çabalarının tek başına yetersiz kalacağı öngörüsü doğrultusunda üçüncü kuşak haklar şekillenmiştir[281]. Gelişme hakkı, çevre hakkı, barış hakkı ve insanlığın ortak mirasına sahip olma hakkı üçüncü kuşak haklar arasında yer almaktadır. Üçüncü kuşak haklar küreselleşmenin olumsuz etkilerinin azaltılmasını ve bireyselliği öne çıkaran birinci ve ikinci kuşak hakların eksikliklerinin giderilmesini amaçlamaktadır[282].

Üçüncü kuşak hakların kapsamı konusunda bir mutabakat bulunmamaktadır. Bu hakların kavramsal önemine dair tartışmalar da sürmektedir[283]. Üçüncü kuşak haklar, insan hakları listesinin devamından ziyade hakların farklı bir yorumu ya da insani değerlerin global ölçekte yeniden ele alınışı olarak değerlendirilebilir[284].

* * *

Çalışmanın devamında belediyelerin insan hakları yükümlülükleri incelenecektir. Çalışmanın amacı gereği alt başlıklar belirlenirken Jellinek (negatif, pozitif ve aktif statü) ve Vasak (birinci, ikinci ve üçüncü kuşak) sınıflandırmalarına bağlı kalınmadan Avrupa Kentsel Şartı'nda düzenlenen haklar ve dezavantajlı grupların haklarını da içeren özgün bir sınıflandırma yöntemi tercih edilmiştir.

[281] **Sadıç, Veli** (2023) "İnsan Haklarında Gelişimin Son Halkası: Kentli Hakları" Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, C:58, S:1, s.377.
[282] **Özaslan,** s.20.
[283] **Abdulhakimoğulları, Erdal/Sezer, Özcan/Akpınar, Mahmut** (2011) "Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:14, s.66.
[284] **Dadak,** s.314.

2. BELEDİYELERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Bu başlıkta ulusal ve uluslararası hukuk bağlamında belediyelerin insan hakları yükümlülükleri ele alınacaktır. Alt başlıklara geçmeden önce, "yetki, görev, yükümlülük ve insan hakları" ilişkisi irdelenecektir. Bu konuda anayasa hukuku, idare hukuku ve insan hakları hukukunun kesişiminden yeni bir yorum da geliştirilecektir.

Uluslararası Adalet Divanı "Zararlar için Tazminat" konulu istişari görüşünde, BM örgütünün uluslararası hukuk tüzel kişiliğine sahip olduğunu belirtmiştir. Bu tespitle birlikte STK'ların insan hakları alanında devletlere karşı dava açabilmesi de gerekçe gösterilerek uluslararası şirketlerin dahi uluslararası hukuk tüzel kişiliği olduğu/olması gerektiği savunulmaktadır[285]. Uluslararası hukuk açısından belediyelerin konumu ise diğer insan hakları aktörlerinden ayrışmaktadır. Bu konuda ilk bölümde detaylı açıklamalar yapılmıştır. Özetlemek gerekirse belediyeler "devlet içi aktör-devlet dışı aktör" niteliklerini aynı anda ve birlikte taşıdıklarından uluslararası hukukun ilgi göstermediği bir iç aktörden ibaret değillerdir[286].

Uluslararası hukukta merkezi idare yükümlülüklerin birincil muhatabıdır. Ancak insan hakları hangi düzeyde olursa olsun, her şeyden önce bireylerin kamu otoritelerine karşı ileri sürebileceği haklardır. Merkezi idare insan haklarının korunması için uluslararası insan hakları yükümlülüklerini ulusal hukuka aktarmakta ve belediyelerin yükümlülüklerinin yasal çerçevesini oluşturmaktadır. Merkezi idarenin rolü, belediyelerin bu yükümlülüklere uyumunu sağlamak ve hak ihlallerine karşı etkili denetim mekanizmaları oluşturmaktır[287]. Merkezin bir uluslararası insan hakları sözleşmesinin uygulanmasını alt kademe yönetim birimlerine devretme yetkisi de bulunmaktadır[288].

Ulusal hukuk tarafına geçildiğinde "yetki, görev, yükümlülük ve insan hakları" ilişkisi irdelenmeli ve bunun için ilk olarak Anayasa hükümlerine bakılmalıdır. Anayasa'nın 127.

---

[285] **Durmuş**, s.144.
[286] **Durmuş**, s.145.
[287] **Sohooo, Cynthia** (2015) "Human Rights Cities: Challenges and Possibilities" Cities Oomen, Barbara/F. Davis, Martha/Grigolo, Michele (Editörler) Global Urban Justice: The Rise of Human Rights, Cambridge University Press, s.5.
[288] BM İnsan Hakları Konseyi (2015) Yerel Yönetimlerin İnsan Haklarının Teşvik ve Korunmasındaki Rolü: İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi'nin Nihai Raporu, A/HRC/30/49, para.21. <https://digitallibrary.un.org/record/848739?v=pdf > s.e.t. 20.10.2024.

maddesinde mahallî idarelerin, mahallî müşterek ihtiyaçları karşılamak için kuruldukları belirtilmektedir. Bununla birlikte Anayasa'da belediyelere ayrılan zorunlu bir hizmet alanı düzenlenmemiştir. Kanunlar da belediyeler için özel bir alan tanımamıştır. Doktrinde hangi hizmetlerin millî kamu hizmeti olduğu ya da hangilerinin mahallî özellikleri nedeniyle belediyelerin görev alanına girdiği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır[289]. AYM, mahallî müşterek ihtiyaç kavramını şu şekilde açıklamaktadır:

> *"Belediyelerin görev alanını tayin eden 'mahallî müşterek ihtiyaç' kavramı, herhangi bir yerel yönetim biriminin sınırları içinde yaşayan kişi, aile, zümre ya da sınıfın özel çıkarlarını değil, aynı yörede birlikte yaşamaktan doğan somut durumların yarattığı, yoğunlaştırdığı ve sürekli güncelleştirdiği, özünde etkinlik, ölçek ve sağladığı yarar bakımından yerel sınırları aşmayan, bölünebilir ve rekabet konusu olabilen yerel ve kamusal hizmet karakterinin ağır bastığı ortak beklentileri ifade etmektedir."* [290]

Ulusal hukukta hiç bir kamu tüzel kişisi hukuki dayanağı olmadan kendiliğinden var olamaz ve yetki sınırlarını kendisi belirleyemez[291]. Anayasa tarafından belediyelere tanınan koruma alanı belirli bir mahallî hizmeti değil, doğrudan mahallî kamu hizmetinin kendisidir[292]. Millî kamu hizmeti-mahallî kamu hizmeti farkının belirlenmesi kanun koyucunun iradesine bağlıdır[293].

Belediyelerin yetki sınırlarını çizen mahallî müşterek ihtiyaç kavramı her somut hizmetin özelliklerine göre tartışılması gereken bir kavramdır[294]. İnsan hakları söz konusu olduğunda mahallî müşterek ihtiyaç kavramının geniş yorumlanması gerekir. Bu durumda hem merkezi idarenin hem de belediyenin karşısında hak sahibi olan bireyler durmaktadır. Belediyelerin yetki ve görevlerinin sınırları konusunda beliren muğlaklıklar, hak ihlallerinin gerekçesini oluşturamayacaktır[295].

---

[289] **S. Gençay, F.Didem** (2015) "Yerel Yönetimlerin Yetkilerinin Belirlenmesinde Mahalli Müşterek İhtiyaç Kavramının Yeri ve İşlevi" Memleket Siyaset Yönetim, S:24, s.45-46.

[290] AYM, E.2015/34, K.2015/48, K.T. 15.5.2015. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2015-48-nrm.pdf > s.e.t. 20.10.2024.

[291] **S. Gençay,F.Didem**, s.44.

[292] **S. Gençay,F.Didem**, s.40.

[293] **S. Gençay,F.Didem**, s.54.

[294] **Kaman, Nur** (2020) "Mahalli İdarelerin Yetkilerinin ve Sınırlarının Kaynağı Olarak Mahalli Müşterek İhtiyaç" İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C:7, S:1, s.85.

[295] Örneğin insan hakları yükümlülükleri bağlamında merkezi idare ve belediyelerin yetki ve görev sınırları konusuna değinen bir makalede şu açıklamalara yer verilmiştir: "2015 yılında doruk noktasına ulaşan ve Batı'da "Mülteci Krizi" olarak adlandırılan gelişmelerin ardından Türkiye de dâhil olmak üzere, bazı ülkelerde yerel yönetimler, anayasal yükümlülüklerinin ve kimilerine göre yetkilerinin dahi dışına çıkmayı göze alarak yiyecek, su, barınak, temel sağlık ve eğitim gibi insan haklarını hizmetleri kapsamında yerine getirmeye

İnsan haklarının anayasal düzeyde korunması, belediyelerin bu konudaki yetki, görev ve yükümlülüklerini başka bir boyuta taşımaktadır. Anayasa'nın 11. maddesinin "Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır" hükmü gereğince tüm idare makamları Anayasa'da düzenlenen hakları koruma yükümlülüğü altındadır. Belediyelerin yetki ve görevleri de bu hükümle birlikte ele alınmalıdır. Böylece kanuni düzenlemelerle açıkça başka bir idarenin görevine verilmeyen hizmetlerin, insan haklarını koruduğu ölçüde mahallî müşterek ihtiyaçları karşıladığı kabul edilebilecektir. Nitekim Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu'nun bir kararında, insan haklarına vurgu yapılarak geleneksel anlamda merkezi idarenin görevleri arasında olan "asayişin sağlanması ve suçun önlenmesine ilişkin tedbirlerin" belediyelerin de görevlerinden olduğu belirtilmiştir[296]. Bu kapsamda şayet kanuni bir kısıtlama mevcut değilse belediyelerin yetki ve görevlerinin sınırları, insan hakları lehine yorumlanmalıdır. Ayrıca insan haklarının korunmasının belediyelerin inisiyatifine bırakılmaması için kanuni düzenlemelerde yükümlülükler açık bir şekilde gösterilmelidir. Çalışmanın devamında belediyelerin insan hakları yükümlülükleri incelenirken merî mevzuat hükümleri bu açıdan ele alınacaktır.

* * *

Çalışmanın ilk bölümde yerel yönetimler başlığında incelenen konular, bu bölüme belediyelerin insan hakları yükümlülükleri olarak aktarılmıştır[297]. Çalışmanın sınırlılıkları gözetilerek haklar derinlemesine bir inceleme yapılmadan belediyelerle ilişkili oldukları

çalışmışlardır. Örneğin, Türkiye'de Suriyeli sığınmacılara temel haklarının sunulması uzun süre AFAD sorumluluğunda iken sığınmacılardan çoğu kamplardan ayrılarak şehirlere yerleşmiş ve belediyeler bu konuda açık bir hukuki yükümlülükleri olmadığı halde yeni gelenlere kimi hizmetler sunmuştur. Öte yandan, Türkiye'de başka bazı belediyeler Sayıştay'ın değerlendirmesinde Suriyelilere sunulan hizmetlerin belediyelerin yetkisi dışında kabul edileceği endişelerini öne sürerek bu tarz proaktif tutumlardan kaçınmıştır. Bu proaktif tutumları seçen belediyeler, bu tercihlerini ağırlıklı olarak klasik insan hakları temellendirmesiyle değil, yerel halka daha yakın ve onları daha iyi ikna edecek söylemlerle desteklemişlerdir. Örneğin Gaziantep Belediye Başkanı Fatma Şahin'in Türkiye Barolar Birliği dergisine verdiği röportajda yaptığı açıklamalara bakacak olursak, dini, ahlaki, tarihsel, şehrin kimliğiyle ilişkili argümanların yanı sıra, Türkiye'nin güçlü bir devlet olarak sorumlulukları olduğu ve komşuluk hakkı gibi birçok söylem iç içe kullanılmıştır." **Durmuş**, s.139-140.

[296] Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, E.2022/21, K.2022/22. <https://www.danistay.gov.tr/assets/pdf/guncelKararlar/2022-09-27-11-41-0682342.pdf > s.e.t. 17.09.2024. Danıştay'ın ilgili kararı çalışmanın devamında detaylı bir şekilde incelenecektir.

[297] Bu tercihin nedeni, birinci bölümdeki konuların ve diğer ülkelerin farklı yönetim yapılarının "belediyeler" çerçevesinde incelenememesidir. Ayrıca ikinci bölümde köy ve il özel idarelerinin incelenmesi hâlinde konu bütünlüğü sağlanamayacaktır. Hukuki çerçevede ikinci bölümde ele alınan haklar ile köy ve il özel idareleri arasındaki bağlantı oldukça sınırlıdır.

ölçüde aktarılacaktır. İlk bölümde tanıtılan uluslararası sözleşmeler ile sözleşmesel organların karar ve belgeleri, bu defa haklar temelinde karşımıza çıkacaktır.

Ulusal hukukta belediyelerin insan hakları yükümlülükleri genelde örtülü bir biçimde düzenlendiğinden mevzuatın öngördüğü yükümlülüklerin anlaşılabilmesi için hukuki değerlendirmelere gidilmesi gerekmektedir. Çalışmanın devamında belediyelerin insan hakları yükümlülükleriyle ilgisi kurulan mevzuat hükümleri alt başlıklarda toplanarak bu hükümlerin haklara temas eden yönleri açığa çıkarılacaktır. Söz konusu yöntemle belediyelerin insan hakları yükümlülüklerine ulusal hukuk penceresinden bakılacaktır. İnceleme bitirildiğinde bir sonuca ulaşılması da amaçlanmaktadır.

İkinci bölümün alt başlıklarında AYM, Danıştay, Kamu Denetçiliği Kurumu (KDK) ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) kararlarından destek alınacaktır. Bazı başlıklarda küresel girişimlere ve uygulamalara değinilecek ve insan haklarının korunması bağlamında kısa değerlendirmeler yapılacaktır. Ancak inceleme esas olarak ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemeler ile mahkeme ve diğer denetim mekanizmalarının kararları üzerinden yürütülecektir.

2.1. Güvenli Kentte Yaşama Hakkı

Tarih boyunca insanlar, korunma içgüdüsüyle inşa ettikleri kentlerde kendilerini güvende hissetmişlerdir. Ancak kentlerin aşırı büyümesi çeşitli güvenlik risklerini beraberinde getirmiş, suç ve sosyal adaletsizlik gibi sorunlar insanların yaşam kalitesini etkilemiş ve kentsel yoksulluğun artması sonucu şiddet olayları tırmanış göstermiştir[298].

Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde güvenlik ihtiyacı fizyolojik ihtiyaçlardan sonra ikinci sırada gelmektedir[299]. Güvenlik ihtiyacı yeterince karşılanmadığında sosyal ve ekonomik hakların erişilebilirliği de olumsuz etkilenmektedir[300].

[298] **Kaypak, Şafak** (2016) "Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, S:33, s.36.
[299] **Alacadağlı, Esmeray** (2020) "Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme" Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:6, S:2, s.153.
[300] **Lacinák, Maroš/Ristvej, Jozef** (2017) "Smart city, Safety and Security" Transcom 2017: International scientific conference on sustainable, modern and safe transport. *Procedia Engineering* 192, s.522-527.

Güvenli kentte yaşama hakkı diğer hak ve özgürlüklerin ön koşulu olarak görülebilir. İnsan hakları bağlamında kentler sakinlerinin zarar görmeden ve felaketlere maruz kalmadan güvenli bir şekilde yaşayabildikleri alanlara dönüştürülmelidir. Avrupa Kentsel Şartı'nda bulunan *"Güvenlik herkesin endişesidir. Bir yerleşim orada yaşayanların güvenliği garanti edilmeden ve suç korkusu azaltılmadan gerçek anlamda 'yerleşim' olma hakkını elde edemez"* ifadesi bu koşulun önemini yansıtmaktadır[301]. 2030 SKA'da şehir güvenliği geliştirilmeden sürdürülebilir kalkınmanın sağlanamayacağı vurgulanmaktadır. SKA'daki 17 kalkınma amacından biri "Şehirlerin Güvenliğinin Sağlanması"dır (11. Amaç).

Güvenli kentte yaşama hakkı alt başlıklarda incelenirken Avrupa Kentsel Şartı'nın içeriği ile AİHS'in 2. maddesi ve Anayasa'nın 17. maddesini kapsayan geniş bir perspektif tercih edilecektir.

2.1.1. Maddi ve Manevi Varlığın Korunması Hakkı

Anayasa'nın Başlangıç kısmının altıncı paragrafında bulunan her Türk vatandaşının onurlu bir hayat sürdürme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu hükmü ile 5. maddesinin "insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmayı" Devletin temel amaç ve görevlerinden sayan hüküm, Devlete sadece negatif bir yükümlülük öngörmemekte, kişinin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürmesi için gerekli olanakların sağlanmasını da şart koşmaktadır.

AİHS'de yaşama hakkı ayrı bir maddede düzenlenmektedir. Anayasa'da ise yaşama hakkına ilişkin bağımsız bir madde bulunmamaktadır. Yaşama hakkı beden bütünlüğünün düzenlendiği 17. madde ile tanınmaktadır[302]. Anayasa'nın 17. maddesine göre herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Çalışmada belediyelerin yükümlülükleri Anayasa düzenlemesine paralel olarak maddi ve manevi

[301] "Kentsel mekan ile bağlantılı olarak güvenli kentin bileşenleri şu şekilde sıralanabilir: yaşanılan mekandan memnuniyet duyulması, yaşanılan mekanın yaşam kalitesinin düşük olmaması, yaşanılan mekana sosyal ve ekonomik yatırımlar yapılması, insanların transit geçişlerde bu mekanı kullanmayı tercih etmesi, yaşanılan mekanda terk edilmiş veya kullanılmayan evlerin bulunmaması, yaşanılan mekanda karmaşa ve çok fazla hareketliliğin bulunmaması, suçluları mekana çeken ve o suçun o mekanda oluşması için fırsat veren yerlerin olmaması, yaşanılan mekanda yeterli miktarda ışıklandırmanın olması, yaşanılan mekanın az göç alması ve işsizliğin az olması, yaşanılan mekanda görüş alanından uzak ve savunulamayan alanlar olan kör noktaların az olması." **Çalı, Hasan** (2012) "Avrupa Kentsel Şartı Çerçevesinde Güvenli Kent ve Yerel Yönetimler" Türk İdare Dergisi, C:84, S:475, s.18.

[302] **Bahadır, Oktay** (2015) Yaşama Hakkı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık, s.66.

varlığın korunması kapsamında değerlendirilecektir. Belirtmek gerekir ki bu hakkın nevi gereği kişilere ve kurumlara göre farklılık arz eden yükümlülükler gerektirmesi yahut bu hak türünde belediyelerin yükümlülüklerinin genelden ayrılması söz konusu değildir. Burada belediyelerin maddi ve manevi varlığı koruma yükümlülükleri, içtihat kapsamında ele alınacaktır. Belediyelerin yükümlülüklerinin genelden farklılaşacağı nokta ise "suçtan ve suç mağduru olmaktan korunma" olarak belirlenen diğer alt başlık olacaktır.

Güvenli kentte yaşama hakkı bakımından belediyeler çevresel felaketlere karşı bireylerin yaşama hakkını korumakla yükümlüdür. Daha önce ifade edildiği üzere AİHM, belediyeleri hükûmet kuruluşu olarak değerlendirmekte ve eylemlerinden kaynaklanan hak ihlalleri bakımından merkezi idareleri muhatap almaktadır. Bununla birlikte AİHM'in Öneryıldız v. Türkiye kararının önemli bir bölümünü belediyelerin eylem ve ihmalleri oluşturduğundan bu kararın yakından incelenmesi gerekmektedir[303].

Bu karara konu olayda başvurucu Ümraniye çöplüğünde meydana gelen patlamada yakınlarını kaybetmiş[304] ve AİHS'in 2. maddesinde korunan yaşama hakkı ile diğer hakların (6. madde, 8. madde, 13. madde, Ek 1 No.lu Protokol 1. madde) ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur. AİHM, kararında ulusal mahkemelere sunulan bilirkişi raporunda metan patlamasından İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2/8, Ümraniye Belediyesi'nin 2/8 oranında kusurlu bulunduğunu not düşmüştür. AİHM, acil bir tehlikenin varlığı bilinmesine veya bilinmesi gerekmesine rağmen yetkili makamların gerekli önlemleri almaması nedeniyle yaşama hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir. Kararın gerekçesi belediyelerin sorumlulukları üzerine bina edilmiştir. AİHM'in bu kararındaki belediyelerin yükümlülüklerine ilişkin değerlendirmeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Evsel atık yönetimi belediyelerin sorumluluğundadır ve hükûmetler bu konuda belediyelere mali ve teknik destek sağlamakla yükümlüdür.

[303] AİHM, Öneryıldız v. Türkiye, B. No: 48939/1999, K.T. 30.11.2004. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-162089%22]}> s.e.t. 07.09.2024.

[304] "1960 yılında kullanımı 99 yıllığına İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilen Ümraniye çöplüğü olarak bilinen alan, kullanılmaya başlandığı ilk zamanlarda en yakınındaki yerleşim yerine 3.5 km uzaklıkta iken, zaman içinde bölgede yapılmaya başlanan gecekondular gittikçe çöplüğe yaklaşmış atık yığınları ile evler arasındaki mesafe bir duvar ya da çit olmaksızın 50 metreye kadar düşmüştür. Patlama sonucunda, büyükşehir belediyesi ve belediye başkanları sorumlu bulunmuş, kendilerine o tarihte yürürlükte olan TCK kapsamında görevi ihmal suçunda ceza verilmiş ancak alt sınırdan verilen hapis cezası para cezasına çevrilmiştir." **Atalay, Atalay, A. Özge** (2015) "Öneryıldız/Türkiye Davasının Yaşam Hakkı Açısından Değerlendirilmesi" Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:10, S:127. <https://jurix.com.tr/article/4597> s.e.t. 07.09.2024.

- Tehlikeli faaliyetlerin yürütüldüğü bölgelerde halkın bilgilendirilmesi, temel bir insan hakkıdır.
- Çöplüğün denetimi ve yönetimiyle görevli idari ve belediye birimlerinin mevcut risklerden haberdar olmaması mümkün değildir.
- 1988 yılında ruhsatsız bir şekilde inşa edilen yapının, belediyenin yıkım yetkisine rağmen 1993 yılında meydana gelen patlamaya kadar başvuranın mülkiyetinde kalmasına müsaade edilmiş ve belediye yasal görevlerini yerine getirmemiştir.
- Ümraniye belediye atık depolama alanı, teknik standartlara aykırı olarak işletmeye alınmış, idari birimler arasındaki koordinasyon yetersizliği etkili bir denetim mekanizmasının kurulmasını engellemiştir.

Söz konusu davada yaşama hakkının ihlal edildiği sonucuna gidilirken belediyelerin yükümlülüklerine aykırı davranmalarının belirleyici olduğu anlaşılmaktadır.

Belediyelerin bazı yükümlülükleri doğrudan yaşama hakkının korunmasına hizmet etmektedir[305]. AİHM kararlarında belediyelerin hizmet sunumlarındaki icrai veya ihmali eylemleri ve hak ihlalleri arasında ilişki kurulabilmektedir. AİHM'in Ciechonska v. Polonya davası buna emsal teşkil etmektedir. Dava konusu olayda, başvurucunun eşi belediye parkının kardırımında yürürken üzerine ağaç düşmesi sonucu yaşamını yitirmiştir. Başvurucu, eşinin ölümünün bir kazadan değil, ağaçların bakımının yapılmamasından kaynaklandığını, belediye tarafından sağlıksız ağaçların tedavisi yahut kaldırılması için güvenlik önlemleri alınması gerekirken bunun ihmal edilmesi nedeniyle yaşama hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. AİHM kararında kamuya açık alanlarda gerekli önlemlerin alınmasının yaşama hakkını güvence altına alma yükümlülüğünün bir parçası olduğunu ifade etmiştir[306]. Bu karardan anlaşılacağı üzere belediyelerin kamuya açık alanların bakımlarını gerçekleştirmemesi hak ihlallerine sebebiyet verebilecektir.

AİHM'in Cevrioğlu v. Türkiye kararında da belediyelerin yaşama hakkına dair yükümlülükleri öne çıkarılmıştır. Bu davada, yukarıda gösterilen davanın aksine belediyenin doğrudan yürütmesi gereken bir faaliyet değil, özel kişilerin faaliyetlerini denetlememesi

[305] **Söğüt, H. Ege/Sürmeli Söğüt, İpek** (2020) "Kentsel Güvenlik Olgusunu Büyükşehir Politika Belgeleri Üzerinden Okumak" İmga, Orçun/Osmanoğlu, Emir (Derleyen) Şehir ve Güvenlik, Ankara, Polis Akademisi Yayınları**,** s.297.
[306] AİHM. Ciechonska v. Polonya, B. No: 19776/2004, K.T. 14.6.2011. <https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22sort%22:[%22kpdate%20Descending%22],%22itemid%22:[%22001-105102%22]}> s.e.t. 21.08.2024.

ihlalin temelini oluşturmuştur. Davanın konusu, başvurucunun on yaşındaki oğlunun oyun oynarken inşaat alanındaki su dolu çukura düşüp hayatını kaybetmesidir. Bu olay bakımından ulusal mahkemeler Hatay Belediyesi'ne isnat edilebilecek bir kusurun bulunmadığına hükmetmiştir. Başvurucu, olayın yaşandığın inşaat sahasında belediyenin hiçbir denetim yapmadığından bahisle AİHM'e başvurmuştur. AİHM, herhangi bir inşaat alanının tehlikeli kazalar için potansiyel risk taşıdığını ve bu risklerin sadece risklere aşina olan inşaat işçilerini değil, başta çocuklar olmak üzere toplumun genelini etkileyebileceğini belirtmiştir. AİHM, inşaat izni veren makamın (belediyenin) inşaat çalışmalarından haberdar olmasına rağmen çukurun iki ila sekiz ay açık tutulmasına göz yumulduğunu belirterek belediyenin denetim yükümlülüğüne işaret etmiş ve yeterli bir denetim mekanizması bulunmadığından yaşama hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir[307].

Değinilen AİHM kararları güvenli kentte yaşama hakkının, AİHS'in 2. maddesi ile korunan en temel boyutunu ilgilendirmektedir. Bu başlıkta yaşam hakkı bağlamında belediyelerin yükümlülüklerini ele alan AİHM içtihadı incelenmiştir. Gözden geçirilen AİHM kararlarında güvenli kentte yaşama hakkının açıkça zikredilmediği anlaşılmıştır. Bir sonraki başlıkta incelenen Danıştay kararında ise Avrupa Kentsel Şartı'nda düzenlendiği şekliyle güvenli kentte yaşama hakkına değinildiği tespit edilmiştir. Aslında güvenli kentte yaşama hakkının hukuki belgelerde düzenlenen hakların birbirine eklenip çıkarılması sonucu yeni bir isimle açıklanması olarak değerlendirilmesi mümkündür.

2.1.2. Suçtan ve Suç Mağduru Olmaktan Korunma

Dünya örneklerine bakıldığında belediyeler tarafından suç önleme politikaları geliştirildiği ve uygulandığı görülmektedir. Belediyelerce etkili bir şekilde planlanmış suç önleme ve kentsel güvenlik stratejileri yalnızca suçu engellemekle kalmamakta, ekonomik kalkınmaya da önemli katkılar sunmaktadır[308]. Bu kapsamda Avrupa Kentsel Şartı'nın 4.6. No.lu Kent Güvenliğinin Sağlanması ve Suçların Önlenmesi temasında sıralanan ilkeler şu şekildedir:

[307] AİHM, Cevrioğlu v. Türkiye, B. No: 69546/2012, K.T. 4.1.2017. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-166936%22]}> s.e.t. 19.08.2024.

[308] United Nations Habitat Assembly of the United Nations Human Settlements Programme HSP/HA/1/2/Add.3 "Habitat'ın "İnsan Yerleşimlerinde Güvenliğin Teşvik Edilmesi" Kararına İstinaden Hazırlanan Kılavuz Taslağı" <https://unhabitat.org/sites/default/files/2019/05/hsp_ha_1_2_add.3_e.pdf> s.e.t. 19.08.2024.

"-Net bir güvenlik ve suç önleme politikasının, alınacak önlemlere, kanuni yaptırımlara ve müşterek desteğe dayandırılması,
-Yerel güvenlik politikasının; güncelleştirilmiş, kapsamlı istatistik ve bilgilere dayandırılması,
-Suçun önlenmesinin toplumun tüm üyelerini ilgilendirmesi,
-Etkili bir kent güvenlik politikası için emniyet güçleri ve yerel halkın yardımlaşması,
-Uyuşturucu karşıtı yerel politikanın oluşturulması ve uygulanması,
-Suçların tekrarını önleyici programlar ve hapis cezaları yerine alternatif çözümler üretilmesi,
-Yerel güvenlik politikasının temel unsuru olarak mağdurların kollanması,
-Suçların önlenmesine öncelik verilmesi ve buna bağlı mali kaynakların yaratılması."[309]

Güvenli kentte yaşama hakkı bireylerin suçtan korunmasını ve suç mağduru olma korkusundan uzak tutulmasını gerektirir[310].1920'li yıllarda ilk defa suç ve kent ilişkisini ele alan akademik çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalarda suç oranlarının kent merkezlerinde en yüksek seviyelere ulaştığı tespit edilmiştir[311].

Şehirlerdeki çarpık kentleşme gibi yapısal sorunlar, hem suçu teşvik etmekte hem de bireylerin suç korkusunu artırmaktadır[312]. Basit suçlar yeterince önemsenmediğinde şehirler suçlular için cazibe merkezine dönüşebilmektedir. Bu konuda literatürde "kırık pencereler" teorisi öne sürülmüştür[313].

[309] Marmara Belediyeler Birliği, s.51, < https://www.marmara.gov.tr/uploads/kentsel-sart-raporu.pdf > s.e.t. 19.08.2024.
[310] **Söğüt/Sürmeli Söğüt,** s.295.
[311] **Gökulu, Gökhan** (2010) "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi" Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:24, S:1, s.215-216.
[312] **Beşe, Ertan** (2006) "Kırık Pencereler Teorisi Bağlamında Kentsel Yaşamda Suç ve Güvenlik" Polis Bilimleri Dergisi, C:8, S:1, s.16.
[313] "Kırık pencereler kavramı, James Wilson ile George Kelling'in 1982 tarihinde yayımladıkları bir makaleden kaynaklanmaktadır. Bu makalede, kentin belirli semtleri için uygulanacak politikalarla, kamu düzeninin korunması ve suçların önlenmesi arasında bir bağ olduğu ve bu bağın suç önleme stratejileri bakımından açık bir biçimde anlaşılması ge§rektiği anlayışına dayanmaktadır. Kırık pencereler imgesine göre; 'kentin bir semtinde bulunan bir işyerinin kırık penceresi, oradan geçen kimseler üzerinde bu işyerinde kimse olmadığını ya da burasıyla kimsenin ilgilenmediği izlenimi yaratacak, buralarda oynayan çocuklar sağa sola taş atarken birkaç pencereyi daha kıracak, bir süre sonra yoldan geçenler bu kez bu sokakla da kimsenin ilgilenmediğini düşünmeye başlayacak, çok geçmeden o sokak; fuhuşun, uyuşturucu satıcılarının, serserilerin, sokak çetelerinin, karanlık işler yapanların, yani sadece suçluların kullandığı ya da barındığı bir yer haline gelecektir.' Büyük kentlerdeki suç problemleriyle başa çıkmayı amaçlayan "kırık pencereler" tezi belirli dönemlerde uygulanmış ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. New York Toplu Taşıma İdaresi, şehrin metrolarında yazı yazmak, küçük de olsa insanlara tacizde bulunmak gibi basit gibi gözüken davranışlara karşı sıfır toleransa politikasını benimsediğinden, New York metrolarında işlenen ciddi suçların oranı önemli ölçüde azalmıştır." **Beşe**, s.8-9.

Şehirde suçluluğu olumsuz etkileyen faktörlerden biri de kentsel çöküntü alanlarıdır. Kentsel çöküntü alanları, altyapı yetersizlikleri sebebiyle suçun yoğunlaştığı bölgeleri ifade etmektedir. Toplumsal dışlanma ve damgalanma süreçlerini de içeren çok boyutlu bir sosyal kavram olarak çöküntü bölgeleri suç oluşumunu ve devamlılığını pekiştirmektedir[314].

Mekânsal suçluluğun önlenmesi için "kırık pencereler" teorisine uygun olarak harabe durumdaki binaların yıkılarak yeniden inşa edilmesi ya da ıslah edilerek suçlular için cazibe merkezi olmaktan çıkarılması gerekir. Belediyelerin önceliği de otogar, park ve terminal gibi şehirlerdeki stratejik noktaların güvenliğinin sağlanması olmalıdır[315]. Ülkemizde yakın bir tarihte Büyük İstanbul Otogarı'nın temizlik eksikliği, uyuşturucu kullanımı ve güvenlik zafiyetleri kamuoyunda yoğun bir şekilde gündeme getirilmiştir. Buna istinaden 2019 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne devredilen otogarda metruk, yıkık ve amacı dışında kullanılan bölümler yıkılmış, daha önce güvenlik endişesi yaratan alanlarda canlı müzik performansları ve resim sergileri düzenlenmeye başlamıştır[316].

Ulusal hukukta kent güvenliği konusunda birincil sorumlu makam, İçişleri Bakanlığı ve onun bağlı kuruluşlarıdır. Merkezi kamu idaresi olan Emniyet Teşkilatı'nın yurt dışı, merkez ve taşra teşkilatları bulunmaktadır. Türkiye'de kolluk kuvvetleri coğrafi ve hizmet önceliklerine göre oluşturulmuş çok katmanlı bir yapıdadır. Polis Teşkilatı belediyesi bulunan tüm yerleşim birimlerinin güvenliğini sağlamakta iken belediye olmayan yerlerin güvenliğinin sağlanması Jandarma Teşkilatı tarafından üstlenilmektedir. Bunların yanı sıra kent güvenliğinin sağlanmasında zabıta ve özel güvenlik unsurları ile belediyelerin de önemli yükümlülükleri bulunmaktadır[317].

Belediye zabıtasının kent güvenliğinin sağlanması konusunda çeşitli görevleri bulunmaktadır[318]. Belediye Zabıta Yönetmeliğine göre belediye zabıtası, beldenin düzenini

---

[314] **Gökulu,** s.222-223.
[315] **Ekici, Birol** (2020) Güvenli Şehir ve Belediyeler, İmga, Orçun/Osmanoğlu, Emir (Derleyen) Şehir ve Güvenlik, Ankara, Polis Akademisi Yayınları, s.286.
[316] İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2020 Yılı Faaliyet Raporu, s.134.
<https://uploads.ibb.istanbul/uploads/faaliyet_raporu_2020_e0aa3d6283.pdf> s.e.t. 22.08.2024.
[317] **Çalı**, s.13-14.
[318] "Bu görevler şu şekilde özetlenebilir: işyeri açma ruhsatlarını denetlemek ve kapatma cezalarını uygulamak,imara aykırı yapıların tespiti ve mühürlenmesi, yıkımı, para cezası kesilmesi,hayvan sağlığı ve korunmasına ilişkin görevler, karayolları kenarındaki yapı ve tesisler ile ilgili görevler, servis ve toplu taşıma araçlarının denetimi, belediyelerce yapılan alt yapı çalışmalarında gerekli trafik önlemlerini almak, belediyelerce dikilen trafik işaret ve levhalarına verilen hasarları tespit etmek, beldenin yabancısı bulunan kimselere yardımcı olmak, yardıma muhtaç kimselerin tespiti ve ilgili yerlere bildirmek, muhtaçlık durumu

muhafaza eden, belde halkının esenlik, sağlık ve huzurunu koruyan, yetkili organların bu amaçla alacakları kararları uygulayan özel zabıta kuvvetini ifade etmektedir. Belediye zabıta personeli ise belediye zabıta teşkilatındaki daire başkanı, müdür, şube müdürü, amir, komiser ve memurlardan oluşmaktadır (m.4). Belediye zabıtasının temel görevi; belediye sınırlarında beldenin düzenini, belde halkının huzurunu ve sağlığını korumak amacıyla ilgili mevzuatta, belediye zabıtasınca yerine getirileceği belirtilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmaktır (m.10). Zabıta hizmetlerinde kayırmacılıktan kaçınılması, azınlık grupların haklarının gözetilmesi ve bireylerin güveninin kazanılması hedeflenmelidir[319]. Bu hedeflerin hayata geçirilmesi açısından zabıta okulları açılması, zabıtalık alım şartlarının düzenlenmesi, özellikle insan hakları ve ayrımcılıkla mücadele konularını içeren meslek içi eğitimlerin yaygınlaştırılması elzem görülmektedir[320].

Danıştay kararlarında, güvenli kentte yaşama hakkına işaret edildiği görülmektedir. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu bir davada "şehir içi ulaşımda kamu hizmetine dâhil olarak hizmet veren taksilere ses ve görüntü kaydı alabilen kamera yerleştirilmesinin özel hayatın gizliliğinin ihlaline neden olduğu ve Ulaşım Koordinasyon Merkezi (UKOME) Kurulunun genel düzenleme yetkisiyle bu uygulamanın hayata geçirilemeyeceği" iddiaları ile bölge idare mahkemesi kararları arasındaki aykırılığın giderilmesi istemini karara bağlamıştır[321]. Danıştay, mevzuatın büyükşehir belediyelerine tanıdığı trafik düzeni ve güvenliğinin sağlanması konusundaki görev ve sorumlulukların idarenin bütünlüğü ilkesi gereğince tüm kamu otoritelerine yüklenen görev ve sorumluluklardan bağımsız olarak değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Bu kararda *"her ne kadar kamu düzeni ve güvenliği*

araştırması yapmak, orman zabıtasına yardımcı olmak, afetlerde gerekli tedbirleri almak, belediye zabıtaları dilencilik, gürültü, başkalarına rahatsız etme, işgal çevreyi kirletme, afiş asma, sigara içme yasağına uymama gibi çok sayıda kabahat/suça ilişkin ceza verme yetkileri ile donatılmıştır." **Taştekin, Abdullah** (2020) "Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Güvenlik Hakkı" Harran Üniversitesi İİBF Dergisi, C:4, S:5, s.59.

[319] **Derdiman R. Cengiz** (1997) "Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (II)" Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C:6, S:4, s.64.

[320] **Akman, Elvettin/Bayram, Tuğçe** (2018) "Özel Kolluk Kuvveti olarak Belediye Zabıtası: Zabıtaların Temel Sorunlarının Isparta Ölçeğinde Nitel Bir Analizi" Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, C:1, S:3, s.355.

[321] "İzmir Bölge İdare Mahkemesi, taksi araçlarına konulacak ses ve görüntü kaydı alan kamera sistemlerinin, taşıma hizmeti veren ve alan kişilerin özel hayatlarına müdahale içerdiği, bu müdahale suç ve terör olaylarını engellemek ve takip edip araştırmak için olsa da bu müdahalenin ancak Anayasa'nın 13'üncü maddesindeki şartları sağlayacak bir kanun hükmü ile yapılabileceği gerekçesiyle UKOME Kurulu'nun işleminin iptaline karar veren yerel mahkeme kararını onamıştır. Ankara Bölge İdare Mahkemesi ise ticari taksinin özel toplu taşıma aracına göre daha az sayıda yolcu taşımasının kamusal alan kapsamında olduğu gerçeğini değiştirmediği, söz konusu kararın, trafik güvenliği ile birlikte şöföre de meslek ve can güvenliği sağladığı, adli ya da terör olayının araştırılması, hızlıca çözüme kavuşturulması amacıyla uygulanacağının açık olduğu hususları dolayısıyla özel hayatın gizliliğini ihlal edeceğinden söz edilemeyeceği gerekçeleriyle davanın reddini onamıştır." Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu E.2022/21, K. 2022/22.
<https://www.danistay.gov.tr/assets/pdf/guncelKararlar/2022-09-27-11-41-0682342.pdf > s.e.t. 17.09.2024.

ile asayişin sağlanması ve suçun önlenmesine ilişkin tedbirlerin alınmasına ilişkin görevler, merkezi idareye bağlı kolluk birimlerince yerine getirilmekte ise de bu durum, yerel yönetimlerin görev ve yetkilerini bütüncül bir yaklaşımla ve genel kolluk birimleriyle koordine içinde kullanmalarına, bu kapsamda bir yandan kamu düzeni ve güvenliğinin tesisi amacıyla alınan tedbirlerin etkinliğine katkı sağlayacak, diğer yandan da bireylerin güvenli bir kentte yaşama hakkını kullanmalarına imkân tanıyacak kararlar almalarına engel teşkil etmediği" değerlendirilmiştir. Görüldüğü üzere belediyelerin güvenli kentte yaşama hakkına dair yükümlülükleri yargı mercilerinin hukuki değerlendirmelerine dayanak oluşturmuştur.

Belediyeler tek bir güvenlik riskine odaklanmadan toplum, çevre, ekonomi, gıda ve su güvenliğini de içeren bütüncül risk planları hazırlamalıdır[322]. Fiziksel çevredeki fırsatların suçun nedenlerinden biri olduğu görüşüne uygun olarak şehirlerde gözetim imkânlarının artırılması gerekir[323].

2.2. Katılım Hakkı

Katılım terimi, bireylerin günlük faaliyetlerinden sosyal kurumlara ve sivil toplum örgütlerine kadar uzanan çeşitli durumları ifade etmek için kullanılmakta ve bu durum belirsizliklere neden olmaktadır. Belediye hizmetlerine katılım açısından "bireylerin kendileriyle ilgili, onları etkileyen fiziksel çevreler, programlar ve kurumlar düzeyinde üretilen kararlarda yer almaları ya da belirli bir çevrenin tasarlanması ve planlanmasında bir program ya da sonucun oluşturulmasında kendileriyle iş birliğine gidilebilmesi" tanımının benimsenmesi uygun olacaktır[324]. Katılım; BM, AB ve Avrupa Konseyi belgelerinde bir hak kabul edilmiştir. Bu belgelerdeki katılım hakkına yönelik düzenlemeler yol göstericidir[325].

Katılım hakkı başlığında öncelikle geleneksel katılımın bir unsuru olan demokrasi ve belediye ilişkisi incelenecektir. Ardından "katılım yoluyla bireylerin bilgilenmesi, bireylerin kararlara katılımı, şeffaflık ve kitle iletişim araçları" unsurları çerçevesinde belediye kararlarına ve hizmetlerine katılımın insan hakları boyutu ele alınacaktır.

---

[322] **Söğüt/Sürmeli Söğüt,** s.296.
[323] **Ekici,** s.285.
[324] **Kalabalık, Halil** (2005) Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku Teori-Uygulama, 1.Baskı, Ankara, Seçkin Kitabevi, s.672.
[325] **Dalgıç, Irmak** (2023) "Katılım Hakkının Temeli: Köy Kanunu" TİHEK Akademik Dergisi, S:11, s.78.

2.2.1. Geleneksel Katılım Hakkı

Demokratik sistemler siyasi gücün çeşitli gruplar ve yönetim birimleri arasında dağıtılmasını gerektirir[326]. Demokratik kurumların yeterince kurumsallaşmadığı ülkelerde, belediyelerin de arzu edilen gelişimi gösteremediği anlaşılmaktadır[327]. Kaldı ki gelişmiş demokrasilerin yerel yönetimleri, aynı zamanda yerel muhalefeti de temsil etmektedir[328].

Belediyeler, doğrudan katılımın en güçlü şekilde uygulamaya geçirilebildiği idari birimlerdir. Belediyeler ve demokrasi, özgürlük, katılım ve azınlık hakları gibi değerler âdeta bir bütünün parçalarını oluşturmaktadır. Belediyelere "yerel demokrasi birimi" olarak hitap edilmesi bunu teyit etmektedir[329].

Demokrasi kelimesi Yunanca "demos" ve "kratein" kelimelerinin birleşiminden oluşmakta ve "halkın yönetimi" anlamına gelmektedir. Demokrasinin klasik tanımı "halkın yönetimi"dir. Günümüzde bu tanımın yeniden şekillendirildiği ve içeriğinin çağdaş bir yapıya kavuşturulduğu söylenebilir[330]. Yerel demokrasi kavramı ise kısaca "halkı doğrudan ilgilendiren, gündelik yaşamında önemli yer tutan gerçek ve somut sorunların gündemi belirlediği ve tartışılıp karara bağlandığı ve uygulamaya konulduğu küçük ölçekli bir dünya" olarak açıklanabilir[331].

Gerçekten tarih boyunca yerel yönetimler ve demokrasi arasında kurulan bütünleşik ilişki, sürekli karşımıza çıkan bir olgu olmuştur. Bu durumun temelinde; Antik Site deneyimi, yerel yönetimlerin ulusal kurumlara siyasetçi yetiştirme potansiyeli ve küçük ölçekli birimlerde demokrasinin uygulanabilirliğinin elverişli olması gibi etkenler bulunmaktadır[332]. Devletin müdahaleci eğilimleri için bir koruma alanı oluşturma işlevi göz önüne alındığında Batı demokrasilerindeki yerel yönetimlerin STK'lara benzer bir gelişim sürecinden geçtiği söylenebilir. Dahası birçok düşünür yerel yönetimleri doğrudan sivil

[326] **Eryılmaz**, s.135.
[327] **Yıldırım vd.,** s.3.
[328] **Eryılmaz**, s.135.
[329] **Kocaoğlu, Mustafa** (2015) Yerel Yönetimlerde Katılım ve Kültür: Katılımcı Yerel Yönetim Anlayışının Kültürel Temelleri, Konya, Çizgi Kitabevi, s.23-25.
[330] **İsbir, Begüm** (2010) "Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik" Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, Özel S., s.1573.
[331] **Kocaoğlu**, s.23-25.
[332] **Kocaoğlu**, s.23-25.

toplumun bir uzantısı olarak görmektedir. Bunun aksi yönde görüş beyan eden düşünürler de bulunmaktadır[333].

Demokratik rejimin özellikleri ülkelere göre farklılık gösterse de bu rejimlerde asgari olarak sağlaması gereken bazı şartlar bulunmaktadır. Bunların başlıcaları; siyasal sistemdeki temel siyasal karar organlarının serbest seçimlerle oluşması, serbestçe örgütlenen siyasal partiler arasında eşit şartlar altında yürütülen iktidar yarışının varlığı ve insan hak ve hürriyetlerinin tanınmış ve hukuki güvence altına alınmış olmasıdır[334]. O halde bireylerin "mahallî müşterek ihtiyaçlarının karşılanması" için yapılan yerel seçimlerin demokratik rejimin bir yansıması olarak kabul edilmesi gerekir.

Belediyelerin katılım hakkı açısından en önemli avantajı, seçimlerle oluşturulan belediye meclisleri ile temsil edilenler arasındaki coğrafi ve toplumsal yakınlıktır. Bu avantaj; demokrasinin gereklerinden olan denetim ve sorumluluk ilkelerinin işletilmesine ve halk katılımı, çoğulculuk ve hesap verebilirlik ilkelerinin hayata geçirilmesine olanak tanımaktadır[335].

Geleneksel katılım hakkına dair yapılan bu teorik açıklamaların ardından konunun hukuki boyutuna geçilmelidir. Anayasa'nın 127. maddesinin "mahallî idareler; il, belediye veya köy halkının mahallî müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, gene kanunda gösterilen, seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzelkişileridir" hükmü ve Özerklik Şartı'nın 3. maddesinin *"*yerel makamların yönetim hakkı, doğrudan, eşit ve genel oya dayanan gizli seçim sistemine göre serbestçe seçilmiş üyelerden oluşan ve kendilerine karşı sorumlu yürütme organlarına sahip olabilen meclisler veya kurul toplantıları tarafından kullanılacaktır*"* hükmü ile belediye düzeyinde geleneksel katılım hakkı (seçim hakkı) güvence altına alınmıştır. Görüldüğü üzere ulusal ve uluslararası hukukun üst normlarında geleneksel katılım hakkı ve yerel yönetimler/belediyeler arasında organik bir bağ kurulmuştur.

AİHS 1. No.lu Ek Protokol'ün 3. maddesi ile düzenlenen seçme ve seçilme hakkı

[333] **Karakılçık**, s.53.
[334] **Kalabalık**, s.675.
[335] **Varcan, Nezih/Taraktaş, Abdurrahman/Canatalay, Hacıköylü** (2013) Yerel Yönetimler, 1.Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.133.

taraf devletlere sadece halk tarafından doğrudan seçimlerle oluşturulan bir yasama organı kurma yükümlülüğünü yüklemektedir. Yerel seçimler, Ek Protokol'de düzenlenen serbest seçim hakkının kapsamına girmemektedir[336].

2.2.2. Karar Alma Süreçlerine Katılım

2000'li yıllardan itibaren Türkiye'de kamu yönetimi alanında; verimlilik, etkinlik ve kaynak kullanımı gibi kavramların yanı sıra demokratikleşme, hukukun üstünlüğü ve insan hakları kavramları da önemsenmeye başlamıştır[337].

Karar alma süreçlerine katılım önceki dönemlerde referandum, seçim ve toplantılar gibi klasik yöntemlerle ve resmî araçlarla sağlanmakta iken yerelde geliştirilen alternatif katılım mekanizmaları[338] doğrudan katılımı mümkün kılmıştır[339]. Belediye bünyesinde katılım hakkı temel olarak iki şekilde hayata geçirilmektedir: halkoylamaları gibi usullerin kullanıldığı "kararlara katılım" ya da kent konseyleri gibi tartışma platformları üzerinden "kararların oluşum süreçlerine katılım" [340].

Belediyeler tüm coğrafi bölgelere yayıldığından idari yönetime katılım hakkı yerelde daha canlıdır. Belediyeler katılım hakkının kapsamını genişletebilmektedir. Bu nedenle belediye düzeyinde siyasi ve idari yönetime katılım oldukça çeşitlenmektedir[341].

---

[336] **Metin, Yüksel** (2007) "AİHS Çerçevesinde ve AİHM Kararları Işığında Serbest Seçim Hakkı" Liberal Düşünce Dergisi, S:48, s.127.
[337] **Kocaoğlu,** s.1.
[338] "Yerel yönetimlerde demokratik katılımı artırmak için çeşitli mekanizmalar mevcuttur: Kent Konseyleri: Yerel demokratik katılımı, hemşerilik hukukunu ve birlikte yaşam bilincini geliştirirken, çok paydaşlı yönetişim anlayışı için de uygun zemin oluşturur. Bu konseyler, yerel yönetimlerin faaliyetlerini gözlemleyerek rapor hazırlar ve sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunur. Kent politikalarının oluşturulması ve uygulanması noktasında paydaşlarla katılımcı bir istişare organı işlevi görür. Danışma Kurulları: Sivil toplum örgütleri, yöneticiler, uzmanlar ve halk temsilcilerinden oluşan bu kurullar, katılımcı demokrasi kültürünün gelişmesine katkıda bulunur ve halkın görüşlerinin karar alma süreçlerinde etkili olmasını sağlar. Halk Toplantıları: Yerel yönetimlerin halkı bilgilendirmek ve görüş alışverişinde bulunmak için sıkça kullandığı bir yöntemdir. İnternet Ağı: İnternet teknolojisi, bilgi iletişim teknolojilerinin yaşamın çeşitli alanlarındaki kolaylaştırıcı etkilerinin yanı sıra, vatandaşların yönetime katılım süreçlerinde de kritik bir rol üstlenmektedir. Bu platform, geleneksel katılım mekanizmalarına nazaran soru-cevap, öneri-eleştiri ve görüş ifade etme hususlarında daha etkin ve pratik bir araç sunmaktadır. İnternet teknolojisindeki ilerlemeler neticesinde, yerel kamu kurumlarının web siteleri de katılımcı demokrasi açısından önemli bir araç haline gelmiştir." **Yılmaz/Telsaç,** s.249-251.
[339] **Yılmaz/Telsaç,** s.246.
[340] **Karakılçık**, s.52.
[341] **Eryılmaz**, s.133.

Uluslararası hukuktaki insan hakları belgeleri katılım hakkını doğrudan veya dolaylı olarak korumaktadır. İHEB'in 21. maddesi katılım hakkına ilişkin hükümler ihtiva etmektedir[342]. Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 25. maddesinde her yurttaşın doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma hakkının olduğu düzenlenmektedir[343]. İnsan Hakları Komitesinin Kamu Yönetimine Katılma, Oy Kullanma ve Seçilme Hakkına dair 25 No.lu Genel Yorumu katılım hakkının bölgesel ve yerel tüm politikaların oluşturulmasını kapsadığına açıklık getirmiştir[344].

İstanbul Deklarasyonu Küresel Eylem Planı'nda; kent, kasaba, metropoliten alanların saydam, sorumlu, hesap verilebilir, adil, etkili ve verimli yönetişiminin sağlanmasına yardımcı olacak tarzda yerel liderliği yapabilir kılma, demokratik yönetimi teşvik etme ve kamu otoritesini uygulama hedefleri öngörülmüştür[345]. Avrupa Kentsel Şartı'nın 20 maddelik Avrupa Kentli Hakları Deklarasyonu'nun 12. maddesinde yerel yönetim süreçlerine katılım hakkı düzenlenmektedir[346].

Avrupa Konseyi belgeleri incelendiğinde katılım hakkının düzenlendiği temel belgeni çalışmanın ilk bölümünde etraflıca incelenen Özerklik Şartı olduğu görülmektedir. Şart'ın Önsöz kısmında, yerel yönetimlerin demokratik rejimlerin ayrılmaz bileşenleri olduğu ve bireylerin kamu işlerinin sevk ve idaresine katılım hakkının temel demokratik ilkelerden biri olduğu belirtilmiştir[347]. Kongre Kurumsal Komisyonu'nda bağımsız uzmanlar kurulu tarafından Özerklik Şartı'nın yeni ihtiyaçlara cevap verebilmesi için Şart'a

---

[342] BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi m.21: "Her şahış, doğrudan doğruya veya serbestçe seçilmiş temsilciler vasıtasıyla, memleketin kamu işleri yönetimine katılma hakkını haizdir. Her şahıs memleketin kamu hizmetlerine eşitlikle girme hakkını haizdir. Halkın iradesi kamu otoritesinin esasıdır; bu irade, gizli şekilde veya serbestliği sağlayacak muadil bir usul ile cereyan edecek, genel ve eşit oy verme yoluyla yapılacak olan devri ve dürüst seçimlerle ifade edilir." <https://www.hsk.gov.tr/eklentiler/dosyalar/9a3bfe74-cdc4-4ae4-b876-8cb1d7eeae05.pdf > s.e.t. 21.10.2024.

[343] BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m. 25: "Her yurttaş, 2. Maddede belirtilen ayrımlara ve makul olmayan kısıtlamalara bağlı olmaksızın: (a) Doğrudan doğruya ya da özgürce seçilmiş temsilciler aracılığı ile kamu yönetimine katılma; (b) Genel, eşit ve gizli oyla belirli dönemlerde yapılan, seçmenlerin iradelerini özgürce ortaya koymalarını garanti eden gerçek seçimlerde oy kullanma ve seçilme; (c) Genel anlamda eşit olarak, ülkesinin kamu hizmetlerine girme hak ve fırsatına sahiptir."
<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0150.pdf>
s.e.t. 21.10.2024.

[344] BM İnsan Hakları Komitesi'nin "Kamu Yönetimine Katılma, Oy Kullanma ve Seçilme Hakkı"na dair 25 No.lu Genel Yorumu, < https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=693> s.e.t. 21.10.2024.

[345] Habitat Gündenmi ve İstanbul Deklarasyonu, s.17, m.44-45. <https://habitat.csb.gov.tr/dokumanlar-i-5752 > s.e.t. 21.10.2024.

[346] **Pektaş, Ethem/Akın, Fehmi** (2010) "Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak 'Katılım Hakkı' ve Türkiye" Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C:12, S:2, s.28-29.

[347] Özerklik Şartı, <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2712020143139122_tur.pdf> s.e.t. 08.10.2024.

Ek Protokol bağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. Yerel yönetim hizmetlerine katılım hakkı konusu, bu çalışmaların ana temaları arasındadır. Çünkü Avrupa Konseyi katılım hakkına ayrı bir önem atfetmektedir. Bu çerçevede 2009 yılında "Yerel Yönetimlerde Katılım Hakkına İlişkin Ek Protokol" Hollanda'nın Utrecht kentinde kabul edilerek yürürlüğe konulmuştur[348]. Ek Protokol, Kongre'nin bazı tavsiye kararlarından esinlenilerek hazırlanmış ve üye devletlerin imzasına açılmıştır. Ek Protokol, Şart'a yeni bir boyut kazandırmış ve yerel yönetim faaliyetlerine katılım hakkını uluslararası yasal zemine taşımıştır[349]. Türkiye henüz Ek Protokol'e taraf olmamıştır[350].

AİHS'in bazı maddeleri katılım hakkı ile bağlantılıdır. Sözleşme tarafından güvence altına alınan haklardan bazıları (ifade özgürlüğü, örgütlenme hakkı ve etkili başvuru hakkı) dolaylı yoldan katılım hakkını korumaktadır. AİHM'in içtihadı da bu yöndedir. Katılım hakkı sadece seçime katılımla sınırlı değildir. Belediyelerin projelerine, hizmetlerine veya politikalarına yön verebilme kapasitesi dolayısıyla bireylerin denetim faaliyetleri de katılım hakkının kapsamına girmektedir[351]. Çalışmanın sınırlılıkları gözetilerek bu denetim araçlarından sadece kitle iletişim araçları ve yerel baskı gruplarının denetimi hakkında (bir sonrasi paragrafta gösterilen içtihada bağlantılı olan) kısa bir açıklama yapılacaktır.

Baskı grupları, kendileri hakkında alınacak siyasi veya idari kararları doğrudan veya kamuoyunu kullanmak suretiyle dolaylı olarak etkilemekte ve belediyeleri denetim altında tutmaktadır. Baskı gruplarının belediyeleri belirli bir yönde hareket etmeye zorlaması katılım hakkının kapsamına girmektedir. Baskı gruplarının bu tür faaliyetlerde başvurdukları

---

[348] **Ekinci, Emre** (2020) Yeni Büyükşehir Modelinde Temsil, Katılım ve Hizmet, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi, s.32-33.

[349] **Taştekin/Akca**, s.599.

[350] COE <https://www.coe.int/en/web/congress/additional-protocol-to-the-european-charter-of-local-self-government-on-the-right-to-participate-in-the-affairs-of-a-local-authority> s.e.t. 08.10.2024.

[351] "Dünya genelinde belediye düzeyinde bireylerin yönetime katılmasının ve onu denetlemesinin farklı uygulamalarına rastlanılmaktadır. Örneğin, yerel halkın belli bir oranının imzalaması yoluyla yerel yönetim karar organlarının yenilenebilmesi; yerel halka, belirli oranda imza toplanılması suretiyle hukuk yaratma yetkisinin tanınması; halkın güvenini kaybeden seçilmiş yerel yöneticilerin yine aynı halk tarafından belirli usuller dahilinde geri çağırılabilmesi; belirli sayıda imza toplamak suretiyle yerel karar organları tarafından çıkarılan bir yönetmeliğin veya herhangi bir kararın veto edilebilmesi; yerel karar organlarında halka soru sorma yetkisinin tanınması; halkın veya sivil toplum teşkilatlarının yerel yönetim kararlarına karşı iptal davası açabilmeleri; halkın yerel yönetim birimlerinden istedikleri bilgi ve belgeleri alma hakkının tanınması; hatta, yerel karar organlarında sivil toplum teşkilatlarının temsili edilmesi gibi denetim, katılım ve açıklık sağlayıcı türlerini saymak mümkündür. Bireylerin yerel yönetimleri denetlemesi bunlarla sınırlı değildir. Ayrıca belediyelerin denetlenmesinin yerel baskı gruplarının faaliyetleri, protesto, itaatsizlik, gibi başkaca görümleri de bulunur." **Kalabalık**, s.679.

en etkili yöntem, bölgesel kitle iletişim araçları[352] olmaktadır[353]. Bölgesel kitle iletişim araçları, belediye kararlarına katılımı ve denetimi olanaklı hale getirirken bireylerin katılım hakkının korunmasına da hizmet etmektedir.

AİHM'in Vides Aizsardzības Klubs v. Letonya kararında belediye faaliyetlerine katılım hakkının engellenmesi sonucunda ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar verilmiştir. Bu davanın konusu, çevre koruma faaliyetlerinde bulunan STK'nın çevre endişelerini dile getirmek için belediye başkanına atıf yaptığı bir yazısını bölgesel bir gazetede yayımlatması ve bu belgedeki ifadelerin hakaret içerikli olduğunu öne süren belediye başkanının ulusal mahkemelerde dava açması ve mahkemece başvurucu hakkında tazminata hükmedilmesidir. Başvurucu, bu tazminat kararı nedeniyle bilgi yayma özgürlüğünün ve ifade özgürlüğünün ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvurmuştur. AİHM tazminata hükmedilen yayının, kamu yetkililerinin dikkatini çekme amacını taşıdığını ve belediye tarafından işletilen önemli bir sektörün kusurlarını konu aldığını vurgulamıştır. Mahkeme, gözlemcilik görevi üstlenen STK'ların bu tür katılımının demokratik bir toplumda gerekli olduğunu belirterek Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir[354]. İlgili belediye, katılım hakkını koruyucu mekanizmalar oluşturması gerekirken aksine hizmetlerden yararlananların görüşlerini ve katılımlarını tamamen ortadan kaldırmak istemiştir. Belediyenin katılım hakkını engellemeye dönük tutumu ile aracı kıldığı ulusal mahkemenin tazminat kararı birleştiğinde ise ifade hürriyetinin ihlali ortaya çıkmıştır.

Ulusal mevzuata bakıldığında Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel idaresi Kanunu'nda katılım hakkına dair çeşitli hükümler bulunduğu görülmektedir. Belediye Kanunu'na göre belediyelerce alınan kararlarda bireylerin istek ve ihtiyaçlarına öncelik verilmelidir (m. 9)[355]. Kanun'a göre herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir.

---

[352] "Belediyelerin işleyişi konusunda kamuoyuna bilgi veren etkili araçların mevcut olmaması halinde, bireylerin katılma hakkı teorikte pratiğe geçemeyecektir. Çünkü, bireylerin belediye yönetimini ve hizmetlerini doğru ve eksiksiz olarak bilmeden, bildiklerini ve gördüklerini başkalarına duyurmadan, katılımda ve denetimde bulunması imkânsızdır. Yerel sorunlar konusunda vatandaşların bilgilendirilmesi ve görüşlerinin şekillendirilmesini sağlayan toplumsal kaynakların arasında en önemli yeri yerel gazeteler veya mîllî düzeydeki gazetelerin bölge sayfaları almaktadır." **Kalabalık,** s.678

[353] **Ünal, Feyzullah** (2012) "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Karar Verme ve Karar Verme Sürecinde Yeralan Faktörlerin Analizi" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:17, S:3, s.274-275.

[354] AİHM, Vides Aizsardzības Klubs v. Letonya, B. No: 57829/2000, K.T. 27.5.2004. <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press#{%22itemid%22:[%22003-1013988-1048313%22]}> s.e.t. 08.10.2024.

[355] 5393 sayılı Belediye Kanunu, m.9: "Belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkânları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar; kararlarında

Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır (m. 13). Bu Kanun'daki diğer bir düzenleme ise belediye hizmetlerinde beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programların uygulanabileceğine ilişkindir (m. 77). Kanun'da bazı temel kriterleri karşılayan bir veya birden fazla köyün seçmenlerinin en az yarısından bir fazlasının mahallîn en büyük mülki idare amirine yazılı başvuruda bulunması durumunda belediye kurulma sürecinin başlatılabileceği hükme bağlanmıştır (m. 4). İlgili hüküm belediyelerin örgütsel yapılanma aşamasına birey katılımının güzel bir örneğidir.

Katılım hakkı kent konseylerinin düzenlendiği Belediye Kanunu'un 76. maddesinde somutlaştırılmıştır[356]. Kanun'da kent konseylerinin ilkeleri; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim olarak belirlenmiştir. 08.10.2006 tarihli ve 26313 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Kent Konseyi Yönetmeliği, kent konseylerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemektedir. Belediyelerin bünyesinde kent konseyleri kurulmadan önce çalışmanın ilk bölümde değinilen YG-21 adında yapılar oluşturulmuştur. Yönetmeliğe eklenen geçici madde ile YG-21 Programı'nın uygulandığı yerlerde kent konseyi ya da benzer adlarla kurulan yapılanmalar, Yönetmelik hükümlerine uygun hâle getirilmiştir[357].

Kent konseylerinin en önemli unsurlarından biri STK temsilcileridir[358]. STK'ların belediyelerin karar ve hizmetlerine etkisi yalnızca kent konseyleri ile sınırlı kalmamaktadır.

---

mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır."

[356] 5393 sayılı Belediye Kanunu m.76: "Kent konseyi, kent yaşamında; kent vizyonunun ve hemşehrilik bilincinin geliştirilmesi, kentin hak ve hukukunun korunması, sürdürülebilir kalkınma, çevreye duyarlılık, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, saydamlık, hesap sorma ve hesap verme, katılım ve yerinden yönetim ilkelerini hayata geçirmeye çalışır. Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar. Kent konseyinde oluşturulan görüşler belediye meclisinin ilk toplantısında gündeme alınarak değerlendirilir. Kent konseyinin çalışma usûl ve esasları Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca hazırlanacak yönetmelikle belirlenir."

[357] **Alodalı, F. Bilal** (2013) "Yerel Demokrasinin Bir Örneği Olarak Kent Konseyleri: Osmaniye Örneği" Bulut, Yakup/Eren, Veydel/Karakaya, Sedat/Aydın, Abdullah (Editörler) Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar, 1. Baskı, Ankara, Pegam Yayınları, s.327.

[358] **Kocaoğlu, Mustafa/Aslan, H. Keziban/Çetin, Duygu,** s.348.

Sözü gelmişken belediye hizmetlerine katılım hakkı bağlamında STK'ları ilgilendiren mevzuat hükümlerine bakıldığında Belediye Kanunu'nun 13., 24., 60., 76. maddeleri[359] ile Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7., 15., 24. maddelerinde[360] bu konuda hükümler olduğu anlaşılmaktadır. Uygulamadaki durumdan bağımsız olarak yerel yönetim mevzuatında katılım hakkının baş aktörü olan STK'lara geniş bir yer ayrıldığı belirtilmelidir.

Belediye Kanunu'nun 24. maddesi ve Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 15. maddesinde düzenlenen belediye meclislerindeki ihtisas komisyonları da katılım hakkı ile bağlantılıdır. Bu komisyonlardaki bazı kişi ve kurumlar, kendi görev ve faaliyet alanını ilgilendiren konuların görüşüldüğü toplantılara oy hakkı olmadan katılmakta ve görüş bildirmektedir[361].

[359] 5393 sayılı Belediye Kanunu m.13: Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır. m. 24: Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili siviltoplumm örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir. m.41: Stratejik plân, varsa üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşleri alınarak hazırlanır ve belediye meclisi tarafından kabul edildikten sonra yürürlüğe girer. m.60: Yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kesim ile sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve proje giderleri, belediyelerin giderleri arasında yer almaktadır. m. 76: Belediyeler kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, noterlerin, varsa üniversitelerin, ilgili sivil toplum örgütlerinin, siyasî partilerin, kamu kurum ve kuruluşlarının ve mahalle muhtarlarının temsilcileri ile diğer ilgililerin katılımıyla oluşan kent konseyinin faaliyetlerinin etkili ve verimli yürütülmesi konusunda yardım ve destek sağlar.

[360] 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu m.7/v: Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak. m. 15: Komisyon çalışmalarında uzman kişilerden yararlanılabilir. Gündemdeki konularla ilgili olmak üzere; kurum temsilcileri, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümlerinin, sendikalar (oda üst kuruluşu bulunan yerlerde üst kuruluşun, sendika konfederasyonunun bulunduğu yerde konfederasyonun) ve uzmanlaşmış sivil toplum örgütlerinin temsilcileri ile davet edilen uzman kişiler, oy hakkı olmaksızın ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir. m. 24: Bu Kanunda büyükşehir belediyesine verilen görevlerle sınırlı olarak, yurt içi ve yurt dışı kamu ve özel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleriyle birlikte yapılan ortak hizmetler ve diğer proje giderleri, büyükşehir belediyesinin giderlerinden sayılmıştır.

[361] 5393 sayılı Belediye Kanunu m. 24: Belediye meclisi, üyeleri arasından en az üç en fazla beş kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabilir. Komisyonların bir yılı geçmemek üzere ne kadar süre için kurulacağı aynı meclis kararında belirtilir. İhtisas komisyonları, her siyasî parti grubunun ve bağımsız üyelerin meclisteki üye sayısının meclis üye tam sayısına oranlanması suretiyle oluşturulur. İl ve ilçe belediyeleri ile nüfusu 10.000'in üzerindeki belediyelerde plân ve bütçe ile imar komisyonlarının kurulması zorunludur (…) Mahalle muhtarları ve ildeki kamu kuruluşlarının amirleri ile ildeki kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, üniversiteler, sendikalar ve gündemdeki konularla ilgili siviltoplum örgütlerinin temsilcileri, oy hakkı olmaksızın kendi görev ve faaliyet alanlarına giren konuların görüşüldüğü ihtisas komisyonu toplantılarına katılabilir ve görüş bildirebilir.

Belediyeler, siyasi partiler ve STK'lar demokrasinin sacayaklarıdır[362]. Belediye hizmetlerine ve kararlarına katılım insan hakları sisteminin bir parçasını teşkil etmektedir. Bu nedenle belediyelerin yerel halkın beklentilerine, ihtiyaçlarına ve sorunlarına yanıt verebilme kapasitelerinin artırılması gerekir. Belediyeler, bireylerin hak taleplerine duyarsız kalmadan hizmet sunma çabasında olduklarında gerçekten halkın temsilcisi olma konumuna erişebileceklerdir[363].

2.3. Sosyal Haklar

Ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tümüne kısaca sosyal haklar denilmektedir. "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin Yorumuna İlişkin Limburg İlkeleri"nde, Sözleşme'nin bazı hükümlerinin mahkemelerde görülen davalar açısından uygulanabilir olduğu belirtilmiştir. Günümüzde hem AİHM hem de İnsan Hakları Komitesi kararlarında; insan haklarının evrensel, bölünmez ve birbirleri ile bağımlı olduğu mesajı verilmektedir. Uluslararası denetim mekanizmalarındaki bilhassa ayrımcılık yasağını konu alan uyuşmazlıkların, çoğu zaman sosyal haklardan destek alınarak karara bağlandığı görülmektedir[364].

Anayasa'da sosyal ve ekonomik haklara bağlantılı bir kavram olarak insan onuruna yaraşır bir hayat seviyesi sağlanmasını garanti eden, sosyal adaleti sağlamak için devletin sosyal ve ekonomik hayata aktif olarak katılımına izin veren ve bazı hallerde de bunu zorunlu tutan devlet anlayışının karşılığı olan "sosyal devlet ilkesi" düzenlenmiştir[365]. Cumhuriyetin niteliklerinin düzenlendiği Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti "...sosyal bir hukuk Devletidir" denilmektedir.

Sosyal devlet, tüm bireylere asgari yaşam koşullarını sağlayan, başta dezavantajlı bireyler olmak üzere toplumun tüm kesimini ilgilendiren sosyal ve ekonomik alanlara müdahalede bulunan devleti ifade etmektedir[366]. Sosyal devletin amacı, halkın taleplerine

[362] **Karakılçık**, s.54-56.
[363] **Ekinci**, s.29.
[364] **H.Ulusoy, Ülkü** (2014) "Uluslararası Hukuk Açısından Sosyal Hakların Yargılanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme" A. Ertan, Kıvılcım/Kartal, Filiz/Ş.Atay, Yeliz (Editörler) Sosyal Adelet İçin İnsan Hakları: Sosyal Hakları, 1. Basım, Ankara, TODAİE Yayınları, s.71.
[365] **Gündüz, Ebru/M. Özge, Ç. Buğdaycı** (2021) "Sosyal Devlet İlkesinin Gereği Olarak Kamuda İstihdam Zorunluluğu" Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:16, S:1, s.185.
[366] **Akarçay,** s.97-98.

uygun olarak refahın adil bir şekilde dağıtılması ve bireylere insan onuruna uygun koşulların tesis edilmesidir. Nitekim devlet tarafından sosyal hak ve özgürlüklere zemin hazırlanmadığında bireylerin bu haklardan istifade etmeleri imkânsızlaşmaktadır[367].

Sosyal devlet ilkesine bağlantılı olan "sosyal adalet"in gerçekleşmesi için her bireyin millî gelirden adil pay alması; toplumdaki yoksul, zayıf, güçsüz ve engelli bireylere yönelik koruyucu tedbirlerle eşitsizliklerin giderilmesi gerekir. Aslında sosyal adalet bir paylaşım ilkesidir[368]. Devlet ekonomik koşulların yeniden paylaşımını sağlamak üzere gelire göre vergi toplamakta ve bunları fırsat eşitliğini destekleyecek kamu hizmetlerine aktarmaktadır. Bu kapsamda yeniden paylaşım ilkesi alt gelir gruplarının ekonomik açıdan desteklemesini amaçlamaktadır. Merkezi idare kadar kapsamlı olmasa da belediyelerin yeniden paylaşım süreçlerinde önemli bir rolü bulunmaktadır[369].

Yeniden paylaşım ilkesine uyumlu olan belediye hizmeti örnekleri; toplu taşıma hizmetinin emeklilere ücretsiz ya da indirimli sunulması, anaokulu, huzurevi ve diğer sosyal tesislerde ücretsiz ya da indirimli hizmet sunulması, öğrencilere burs verilmesi ve yoksullara gıda ve yakacak yardımı yapılması olarak sıralanabilir[370]. Sayılan belediye hizmetlerinde insan haklarının gereklerine riayet edilmeli ve hak ihlaline sebebiyet verilmemelidir.

AİHM'de görülen Michael Matthews v. Birleşik Krallık davası sosyal ve ekonomik haklar bağlamında belediyelerin yükümlülüklerini ilgilendirmektedir. Söz konusu davada, 64 yaşında olan başvurucu toplu taşıma araçlarında ücretsiz seyahat etme hakkı tanıyan yaşlı seyahat izni alabilmek amacıyla yerel makamlara başvurmuş, kadınlardan farklı olarak erkeklere öngörülen 65 yaş ve üzeri kısıtlaması nedeniyle ilgili başvuru reddedilmiştir. Başvurucu mülkiyet hakkına dayalı olarak cinsiyet temelinde ayrımcılık yasağının ihlal edildiğini öne sürerek AİHM'e başvurmuştur. AİHM, bu şikayetin kabul edilebilir olduğuna hükmetmiş, ancak dosyanın esas incelemesine geçilmeden önce taraflarca dostane çözüme vardığından davanın listeden çıkarılmasına karar vermiştir[371].

[367] **Yüksel**, s.281.
[368] **Gündüz/Ç. Buğdaycı**, s.188.
[369] **Eryılmaz**, s.134.
[370] **Eryılmaz**, s.134.
[371] AİHM, Michael Matthews v. Birleşik Krallık, B. No: 40302/1998, K.T. 15.7.2002.

1980'li yıllarda ortaya çıkan küreselleşme trendi devletlerin küçültülmesi vurgusunu öne çıkarmış, bu nedenle sosyal devlet ilkesinden sapmalar yaşanmıştır. Devletin sosyal ve ekonomik alanlara müdahalelerinin azalması karşısında, belediyelerin bu alandaki görünürlüğü artmıştır. Bu durum belediye hizmetlerinin "sosyal belediyecilik" kavramı doğrultusunda çeşitlenmesine neden olmuştur[372]. Sosyal devlet politikalarının yerele yansıtılmasını amaçlayan sosyal belediyecilik modeli; sosyo-kültürel hizmetlere yatırım yapan ve sosyal adaletin tesisi için tedbirler alan bir modeldir[373]. Türkiye'de bahsedilen yıllarda sosyal belediyecilik uygulamaları hız kazanmıştır. Gelirleri artan belediyeler, sosyal hizmet talebi artan nüfusun ve yoksullaşan kentlilerin ihtiyaçlarını karşılamak için sosyal hizmet odaklı politikalara yönelmiştir. Bu dönemde geçmişte kısıtlı çerçevede sunulan sosyal yardımların kapsamı genişlemiştir. Engelli merkezi, huzurevi, kadın ve çocuk sığınma merkezi, hastane, poliklinik, sağlık merkezi ve meslek kazandırma kursu açılması, temel belediye hizmeti olarak görülmeye başlamıştır[374]. Bu dönüşüm hukuki düzenlemelere de yansımıştır. Belediye Kanunu, Büyükşehir Belediye Kanunu, İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun'un muhtelif hükümleri, belediyelerin toplumun sosyal sorunlarına daha çok müdahil olmalarını gerektirmektedir[375].

Sosyal belediyecilik bağlamında 5216 sayılı Kanun'un 7. maddesinde büyükşehir belediyeleri için yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütme; bu amaçla sosyal tesisler kurma; meslek ve beceri kazandırma kursları açma, işletmek veya işlettirme görevleri öngörülmüştür.

09.02.2013 tarihli ve 28554 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinin 1. maddesinde; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı sosyal hizmet merkezlerinde koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmetlerin yerel yönetimlerle iş birliği içinde sunulacağı düzenlenmiştir[376].

---

[372] **Yüksel**, s.280.
[373] **Akarçay,** s.97-98.
[374] **Pektaş, Ethem** (2010) "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar" Akademik İncelemeler Dergisi, C:5, S:1, s.12.
[375] **Akarçay,** s.98.
[376] Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği, m.1: Bu Yönetmeliğin amacı, sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici, rehberlik ve danışmanlık odaklı sosyal hizmetlerin, hizmete erişim kolaylığı esasıyla bir arada ve gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları

5216 sayılı Kanun'un 15. maddesine göre *" (...) Belediye ve bağlı idareler, meclis kararıyla mabetlere, eğitim kurumlarına, yurtlara, okul pansiyonlarına, hastanelere ve cemevlerine indirimli bedelle ya da ücretsiz olarak içme ve kullanma suyu verebilirler."* Danıştay'ın karara bağladığı bir davada, ilgili Kanun maddesinin uygulanmasında eşitlik hakkının gözetilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi "cami ve mescit gibi dini yerlerin ve bazı öğrenci yurtlarının su bedelinin belediyen bütçesinden karşılanmasına" dair bir karar almıştır. Buna istinaden Protestan Kilisesi'nin "bedelsiz su kullanım hakkından yararlandırılması talebinin zımnen reddine ilişkin işlemin iptal edilmesi" talepli davası, ilk derece idare mahkemesince reddedilmiştir. Ancak Danıştay idare mahkemesinin bu kararını bozmuştur. Danıştay kararında, belde sakinlerinin mahallî müşterek ihtiyaçlarının tanzimi ile mükellef olan belediye meclisinin, hizmet sunumunda dinsel farklılık gözeten bu kararının, eşitlik ilkesine ve hukuka aykırı olduğu belirtilmiştir[377].

Sosyal ve ekonomik haklar çerçevesinde Türkiye'de dava konusu edilen belediye hizmetlerinden bir diğeri öğrenci bursları olmuştur. 2008 yılında AYM tarafından 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs, Kredi Verilmesine İlişkin Kanun'un 2. maddesinin *"Genel bütçeli daireler, katma bütçeli idareler, kamu iktisadi teşebbüsleri (...) diğer tüm kamu kurum ve kuruluşları (belediyeler hariç) birinci fıkrada belirtilen yüksek öğrenim öğrencilerine burs, kredi ve nakdi yardım adı altında herhangi bir ödeme yapamazlar; ilgili mevzuatları gereği burs, kredi verilmesini öngördükleri yüksek öğrenim öğrencilerini, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumuna bildirirler"* hükmünün "belediyeler hariç" ibaresi Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle iptal edilmiştir. AYM'nin kararında "hukukun üstünlüğü esasını benimseyen bir devlette, genel kurala bu tür bir istisna getirilebilmesi için işin doğasından veya ayrıcalık tanınanların özel durumlarından kaynaklanan zorunluluklar bulunması gerektiği, belediyelerin dava konusu düzenleme ile getirilen yeni sistemin dışında tutulmasının hukuk devleti ilkesine aykırılık oluşturduğu" değerlendirmelerinde bulunulmuştur[378]. Kararın gerekçesinde değinilmemiş olsa da 5393

ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulduğu, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı sosyal hizmet merkezlerinin, kuruluş ve işleyişine, yürütecekleri hizmetlere ilişkin usul ve esaslar ile merkezde çalışan personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirlemektir.

[377] **Doğan, Mustafa** (2016) İdari İşlemin Konu Unsuru, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.83.

[378] AYM, E.2004/24, K.2008/165, K.T. 20.11.2008. <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/Dosyalar/Kararlar/KararPDF/2008-165-nrm.pdf> s.e.t. 10.10.2024.

sayılı Kanun'un 60. maddesi; dar gelirli, yoksul ve engellilere yapılacak yardımları belediye giderleri arasında sayılmıştır. Birçok belediye mevzuata uygun olarak ilk ve orta öğrenim öğrencilerine burs vermektedir. AYM kararı ile yüksek öğrenim öğrencilerinin belediyelerin burs yardımlarından hariç tutulması söz konusu olmuştur. Başka bir anlatımla AYM, kanun koyucunun belirlediği istisnaların hukuk devleti ilkesine aykırı olduğuna işaret ederken iptal kararı neticesinde başka bir istisnanın oluşmasına sebebiyet vermiştir. Mevzuat düzenlemelerine ve Anayasa'nın yerinden yönetim ilkesine uyumlu olduğu değerlendirilen ilgili Kanun hükmü iptal edilmiştir. Ancak AYM kararındaki gerekçeler ile iptal sonucu arasında kurulan nedensellik ilişkisinin yeterli seviyede olmadığı düşünülmektedir.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 17 No.lu Genel Yorumu'nda; herkesin kendi yarattığı bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan maddi ve manevi çıkarların korunmasından yararlanma hakkı olduğu ve bunun insan onuru ve değerinden kaynaklanan bir insan hakkı olduğu belirtilmektedir[379]. Bahsedilen bu hak, ülkemizin taraf olduğu Ekonomik Kültürel ve Sosyal Haklar Sözleşmesi'nde düzenlenen kültürel yaşama katılma hakkı, bilimsel ilerlemeden ve uygulamalardan yararlanma hakkı, bilimsel araştırma ve faaliyetler için gerekli özgürlüğe saygı gösterme hakkı gibi haklarla ayrılmaz bir bütündür. Bu nedenle belediyelerin, bireylerin bilimsel, edebi veya sanatsal ürünlerinden doğan maddi ve manevi çıkarlarını korumakla yükümlü olduğu ifade edilmelidir.

AYM'nin Mehmet Aksoy kararına konu olayın da kültürel yaşama katılma hakkı ihlaline örnek teşkil ettiği düşünülmektedir. AYM, söz konusu kararını ifade hürriyeti ihlali üzerine temellendirmiştir. Karara konu olayda, heykel sanatçısı başvurucu Belediye ile yapmış olduğu bir sözleşme gereği Kars ilinde bir anıt heykel yapmış, daha sonra Belediye Meclisi bu heykelin yıkımına karar vermiştir. AYM, sanat eserinin tahrip edilmeden başka yere taşınmasının mümkün olup olmadığının araştırılması ve eser sahibi başvurucu ile ortak bir çözüm bulunması için müzakere yürütülmesi gerekirken belediye tarafından söz konusu heykelin yıktırılmasının ifade özgürlüğünün ihlali olduğuna kanaat getirmiştir[380].

[379] "Herkesin kendi yaratığı bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan maddi ve manevi çıkarların korummasına yararlanma hakkı şeklindeki insan hakkı, ürünün yaratıcısı ile yaratılan ürün, insanlar, toplumlar, veya diğer gruplar ve kolektif kültürel mirasları ve aynı zamanda ürünün yaratıcısının saygın bir yaşam düzeyine sahip olmasını sağlayacak temel maddi çıkarlar ve öncelikli olarak ticari çıkarları ve yatırımları koruyan fikri mülkiyet rejimleri arasındaki kişisel bağı korumaktadır." Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 17 No.lu Genel Yorumu.

[380] AYM, *Mehmet Aksoy*, B. No: 2014/5433, K.T. 11.7.2019. <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/5433?Dil=tr> s.e.t. 15.10.2024.

Sosyal ve ekonomik hizmetlerin merkezi idare yerine belediyelerce yürütülmesi daha etkili olmaktadır. Kente yeni adım atanların ilk karşılaştığı yönetsel birim olan belediyelerin işsizlik ve barınma gibi temel konulara daha fazla odaklanması gerekir. Çünkü ihtiyaçları karşılanmayan yoksul nüfusun davranış kalıplarına uyumsuzlukları; kapkaç, hazine arazilerinin tükenmesi, plansız ve çarpık kentleşme, ulaşım ve insan onuruna yakışmayan barınaklar gibi sorunları meydana getirebilecektir[381].

2.4. Engelli Hakları

Engellilik açıklanırken ahlaki, tıbbi ve sosyal modeller kullanılmaktadır. Günümüzde ağırlıklı olarak kabul edilen anlayış sosyal modeldir. Sosyal model, bireysel özellikler yerine toplumsal yapı ve çevresel faktörler tarafından engelliliğin nasıl inşa edildiğine odaklanmakta ve mekânsal ve çevresel engelleri dikkate almaktadır[382]. Engellilik hareketleri de istihdam, ulaşım ve eğitim gibi hizmetlere eşit erişim taleplerini dile getirirken sosyal model anlayışını takip etmektedir[383].

Kamu binaları ve alanlarının; sosyo-kültürel, spors ve dini faaliyetlerin; kültürel, sosyal ve diğer aktivitelerin tümü engelleri ne olursa olsun herkes için erişilebilir olmalıdır. Aşırı korunaklı bir çevreden ziyade engellilerin diğer sakinlerle birlikte topluma dâhil olabilmelerine önem verilmelidir. Avrupa Kentsel Şartı'nda engellilerin erişilebilirliğinin sağlanmasında toplumla bütünleşmeyi destekleyen engelli politikalarının ve uyarlanabilir mimari tasarımların önemine işaret edilmiştir.

---

[381] **Yüksel**, s.292-293.

[382] "Sosyal modele göre, engelli ve/veya yaşlı bireylerin sahip olduğu dezavantajlılık, sosyal organizasyonların yardımı ile azaltılabilir veya ortadan kaldırılabilir. Sosyal yaşamda engelli ve/veya yaşlı bireylerin toplumsal katılımını ele alan çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bireylerin yaşadıkları fiziksel yeti kaybı engelli olmanın ön şartı iken, kentteki sosyalleşme alanlarının, donatıların fiziksel engellere uygun tasarlanmaması ise durumu daha da zorlaştırmaktadır. Engelli olmak, bir çeşit dayatma olarak görülmekte ve fiziksel engeli olanı hesaba katmadan yol, kaldırım ve merdiven yapmadan başlamaktadır. Söz konusu toplumsal engeller kaldırıldığında, belki bazı engeller tamamen ortadan kalkmayacaktır ancak engelli olmanın verdiği kısıtlılıklar azaltılacaktır." **Kurtkapan, Hamza** (2004) "Yerel Yönetimlerin Engelli ve Yaşlı Bireylere Yönelik Hizmetlerinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği" Sosyolojik Bağlam Dergisi, C:5, S:1, s.79.

[383] **Kurtkapan**, s.79.

2.4.1. Erişilebilirlik Yükümlülüğü

Belediyeler yetki sınırları içinde erişilebilirliği sağlamakla yükümlüdür. Yapılı çevrenin erişilebilirliğinin sağlanması kentli haklarının da bir gereğidir. Fiziksel erişim için "engelsiz kent" veya "erişilebilir kent" kavramları kullanılmaktadır. Kentler engellilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde ve tüm engel türleri gözetilerek planlanmalıdır. Bu konuda en büyük sorumluluk ise belediyelere düşmektedir[384].

Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme (EHİS)'in 9. maddesinin *"Taraf Devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşıma, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dâhil olacak şekilde bilgi ve iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri alacaklardır"* hükmünde kentsel alanların erişilebilirliği konusuna özel bir vurgu yapılmıştır. Taraf devletlerde EHİS'in hükümlerinin uygulamasını izleme ve denetleme yetkisi, Engelli Hakları Komitesi'ne aittir. Komite'nin diğer görevleri ise "Sözleşme'nin ağır ve sistematik ihlaline neden olan devletler hakkında soruşturma yürütülmesi, genel yorumların kabul edilmesi ve Sözleşme'de düzenlenen hakların ihlal edilmesi bakımından bireysel şikayetlerin incelenmesi"dir[385].

Komite'nin belediyelerin erişilebilirlik yükümlülüklerine işaret eden kararları bulunmaktadır. Komite'nin önüne gelen F. ve Avusturya şikayetinde, görme engelli bir başvuran belediyenin yeni tramvay duraklarını eski duraklara benzer şekilde dijital ses sistemleriyle donatmaması nedeniyle EHİS maddelerinin ihlal edildiğini öne sürmüştür. Komite tarafıdan belediyenin bu uygulamasının başvuranın diğer kişilere nazaran gerçek zamanlı görsel verilere eşit koşullarda erişimini engellediği tespit edilmiş ve Sözleşme'nin ilgili hükümlerinin ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır[386].

Komite'nin izleme görevi bağlamında 2019 tarihli Türkiye'ye İlişkin Sonuç Gözlem Raporu'nda; ulaşım, bilgi teknolojileri ve kamu hizmetleri başta olmak üzere, yapılı çevrede

---

[384] **Kaçan, Pınar** (2023) Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık Yasağı Kapsamında Makul Düzenleme ve Erişilebilirlik, TİHEK Uzmanlık Tezi, s.96.
[385] **Atak, Songül** (2019) "Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin Karar ve Genel Yorumları" İzmir Barosu Dergisi, 84/2, s.15.
[386] Engelli Hakları Komitesi, F. ve Avusturya Kararı, B.No: 21/2014, 2015.

evrensel tasarımın yaygınlaştırılması ve mevcut engellerin giderilmesi için kapsamlı bir erişilebilirlik yol haritasının oluşturulması önerilmiştir. Rapor'da erişilebilirlik standartlarının tüm illerde ve yerel yönetimlerde etkin bir şekilde izlenmesi, bu standartlara aykırılık durumunda caydırıcı yaptırımların uygulanması için güncellenmiş bir ulusal veri tabanı oluşturulması ve yeterli kaynakların tahsis edilmesi gereklilikleri belirtilmiştir[387].

Ulusal mevzuatımızda 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, engelli haklarının geliştirmesi ve engellilerin sosyal yaşama dâhil edilmesine ilişkin kamu otoritelerinin yükümlülüklerini düzenlemektedir[388]. Kanun, erişilebilirlik ve mesleki habilitasyon ve rehabilitasyon hakları açısından belediyeler için görevler öngörmektedir[389]. Kanun'un 13. maddesinde yapılı çevrede engellilerin erişilebilirliğinin sağlanmasında planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uyumun sağlanacağı düzenlenmektedir. Ayrıca özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engellilerin erişilebilirliğine uyumlu olmasına dair düzenleme bulunmaktadır[390].

5378 sayılı Kanun'da "yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları gibi alanların engellilerin erişilebilirliğine uygun hale getirilmesi" için Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihten itibaren belediyelere sekiz yıllık bir süre tanınmış ve bu sürenin iki yıl uzatılabileceği düzenlenmiştir[391]. Bu düzenlemede belirlenen süreler, TBMM'nin kanun değişiklikleri ile 2005 yılından bu yana sürekli olarak uzatılmakta iken 2023 yılında bu konuda bir gelişme yaşanmış ve AYM tarafından 01.07.2022 tarihli ve 7417 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile Bazı Kanunlarda ve 375 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 47. maddesi ile 01.07.2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un Geçici 3. maddesinin altıncı fıkrasının üçüncü cümlesindeki

[387] Engelli Hakları Komitesi (2019) Türkiye'ye İlişkin Sonuç Gözlem Raporu, CRPD/C/TUR/CO/1, para.20.
[388] **Kesgin, Bedrettin** (2014) "Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar" Çağdaş Yerel Yönetimler, C:23, S:4, s.2.
[389] 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, m.13: Engellilerin meslek seçebilmesi ve bu alanda eğitim alabilmesi için gerekli tedbirler alınır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca yapılan iş ve meslek analizleri doğrultusunda engelliler için Millî Eğitim Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca mesleki habilitasyon, rehabilitasyon ve eğitim programları geliştirilir. Engellilerin mesleki habilitasyon ve rehabilitasyon hizmetleri, kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve diğer gerçek veya tüzel kişiler tarafından da gerçekleştirilebilir (…).
[390] 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, m. 7.
[391] 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Geçici 3. madde.

"dört yılı" ibaresinin "sekiz yılı" şeklinde tekrar değiştirilmesine dair kanun değişikliği iptal edilmiştir[392].

İmar düzenlemeleri kapsamında "Planlı Alanlar Tip İmar Yönetmeliği, Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (Plan Yapımına Ait Esaslara Dair Yönetmelik), Otopark Yönetmeliği, Sığınaklarla İlgili Ek Yönetmelik ve Gecekondu Kanunu Uygulama Yönetmeliği"nde yeni inşa edilecek ya da tadilatı yapılacak alan veya binalarda engelli bireylerin erişilebilirliğinin sağlanmasına ilişkin Türk Standardları Enstitüsü (TSE) standartlarına uygun düzenlemeler yapılması gerekliliği ve yerel yönetimlerin bu konudaki yükümlülükleri düzenlenmektedir[393].

Belediyelerin sadece kendi taşınmazlarını ve kamuya açık alanları erişilebilir hâle getirmesi, erişilebilirlik yükümlülüğünün ortadan kalktığı anlamına gelmemektedir. Belediyelerin yapı kullanım izinleri dâhil olmak üzere denetim ve izin yetkileri bağlamında özel kişilerin erişilebilirlik yükümlülüklerini denetlemesi gerekmektedir. Danıştay'da görülen bir davada, davacının ikamet ettiği taşınmazın yapı ruhsatı eki projede bina girişinde engelli rampası olmamasına rağmen belediye tarafından dava konusu taşınmaza verilen yapı kullanım izin belgesinin iptali istenmiştir. Danıştay, ilgili EHİS hükümleri kapsamında erişilebilirlik yükümlülüğüne değinerek "engellilerin haklarının korunması, engellerinin nedenleri ve niteliği ne olursa olsun, engellilerin toplumsal yaşamda bağımsız olma, sosyal bütünleşme ve katılma hakkını etkili bir biçimde kullanabilmelerini sağlaması gerekirken dava konusu yapı kullanma izninin günlük yaşamında en temel ihtiyacı olan barınma ihtiyacını karşıladığı konutuna erişiminin engellendiği ve mevzuat hükümleri gereği sağlanması gereken standartların karşılamadığı halde verildiği" gerekçesiyle davacının temyiz isteminin kabulüne karar vermiştir[394].

---

[392] AYM kararında şu gerekçelere yer verilmiştir: "Kanun'un anılan maddelerinde umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun hâle getirilmesi için öngörülen sürenin devamlı uzatılmasının engellilerin toplum içinde yer almaları, iş gücüne katılmaları ve bireysel olarak yaşayabilmeleri imkânını olumsuz etkileyeceği açıktır. (…) söz konusu alanların ve toplu taşıma araçlarının engellilerin erişebilirliğine uygun hâle getirilmesi için öngörülen sürenin devamlı uzatılması Kanun'da öngörülen denetim mekanizmasını işlevsiz hâle getireceği gibi Kanun'un öngördüğü yükümlülüklere uymayanlar hakkında idari yaptırım uygulanması imkânını da ortadan kaldırmaktadır. Süre uzatımının devamlılık kazanması ise söz konusu alanları ve toplu taşıma araçlarını engellilerin erişebilirliğine uygun hâle getirilmesi yükümlülüğü bulunanların yükümlülüklerini yerine getirme hususunda istekli davranmamasına yol açacak niteliktedir." AYM, E.2022/110, K.2023/115, K.T. 19.09.2023.

[393] **Kaçan**, s.22.

[394] Danıştay 6. Daire, E.2017/510, K.2020/13759, K.T. 25.12.2020.

6701 sayılı TİHEK Kanunu'nun 5. maddesi ile kamuya açık hizmetlerin sunulduğu alanların ve binaların erişilebilirliği ayrımcılık yasağının kapsamına alınmıştır[395]. Kurum tarafından erişilebilirlik yükümlüğünü yerine getirmeyen ve ayrımcılık yasağını ihlal eden belediyeler hakkında idari para cezasına hükmedilmektedir. 2022 yılında TİHEK'e yapılan bir başvuruda, görme engelli başvuranın mahallesindeki yolun erişilebilir hale getirilmesi talebinin muhatap belediyece karşılanmadığı iddia edilmiştir. TİHEK'in söz konusu başvuruya ilişkin kararında, muhatap belediyenin erişilebilirlik sorunu için bir çözüm önerisi sunmadığı ve alternatif çözüm önerilerini değerlendirmediği belirtilerek belediye hakkında idari para cezası uygulanmasına hükmedilmiştir[396].

2.4.2. Engelli Hakları Bağlamında Hizmetler

EHİS'in "Amaç, Tanımlar ve Genel İlkeler" başlıklı ilk üç maddesi ve sadece devletlere yükümlülük getirebilecek nitelikteki "Yasa Önünde Eşit Tanınma" başlıklı 12. maddesi, "Adalete Erişim" başlıklı 13. maddesi, "Kişi Özgürlüğü ve Güvenliği" başlıklı 14. maddesi, "Ulusal Uygulama ve Denetim" başlıklı 33. maddesi dışındaki maddelerinin tümü belediyelerce sunulan hizmetlerle ilişkilidir[397].

Yeni Kentsel Gündem'de *"İnsan yerleşimlerinde engellilerin, diğerleriyle eşit koşullarda, başta kamusal alanlara olmak üzere toplu taşıma, konut, eğitim ve sağlık tesisleri gibi kentin fiziksel çevresine, kamu bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri dâhil olmak üzere ve diğer tesislerine, kırsal ve kentsel alanlarda kamunun kullanımına açık veya*

[395] 6701 sayılı Kanun, m.5: "Eğitim ve öğretim, yargı, kolluk, sağlık, ulaşım, iletişim, sosyal güvenlik, sosyal hizmetler, sosyal yardım, spor, konaklama, kültür, turizm ve benzeri hizmetleri sunan kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, gerçek kişiler ve özel hukuk tüzel kişileri, yürüttükleri faaliyetler bakımından bu hizmetlerden yararlanmakta olan veya yararlanmak üzere başvurmuş olan ya da bu hizmetler hakkında bilgi almak isteyen kişi aleyhine ayrımcılık yapamaz. Bu hüküm kamuya açık hizmetlerin sunulduğu alanlar ve binalara erişimi de kapsar."

[396] TİHEK, B. No: 2022/1994, K. No: 2023/775, K.T. 23.10.2023.

[397] Sözleşme maddelerinin başlıkları; "Genel Yükümlülükler, Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik, Engelli Kadınlar, Engelli Çocuklar, Bilinçlendirme, Erişebilirlik, Yaşama Hakkı, Risk Durumları ve İnsani Bakımdan Acil Durumlar, İşkence, insanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Maruz Kalmama, Sömürü, Şiddet veya İstismara Maruz Kalmama, Kişisel Bütünlüğün Korunması, Bağımsız Yaşayabilme ve Topluma Dahil Olma, Kişisel Hareketlilik, Düşünce ve İfade Özgürlüğü ile Bilgiye Erişim, Özel Hayata Saygı, Hane ve Aile Hayatına Saygı, Eğitim, Sağlık, Habilitasyon ve Rehabilitasyon, Çalışma ve İstihdam, Yeterli Yaşam Standardı ve Sosyal Korunma, Siyasal ve Toplumsal Yaşama Katılım, Kültürel Yaşama, Dinlenme, Boş Zaman Aktiviteleri ve Spor Faaliyetlerine Katılım, İstatistikler ve Veri Toplama ve Uluslararası İşbirliği" şeklindedir. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020100834bm_48.pdf > s.e.t. 15.09.2024

kullanımına sunulan hizmet ve aktivitelere erişimini kolaylaştıran uygun tedbirlerin alınması" taaahüdü bulunmaktadır[398].

Ulusal mevzuat açısından 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile büyükşehir belediyelerine engellilere yönelik sosyal ve kültürel hizmetler yürütme, geliştirme ve bu amaçla sosyal tesisler kurma; meslek ve beceri kazandırma kursları açma, işletme veya işlettirme; bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapma görevleri verilmiştir (m.7). Büyükşehir belediye başkanlarının görevleri arasında engelli bireylere yönelik hizmetlerin iyileştirilmesi ve desteklenmesi için büyükşehirlerde engelli merkezleri kurulması da bulunmaktadır (m.18). 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesi *"Belediye hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır"* hükmünü içermektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nda engellilere ilişkin 5216 sayılı Kanuna paralel düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak 5393 sayılı Kanun'da engelli merkezi ve engelli hizmet birimi oluşturulmasına dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Hâlbuki 5216 sayılı Kanun; engellilere bilgilendirme, bilinçlendirme, yönlendirme, danışmanlık ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri sunulması için özel birimler oluşturulmasını ve bu birimlerin faaliyetlerinin engellilere hizmet amacı ile kurulmuş vakıf, dernek ve bunların üst kuruluşlarıyla iş birliğinde sürdürülmesini öngörmüştür (Ek m.1).

Belediye hizmetlerinin sosyal hak boyutuyla ilişkili olmakla birlikte, bu başlıkta değinilmesi uygun görülen diğer bir hukuki düzenleme, 12.05.2023 tarihli ve 32188 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Engelli Bireylere Kimlik Kartı Verilmesine ve Ulusal Engelli Veri Sistemi Oluşturulmasına Dair Yönetmelik"tir[399]. Engelli Kimlik Kartına sahip kişiler belediye otobüsleri ve deniz ulaşım araçlarından ücretsiz yararlanabilmektedir.

Belediye hizmetlerinin sunumunda engelli bireylerin hakları korunmalı ve ihtiyaçları gözetilmelidir. 2023 yılında TİHEK'e iletilen bir başvuruda, başvuranın Otizm Spektrum Bozukluğu tanılı kızının Antalya Büyükşehir Belediyesi Kreş ve Gündüz Bakımevine kaydının yapılmaması nedeniyle engellilik temelinde ayrımcılık yasağının ihlal edildiği öne

[398] BM Kito Bidirgesi, para. 36. <https://habitat3.org/wp-content/uploads/NUA-Turkish.pdf > s.e.t. 15.09.2024
[399] R.G. 12.5.2023-32188.

sürülmüştür. Muhatap belediye, söz konusu muamelenin belediye meclisinde kabul edilen Antalya Büyükşehir Belediyesi Kreş ve Gündüz Bakımevleri Kuruluş ve İşleyişleri Hakkında Yönetmelik'in 12. maddesindeki "özel eğitim ve kaynaştırma eğitimine ihtiyaç duyan çocuklar alınmaz" hükmünden kaynaklandığını belirtmiştir. TİHEK, ilgili hükmün doğrudan ayrımcılık oluşturduğunu ve belediyenin kreşinde kaynaştırma eğitimine yönelik alt yapı ve personel kaynağı bulundurulmamasının ulusal ve uluslararası mevzuata aykırı olduğunu vurgulamıştır. TİHEK, engellilik temelinde ayrımcılık yasağının ihlal edilmesi nedeniyle belediye hakkında üst sınırdan idari para cezası uygulanmasına hükmetmiştir[400].

Belediyelerin engelli haklarını koruma yükümlülükleri, tüm engel türlerine eşit haklar tanınmasını ve bireylerin özel ihtiyaçlarının karşılanmasını kapsamaktadır. 2019 yılında KDK tarafından incelenen bir başvuruda, Etimesgut Belediyesi'nin aile yaşam merkezlerinde; ortopedik, işitsel ve görme engellilerin refakatçileriyle ücretsiz hizmet alabildiği, ancak başvuranın zihinsel engelli oğlu ve benzer durumdaki engellilerin bu imkândan yararlandırılmadığı iddia edilmiştir. KDK kararında, zihinsel engelli bireylerin belediyenin tesislerinden ücretsiz faydalanma taleplerinin haklı bir gerekçe olmaksızın reddedilmesinin Anayasa ve taraf olunan uluslararası sözleşmelerde düzenlenen eşitlik ilkesine ve ayrımcılık yasağına aykırı olduğu tespit edilmiş ve başvuranın zihinsel engelli çocuğunun aile yaşam merkezindeki tesislerden ücretsiz yararlanlandırılması yönünde muhatap belediyeye tavsiyede bulunulmuştur[401].

Denetim mekanizmalarının belediyelerin engelli hizmetlerini konu alan kararlarında genellikle ayrımcılık yasağının işletildiği görülmektedir. Sosyal haklara ilişkin iddiaların ayrımcılık yasağı üzerinden öne sürülmesi, bu noktada kullanışlı bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alt başlıkta belediye düzeyinde engelli haklarının korunmasında karşılaşılan temel sorunun erişilebilirliğin sağlanamaması olduğu sonucuna ulaşılmıştır[402]. Erişilebilirlik duyarlılıkları artan belediyeler, engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımını kolaylaştıracak adımlar atabilecektir[403].

---

[400] TİHEK, B. No: 2023/1077, K.T. 20.8.2024. < https://www.tihek.gov.tr/public/images/kararlar/r8e8mz.pdf > s.e.t. 12.09.2024.

[401] KDK, B. No: 2019/15475, K.T. 15.01.2020. <https://kararlar.ombudsman.gov.tr/Arama/Download?url=20190910\74300\Yayin\Karar-2019-15475.pdf&tarih=2020-01-15T18:49:46.072802 > s.e.t. 12.09.2024.

[402] **Kurtkapan**, s.76.

[403] **Erten, Şerafettin/Aktel, Mehmet** (2020) "Engellilerin Erişebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme" Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C:11, S:28, s.900.

2.5. Kadın Hakları

Belediye düzeyinde kadın haklarının korunması açısından Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Kentsel Yaşamda Kadın Erkek Şartı, SKA ve Kito Bildirgesi önemli düzenlemeler ihtiva etmektedir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 7. maddesi, devletlerin politika ve kamu hayatında kadınlara karşı ayırımı önlemek üzere tedbir alması gerektiğini ve kadınların erkeklerle eşit şartlarla kamu hayatına katılım hakkı olduğunu düzenlemektedir. Anılan madde genel bir çerçeve çizmektedir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi'nin 23 No.lu Genel Yorumu'nda ilgili madde detaylandırılmış ve Sözleşme'de öngörülen yükümlülüklerin kamu hayatının tüm alanları açısından geçerli olduğu ve uluslararası, ulusal, bölgesel ve "yerel düzeyde" politikaları kapsadığı açıklanmıştır[404].

2.5.1. Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi

Avrupa Kentsel Şartı'na göre suç ve şiddet mağdurlarına yönelik yardım ve destek programları kamu kurumları tarafından ortaklaşa yürütülmelidir. Kongre'nin 2009 tarihli kararında, belirli ilkeler temelinde aile içi şiddete maruz kalan kadınlara ve çocuklara uzmanlaşmış, çok disiplinli ve eşgüdümlü hizmetler geliştirilmesi ve Avrupa Konseyi'nin önerileri doğrultusunda yerel asgari hizmet standartları kabul edilerek bu standartların uygulanmasının izlenmesi gerektiği belirtilmiştir[405].

AİHM, kadına yönelik şiddetin önlenmesini devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında değerlendirmektedir. AİHM'in Halime Kılıç v. Türkiye kararında davayla doğrudan ilişkili olmasa da kadına yönelik şiddetin önlenmesinde belediyelerin rolüne değinilmiştir. AİHM, belediyelerin sığınma evi açma yükümlülüğüne ilişkin İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün raporundaki değerlendirmeleri bu kararına derç etmiştir. Kararın ilgili paragrafında *"birçok belediyenin 5393 sayılı Belediye Kanunu'nda öngörülen konukevi/sığınma evi açma yükümlülüğünü yerine getirmediği ve on iki yaş ve altı çocukların sığınma evlerinde anneleriyle birlikte kalabildiği ancak annenin sığınma evinde uzun bir süre kalması gerektiğinde çocuğun anneden alınarak yurda yerleştirebildiği"* tespitlerine

[404] Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (1997), 23 No.lu Genel Yorum, A/52/38, para.5.
[405] Kongre (2009) Combating domestic violence against women, Recommendation 260.

yer verilmiştir. AİHM, mevzuatın belediyeleri kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda yükümlü kıldığına işaret etmiştir[406].

Ulusal mevzuata bakıldığında Anayasa'nın çoğu maddesindeki düzenlemelerden kadına yönelik şiddeti önlenmesi konusunda devletin pozitif yükümlülüğü olduğu sonucuna ulaşılabilecektir. Ancak Anayasa'da kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda açık bir yükümlülüğün düzenlenmediği görülmektedir[407]. Yerel yönetim mevzuatında ise kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda belediyelere konukevi açma yükümlülüğü dışında somut bir yükümlülük öngörülmemiştir[408]. Söz konusu yükümlülük, Belediye Kanunu'nun 14. maddesinin "büyükşehir belediyeleri ile nüfusu yüz binin üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır" hükmünden ileri gelmektedir. Buna karşın ulusal eylem planları ve politika belgelerinde belediyeler kadına yönelik şiddetin önlenmesinde önemli aktörlerlerden biri olarak gösterilmektedir. Örnek vermek gerekirse Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) IV. Ulusal Eylem Planı'nda, belediyelere bağlı olarak hizmet sunan kadın danışma, dayanışma ve destek merkezi gibi birimlerde tespit edilen şiddet vakalarının ilgili birimlere bildirimi açısından kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi ve Belediye Kanunu gereğince nüfusu yüz bini geçen tüm belediyelerin konukevi açmasına yönelik teşvik edici çalışmalar öngörülmüştür[409].

Konukevleri, şiddet mağduru kadınlara belirli bir süre güvenli ortam sunmaktadır. Uygulamada belediyelere verilen konukevi açma görevinin çoğu belediye tarafından

---

[406] AİHM, Halime. Kılıç v. Türkiye, B.No: 63034/11, K.T. 28.6.2016.

[407] **Gündüz, F. Ebru** (2020) "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mahalli İdareler" Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5, S:1-2, s.1631.

[408] "Kadın sığınma evlerinin adresleri gizli olmalıdır. Kadın sığınma evlerine başvuran kadınlar hakkında bilgiler gizli tutulmalıdır. Anneler çocuklarıyla birlikte yeni bir ev bulana kadar kadın sığınma evlerinde güvenli bir şekilde kalabilmelidirler. Kadın sığınma evinde anneye çocuklarıyla birlikte kalabilecekleri özel bir oda verilmelidir. Kadın sığınma evinde mutfaklar, banyolar, oyun odaları, oturma odaları ve bahçede çocuk parkı bulunmalıdır. Kadın sığınma evinde çalışan personel, konuk evinde kalan kadınlarla ve çocuklarıyla ilgilenmelidir. Kadın sığınma evinde hiçbir kadına veya çocuğa baskı ve şiddet uygulanmamalıdır. Okula giden çocuklar için kadın sığınma evine yakın bir okula gidebilme imkânı sağlanmalıdır. Kadın sığınma evlerinde; küçük çocuklar için oyun grupları, okula giden çocuklar ve gençler için boş zaman grupları, çocuklar için bireysel danışmanlık ve ev ödevlerinde yardım imkânları bulunmalıdır. Kadın sığınma evlerinde; kadınlara yeni bir hayat kurabilmek için ihtiyaç duyduğu her türlü tıbbi, psikolojik, hukuki danışmanlık, mesleki eğitim kursları ve iş bulma imkânları ile çocuk bakım desteği sağlanmalıdır." **İçişleri Bakanlığı** (2008) Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: "Kadın Dostu Kentlere Doğru", s.42. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/arem/Genel/dosyalar/Kitaplar/kadin_haklari&yerel_yonetimler.pdf> s.e.t. 09.08.2024.

[409] **Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı** (2021) Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) IV. Ulusal Eylem Planı, s.101-105, <https://www.aile.gov.tr/media/82082/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-iv-ulusal-eylem-plani-2021-2025.pdf > s.e.t. 09.08.2024.

karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda yapılan bir akademik çalışmada 2020 yılında Türkiye'de nüfusu yüz bin ve üzerindeki 271 belediyeden sadece 33'ünün Belediye Kanunu'ndaki yükümlülük gereği kadın konukevi açtığı tespit edilmiştir[410]. Bu kapsamda mevzuat hükümlerine uygun olarak kadın konukevi sayısının artırılması ve buralarda sunulan hizmetlerin kalitesinin iyileştirilmesi; engelli, mülteci ve insan ticareti mağduru kadınların ihtiyaçları için özel hizmet standartları oluşturulması gerekmektedir.

2.5.2. Belediyelerde Cinsiyet Eşitliği

SKA'nın 5 No.lu hedefinde*"kadınların siyasi, ekonomik ve sosyal hayatın karar verme süreçlerine tam ve etkin bir biçimde katılımlarının ve kadınlara karar verme mekanizmalarında, her düzeyde lider olabilmeleri için eşit fırsatlar tanınmasının güvence altına alınması (...) cinsiyet eşitliğinin ilerletilmesi ve kadınların güçlenmeleri için sağlam politikaların ve yasal olarak uygulanabilir mevzuatların kabul edilmesi"* öngörülmüştür.

Kongre'nin "Kadınların Yerel ve Bölgesel Demokratik Yaşama Katılma Hakkı" başlıklı kararında, kadınların kamusal hayata katılımının sağlanması ve günlük yaşamda fırsat eşitliğinin hayata geçirilmesi bakımından yerel düzeyin ilk basamak olduğu ifade edilmiştir[411]. Avrupa Kentsel Şartı'nda cinsiyet eşitliği bağlamında herkesin kamusal yaşamda tam, eşit ve etkili katılımını hızlandırılması, kadınların eğitim ve kapasite geliştirme yoluyla güçlendirilmesi, politik katılımda cinsiyet eşitliğinin artırılması için kota uygulamaları gibi önlemlere başvurulması gerekliliklerine işaret edilmiştir.

Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi[412] tarafından yerel düzeyde cinsiyet eşitliğinin sağlanması için Avrupa Kadın/Erkek Eşitliği Şartı hazırlanmıştır[413]. Şart kadın-

[410] **Gündüz,** s.1625-1648.
[411]Kongre (1986) Women's Partıcıpatıon In Local And Regıonal Democratıc Lıfe, CPL (21) 8 prov.
[412] "Avrupa Belediyeler ve Bölgeler Konseyi (CEMR), Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler Dünya Teşkilatı'nın (UCLG) Avrupa bölge teşkilatını oluşturan, yerel ve bölgesel bağlamda en geniş temsile sahip Avrupa topluluğudur. CEMR'a belediyeler üye olamazlar. Ulusal düzeydeki yerel yönetim birlikleri genellikle meclislerinde bulunan yerel siyasetçilerden oluşan heyet ile CEMR'da ülkelerinin yerel yönetimlerini temsil etmektedirler. Türkiye Belediyeler Birliği, CEMR'ın ülkemizdeki odak noktası ve üyesidir. Birliğimiz 8 asil ve 8 yedek üye ile birlikte CEMR Siyasi Komitesinde temsil hakkına sahiptir." **Türkiye Belediyeler Birliği**, <https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_avrupa-belediyeler-ve-bolgeler-konseyi-cemr_86 > s.e.t. 17.06.2024.
[413] "Yerel Yaşamda Avrupa Kadın Erkek Eşitliği Şartı'na imza koyan tarafların çalışmalarında temel almaları gereken ilkeler şu şekildedir: Yerel ve bölgesel yönetimler söz konusu hakkı tüm sorumluluk alanları dâhilinde, her türlü ayrımcılığı - doğrudan veya dolaylı - önleme sorumluluğu da dâhil, uygulamakla yükümlüdürler. Toplumsal cinsiyetin yanı sıra ırk, ten rengi, etnik ve sosyal köken, genetik özellikler, dil, din veya inanç, siyasi veya diğer görüşler, ulusal azınlık mensubu olma, mülkiyet, doğum, engellilik, yaş, cinsel yönelim veya sosyo-ekonomik statüye dayalı çoklu ayrımcılık ve dezavantajların kadın - erkek eşitliği konusu çerçevesinde dikkate

erkek eşitliğinin sağlanmasında üç ana eylem (doğrudan ayrımcılığın sona erdirilmesi/dolaylı ayrımcılığın sona erdirilmesi/eşitlikçi bir demokrasi için uygun siyasi, yasal ve sosyal ortam oluşturulması) belirlemiştir. Şart'ın uygulanması açısından taraflar imzalarını takiben iki yıl içerisinde yerel eşitlik eylem planı hazırlamakla yükümlü kılınmıştır[414]. Türkiye'deki 66 belediye Kadın-Erkek Eşitliği Şartı'nı imzalamıştır[415].

Belediyeler kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla kadın sağlığı merkezleri, danışmanlık hizmetleri ve psiko-sosyal destek programları gibi hizmetler sunmaktadır. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 12. maddesi, kadınlara uygun ve gerektiğinde ücretsiz anne sağlığı bakımı hizmeti temin etme yükümlülüğünü düzenlemiştir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi tarafından ilgili maddeye dayanılarak yerel yönetimlerin kadın hakları yükümlülükleri bağlamında bir bireysel şikayet karara bağlanmıştır. Kadın hakları STK'larınca yapılan başvuruda, Filipinler'in 1991 yılında halk sağlığı sorumluluğunu yerel yönetimlere devrettiği, ancak Manila yerel yönetiminin sağlık tesislerindeki doğum kontrol yöntemleri için gerekli fonları tahsis etmediği için hizmetlere erişimin engellendiği öne sürülmüştür. Komite; sağlık hizmetlerine erişimin reddedilmesinin kadınların birincil rolünün çocuk yetiştirmek olduğuna dair ayrımcı ön yargılara dayandığını ve Sözleşme yükümlülüklerine uyum için devletlerin bu tür yerel yönetim uygulamalarına karşı etkili izleme ve denetim mekanizmaları oluşturması gerektiğini vurgulamıştır[416].

---

alınması gerekmektedir. Kadın - erkek eşitliği hakkı gereği yerel ve bölgesel yönetimler, uygun tüm tedbirleri almak ve gerekli tüm stratejileri uygulamak suretiyle, karar alma süreçlerinin tüm aşamalarında kadınların ve erkeklerin dengeli katılımını ve temsilini sağlamakla yükümlüdürler. Yerel ve bölgesel yönetimler, kadınların statüleri ve yaşam koşullarına dair eşitsizliklerin temelinde yer alan ve de kadınların ve erkeklerin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamdaki rollerinin eşitsiz değerlendirilmesine yol açan kalıp yargıların ve engellerin tasfiyesi yönünde çalışmalıdırlar. Yerel nüfusun yaşamını etkileyen politikaların, yöntemlerin ve araçların geliştirilmesi aşamalarında toplumsal cinsiyet bakış açısı dikkate alınmalıdır. "Toplumsal cinsiyet eşitliğinin ana plan ve politikalara yerleştirilmesi" ve "toplumsal cinsiyete dayalı bütçeleme" tekniklerinin uygulanması bu anlamda verilebilecek örneklerdir. Bu amaçla; kadınların yerel yaşam deneyimleri, hayat ve çalışma koşulları dâhil, çözümlenmeli ve dikkate alınmalıdır. Yerel ve bölgesel yönetimler eşitlik eylem planları ve programları hazırlamalıdır, bunların uygulanması için mali ve insan gücü kaynağı tahsis edilmelidir."

[414] **Birleşmiş Milletler** (2006) Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Bülteni, S:4, s.4.
<https://www.sabancivakfi.org/i/content/1748_2_bmopbultensayi4aralik2006.pdf> s.e.t. 17.06.2024.

[415] **Türkiye Belediyeler Birliği**, <https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cemr-avrupa-yerel-yasamda-kadin-erkek-esitligisarti_304#:~:text=20.08.2021&text=CEMR'%C4%B1n%20Avrupa'da%20yerel,Erkek%20E%C5%9Fitli%C4%9Fi%20%C5%9Eart%C4%B1%E2%80%9Dn%C4%B1%20geli%C5%9Ftirmi%C5%9Ftir.> s.e.t. 17.06.2024.

[416] Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, CEDAW/C/OP.8/PHL/1, 22.4.2015.

Ulusal mevzuat incelendiğinde 5216 sayılı Kanun'un 7. maddesinde kadınlara yönelik sosyal ve kültürel hizmetler sunulmasının büyükşehir belediyelerinin görevlerinin arasına dâhil edildiği görülmektedir. 5393 sayılı Kanun'un 77. maddesi kadın hizmetleri için gönüllü kişilerin katılımına yönelik programların uygulanmasını öngörmüştür. Bu hüküm ve konukevi açma yükümlülüğünün dışında Kanun'da cinsiyet eşitliğini koruyan başkaca bir hüküm bulunmamaktadır.

5393 sayılı Kanun'un 14. maddesine göre belediye hizmetlerinin öncelik sırası belediyenin malî durumu ve hizmetin ivediliği dikkate alınarak belirlenir. Bu hükmün kadınlara eşit hizmet sunumu açısından risk oluşturabileceği değerlendirilmektedir. Saha çalışmaları ve uygulama, belediyelerin kadın hizmetlerinin genellikle ikincil hizmetler kategorisinde konumlandırıldığını göstermektedir. Kadın hizmetleri "öncelikli veya ivedi" olarak görülmemektedir. Kadın hizmetleri kolaylıkla vazgeçilebilen marjinal hizmetler olarak algılanarak geri plana itilebilmektedir. Bu nedenle ilgili hükmün bahsedilen riskler gözetilerek düzenlenmesi gerekir[417].

Belediye hizmetleri yerelde cinsiyet eşitliğinin korunmasına katkı sunabileceği gibi mevcut eşitsizlikleri derinleştirerek kalıcı hâle de getirilebilir[418]. KDK'nın bir kararına da konu olan "pembe otobüs" uygulamaları bu duruma örnek gösterilebilecektir. 2017 yılından itibaren Malatya ilinde şehir merkezi-üniversite hattında sadece kadınların seyahat edebildiği "pembe otobüs" günde sekiz sefer hizmet vermektedir. Bu uygulamanın ayrımcı olduğu belirtilerek KDK'ya başvuru yapılmıştır. KDK'nın kararında; pembe otobüs uygulamasının kadınları koruma amacını taşıdığı ve kadınların daha konforlu seyahat etmeleri için geliştirildiği yönünde çelişkili değerlendirmeler yapılmıştır. KDK, uygulamanın kadınların diğer ulaşım araçlarını kullanmasını engellemediğini ve erkeklerin hizmet kalitesini düşürmediğini ve benzer uygulamaların çeşitli ülkelerde bulunduğunu belirterek söz konusu başvuruyu reddetmiştir[419].

---

[417] **İçişleri Bakanlığı** (2008) Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: "Kadın Dostu Kentlere Doğru", s.29. <https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/arem/Genel/dosyalar/Kitaplar/kadin_haklari&yerel_yonetimler.pdf> s.e.t. 09.08.2024.

[418] **Kaşıkırık, Ayşe** (2021) "Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartını İmzalayan Belediyelerin Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Perspektifi" Econder International Academic Journal, C:5, S:1, s.82.

[419] KDK'nın bahsi geçen kararı, ilgili belediyenin uygulamasının bu otobüsleri kullanmayan kadınlara yönelik taciz ve ayrımcılık riski doğurabileceği ve uygulmanın ayrımcılık yasağına aykırı olduğu yönünde eleştirilmiştir. - **Karan, Ulaş/Sever, Çiğdem** (2020) Bir İnsan Hakları Koruma Mekanizması Olarak Ulusal Eşitlik Kurumları Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği, ESHİD, s.71.

2.5.3. Küresel Girişimler ve Uygulama

BM, yerel düzeyde cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi amacıyla "Kadın Dostu Kentler Projesi" başlatmıştır. Bu Proje ile bağlantılı olarak Türkiye'de Kadın Dostu Kentler Ortak Programı yürütülmüştür. İnsan hakları temelli yaklaşımı sayesinde Program, tüm dünyada insan hakları alanında yürütülen en iyi altı programdan biri olmuştur[420]. Program kapsamında İzmir'de üç ve Nevşehir'de bir kadın sığınma evi açılmış; İzmir, Nevşehir, Şanlıurfa ve Trabzon'da mahalle kadın yönetim komiteleri oluşturulmuş ve şehirlerde eşitlik birimleri ve eşitlik masaları kurulmuştur[421].

Avrupa'nın kadın dostu şehir örnekleri incelendiğinde Helsinki'de bebek arabasıyla seyahat eden kadınlardan toplu taşıma ücreti alınmadığı, Londra Belediyesi'nin her yıl düzenlediği kadın konferansında belediyece hazırlanan eşitlik planı hakkında kadın katılımcılardan öneriler topladığı[422]ve Paris'te yerel yönetimlerin eşitlik faaliyetlerini izlemek ve değerlendirmek üzere bir izleme merkezi oluşturulduğu görülmektedir [423].

5393 sayılı Kanun'un 41. maddesine göre belediyeler stratejik planlarını, üniversiteler ve meslek odaları ile konuyla ilgili sivil toplum örgütlerinin görüşlerini alarak hazırlamalıdır. Stratejik planlarda; kadınlara özel hedef, amaç ve faaliyet başlıklarının olması ve kadın hizmetlerinin öncelikleri konusunda kadın örgütlerinin görüşlerine başvurulması, cinsiyet eşitliğini sağlamada uygulanabilecek etkili yöntemlerdir[424]. Örneğin Eskişehir Büyükşehir Belediyesi'nin 2015-2019 Stratejik Planı, toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme ilkesi kapsamında özel amaç ve hedefler belirlenerek hazırlanmıştır[425].

Bir belediyenin kadın dostu şehir sıfatını kazanabilmesi için "eşitlik birimleri oluşturması, eşitlik planları hazırlanması, sivil toplumla diyalog kanallarını geliştirmesi, cinsiyete duyarlı bütçeleme yöntemleri benimsemesi, şehiriçi ulaşım politikalarında kadınların ihtiyaçlarını gözetmesi, kadına yönelik şiddeti önlemek amacıyla ışıklandırma ve

[420] **Baykan, D. Altay** (2015) Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı, Kadın Dostu Kentler Programı-UNFPA, s.6.
[421] **Özsoy, Bahar/Sipahi, Esra** (2016) "Türkiye'de Kadın Dostu Olma İddiasında Bir Kent: Gaziantep" Çağdaş Yerel Yönetimler, C:25, S:3, s.40.
[422] **İçişleri Bakanlığı** (2008) Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: "Kadın Dostu Kentlere Doğru", s.76-77.
[423] **Şenol, Nevin** (2016) Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler, UNFPA, s.5.
[424] **İçişleri Bakanlığı** (2008) Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: "Kadın Dostu Kentlere Doğru"i, s.34.
[425] **Polat, İkbal/Ağduk, Ebru** (2019) Yerel Yönetimler için Kadın Katılımı ve Eşitlikçi Mekanizmalar, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlama Vakfı, s.44.

acil yardım hattı gibi altyapı sistemleri oluşturması" gerekmektedir[426]. Belediye düzeyinde cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi bağlamında düşük ücretli veya ücretsiz kreş hizmetlerinin sunulması ve kadınların kentsel yaşamı deneyimleyebileceği ücretsiz kamusal alanların oluşturulması da önem taşımaktadır[427].

Türkiye'de kadınların toplumsal ve politik süreçlere katılımında elde edilen birçok kazanıma rağmen özellikle eğitim düzeyi düşük, göçmen ve engelli kadınların bu süreçlere katılımı hâlen sınırlıdır. Nüfusun yüzde ellisini oluşturan kadınlar kendilerini ilgilendiren kentsel hizmetlere ilişkin taleplerini karar alma süreçlerine yeterince yansıtamamaktadır[428].

2.6. Çocuk Hakları

İdari makamlar tarafından gerçekleştirilen ve çocukları ilgilendiren tüm faaliyetlerde çocuğun üstün yararının temel alınması gerekir[429]. ÇHS'nin 2. maddesi (ayrımcılık yasağı), 3. maddesi (bakım yükümlülüğü), 6. maddesi (temel yaşama hakkı), 12. maddesi (kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı) kapsamında düzenlenen haklar belediyeler tarafından sunulan hizmetlerle ilişkilidir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) çocuk dostu belediye yaklaşımının hayata geçirilmesinde belediyelerin ÇHS'nin 2., 3., 6. ve 12. maddeleri doğrultusunda faaliyet yürütmesi gerektiğini belirtmektedir[430].

ÇHS'yi onaylayan devletlerin; bilgilendirme, izleme ve çocuk haklarının korunması için periyodik raporlar hazırlama ve bu raporları Sözleşme'nin denetim organı olan Çocuk Hakları Komitesi'ne sunma yükümlülüğü bulunmaktadır. Belediyelerin de çocuk hakları programlarını ve çalışmalarını ulusal izleme sistemleriyle eş güdümlü olarak yürütmesi önem taşımaktadır. İzleme sistemi bağlamında belediyelerin Komite'nin sonuç gözlemlerini takip ederek bu gözlemlere uygun faaliyetler yürütmesi sonucu yerelden gelen pozitif dalga ulusal yükümlülüklerin karşılanmasını olumlu etkileyecektir[431].

---

[426] **Şenol, Nevin,** s.5.
[427] **Baykan, D. Altay**, s.14.
[428] **Baykan, D.Altay**, s.15.
[429] Çocuk Hakları Sözleşmesi, m.3.
[430] **Karaman, E.Ezgi/Abdülselam, M.Serkan** (2022) "Belediyelerin Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Dijital Ortamda Uygulamalarının İncelenmesi" Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi, S:4, s.39.
[431] **Arkadaş, Adem** (2020) "Belediyeler İçin Çocuk Hakları Temelli Programlama Kılavuzu" Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları, s.32.
< https://www.tbb.gov.tr/online/kitaplar/cocuk_haklari_klavuzu/index.html#p=3 > s.e.t. 19.08.2024.

Ulusal mevzuat açısından Anayasa'nın 41. maddesinde her türlü istismara ve şiddete karşı çocuklara yönelik koruyucu tedbirlerin alınacağı hüküm altına alınmıştır. Çocuk haklarının korunmasına ilişkin temel ilkeler ise 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde sıralanmaktadır[432]. Belediyeleri ilgilendiren çocuk haklarına dair mevzuat hükümleri alt başlıklarda detaylandırılacaktır.

2.6.1. Çocukların Şiddet ve İstismara Karşı Korunma Hakkı

ÇHS'nin 19. maddesinde çocukların her türlü şiddet ve istismara karşı korunma hakları düzenlenmiştir[433]. Bu madde kapsamında çocuğun ebeveynlerinin, yasal vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanındayken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya istismara, ihmal ya da ihmalkâr muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal, eğitsel önlemlerin alınması gerekir. Çocuk Hakları Komitesi'nin 13 No.lu Genel Yorumu'nda Sözleşme'nin 19. maddesindeki "taraf devletlere" ifadesi geniş açıdan değerlendirilmiştir. Madde hükmündeki bu atfın yerel yönetim düzeyinde çocuklara yönelik üstlenilmesi gereken yükümlülükleri de kapsadığı belirtilmiştir.

Çocukların ekonomik sömürü ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı

---

[432] Söz konusu ilkeler, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 4. maddesinde şu şekilde sıralanmıştır:
"a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tâbi tutulmaması, d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması, e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içinde çalışmaları, f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usûl izlenmesi, g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi, h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimini ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi, i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması, j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması, k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları, l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması, ilkeleri gözetilir."

[433] ÇHS m.19: "Bu Sözleşme'ye taraf devletler, çocuğun ana–babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir."

olabilecek her türlü işte çalıştırılmaya karşı korunma hakkı bulunmaktadır[434]. Çocuk Hakları Komitesi'nin 21 No.lu Genel Yorumu'nda; çocukların sokakta çalışmalarının önlenmesi için tüm çocuklara uygun yaşam standartlarının sağlanması, istikrarsız ailelerin güçlendirilmesi ve yoksulluk ile gelir eşitsizliğinin giderilmesi için alınması gereken önlemler üzerinde durulmuştur.

Aile içi şiddet konusunda bir dizi tavsiye kararı kabul eden Kongre için çocukların şiddetten korunması yeni bir konu değildir. Kongre yoksul çocuklara yönelik politikalar geliştirmekte ve çocukların yerel yaşama entegrasyonu, sokakta yaşayan veya çalışan çocukların topluma kazandırılması ve çocuk dostu şehirler gibi birçok konuda çalışmalar yürütmektedir[435].

AİHM yargılamalarında çocukların şiddet ve istismara karşı korunmasına dair yerel yönetimlerin yükümlülükleri değerlendirilmektedir. Somutlaştırmak gerekirse AİHM'in önüne gelen Z. v. Birleşik Krallık davasında, çocuğun şiddet ve istismara karşı korunması yükümlülüğü kötü muamele yasağı bağlamında incelenmiştir. Dava konusu olayda, yerel yönetim tarafından ebeveynlerinin kötü muamelelerine maruz kaldığı bilinen çocuklarla ilgili koruyucu önlemler alınmamış ve bu ihmalden kaynaklanan sorumluluğa yönelik ulusal hukukta yargı veya başkaca bir çözüm yoluna gidilememiştir. AİHM, yerel yönetimin dava konusu olaylardan haberdar olduğunu ve hem yasal görevi hem de bir dizi yetkisinin bulunduğunu ifade etmiştir. Mahkeme, mevcut sistemin başvurucuları istismara karşı korunmada açıkça başarısız olduğunu belirterek Sözleşme'nin 3. maddesi ile korunan kötü muamele yasağının ihlal edildiğine hükmetmiştir[436].

Türkiye'de çocuk haklarını ilgilendiren hizmetler genel olarak merkezi idare tarafından yürütülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı eğitim hizmetlerini üstlenirken Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın Çocuk Evleri, Çocuk Evleri Sitesi ve Çocuk Destek Merkezleri ihtiyaç sahibi çocuklara hizmetler sunmakta, Sağlık Bakanlığı'nın Çocuk İzlem

[434] ÇHS, m.32.
[435] Kongre, The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe (Kongre), Preventing violence against childrens, <https://rm.coe.int/168071b0a2> s.e.t. 11.9.2024.
[436] AİHM, Z v. Birleşik Krallık, B. No: 29392/95, 10.05.2001.

Merkezleri istismar mağduru çocukların haklarına odaklanmaktadır[437]. Ancak çocuk haklarının korunması açısından belediyelere de önemli görevler verilmiştir.

Belediyelerin yükümlülükleri açısından öncelikle 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'na değinilmelidir. Kanun'un 21. ve 26. maddeleri[438]uyarınca sokakta çalışan çocukların tespit edilmesi, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunun görevleri arasında yer almaktadır. Kanun'da anılan diğer yetkili idareler ise çocuğun sokaklarla olan temasını engellemek üzere durumu tespit etmek, çocuk hakkında gerekli koruyucu ve destekleyici önlemleri zamanında almak ve eğer çocuk zaten sokakla tanışmışsa bu durumu derhal sonlandırarak çocuğun korunaklı bir yaşam alanına çekilmesini sağlamakla yükümlüdür[439]. İşte bu anlatılan süreçte belediyelerin önemli yükümlülükleri bulunmaktadır. 2828 sayılı Kanun ile belediye zabıta memurları; korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocukları tespit ve inceleme görevi kapsamında anılan kişileri Sosyal Hizmetler ve Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlü kılınmıştır.

5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda suç mağduru çocuklar ve suça sürüklenenen çocuklar "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" olarak görülmektedir. Kanun'un 11. maddesinde korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici önlemlerin, suça sürüklenen ve cezai sorumluluğu bulunmayan çocuklar için "çocuklara özgü güvenlik tedbiri" olarak kabul edileceği düzenlenmiştir[440]. Kanun'un 6. maddesinde anılan kurum ve kuruluşların korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirim yükümlülükleri düzenlenmiştir[441]. Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmeliğin 6. maddesinde belediye zabıtaları da bildirim yükümlülüleri arasında gösterilmiştir.

---

[437] **Memiş, Levent** (2020) "Yerel Yönetimlerin Çocuğa Yönelik Örgütlenmesi ve Politikaları: Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Bir Değerlendirme" Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, C:12, S:22, s.48.

[438] 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu m.21: "Kurum, korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli ve yaşlılar ile sosyal hizmetlere ihtiyacı olan diğer kişileri tespit ve incelemekle görevlidir. Bu kişilerin Kuruma duyurulmasında ve incelemeye ilişkin olarak Kurum ile işbirliğinde bulunulmasında mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları ve köy muhtarları ile genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları yükümlüdürler. m.26: Korunmaya, bakıma, yardıma ihtiyacı olan aile, engelli, yaşlı ve diğer kişilerin tespiti, incelenmesi ve bunların sosyal hizmetlerden yararlandırılmasına ilişkin esaslar bir yönetmelikle düzenlenir."

[439] **Yılmaz, Dilşat** (2018) "İdare Hukuku Perspektifinden Sokak Çocukları" Ankara Barosu Dergisi, C:76, S:4, s.111.

[440] **Yılmaz**, s.116.

[441] 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m.6: Adlî ve idarî merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür.

Hukuki yükümlülüklerin yanı sıra belediyeler, sokakta çalışan çocuklardan eğitimlerine devam edenlerin okulda karşılaştıkları zorlukların aşılmasına yardımcı olabilir ve çocuk haklarının korunması bağlamında "sokakta çalışan çocuklar merkezleri" kurabilir[442].

Yürürlük tarihi çok eski olan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nda dahi belediyelerin çocuk hakları bağlamındaki sorumluluklarına yer verildiği görülmektedir. Kanun'un 161. ve 168. maddeleri, belediyeler için çocukların temiz hava alımına ve spor yapmalarına olanak tanıyan alanların oluşturulması ile altı yaş altındaki terkedilmiş çocukların altı yaşına kadar korunmasına dair bazı yükümlülükler öngörmüştür[443].

2021 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda yapılan değişiklikle çocuk teslimine ilişkin hükümler, 2004 sayılı İcra İflas Kanunu kapsamından Çocuk Koruma Kanunu kapsamına alınarak çocuk teslim mekanları hakkında yeni düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre, teslim işlemleri için müdürlüğün talebi üzerine, valilikler ve belediyeler tarafından elverişli teslim mekânları belirlenir, yoksa oluşturulur; araç tahsis edilir ve sürücü görevlendirilir. Teslim mekanlarının belirlenmesinde, oluşturulmasında, tefrişinde, bu mekânların güvenliğinin sağlanmasında ve teslim hizmetlerinin sunumunda, kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler, müdürlüğe her türlü desteği sağlamakla yükümlüdür (m. 41/D). Bu değişiklikten sonra belediyelerin çocuk haklarına dair yükümlülüklerinin genişletildiği söylenebilecektir.

2.6.2. Çocukların Oyun Hakkı

ÇHS'nin 31. maddesinde çocukların dinlenme, boş zamanını değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakları düzenlenmiştir. Çocukların oyun hakkı bakımından belediyelerin de üstlenmesi gereken yükümlülükler bulunmaktadır.

---

[442] **İçişleri Bakanlığı** (2008) Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: "Kadın Dostu Kentlere Doğru", s.47-48.

[443] 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu m. 161: Metrük çocukları altı yaşını ikmal edinceye kadar mahalli belediyeleri, belediye olmayan yerlerde köy heyeti ihtiyariyeleri himayeye mecburdurlar. Hususi müesseseleri olmayan yerlerde belediyeler bu çocukları icap ederse bir ücret mukabilinde bakılmak ve büyütülmek üzere aileler nezdine verirler. Altı yaşından sonra bu çocukların himayesi ve tahsil ettirilmesi Maarif Vekaletince deruhde olunur. m. 168: Her şehir ve kasaba belediyeleri o şehir ve kasabanın vüs'at ve nüfusunun adedine göre icap eden büyüklükte küçük çocukların temiz hava almasına mahsus bir veya mütaaddit bahçeler ve spor meydanları vücude getirmeğe mecburdurlar.

Çocuk Hakları Komitesi'nin 17 No.lu Genel Yorumu'nda "belediye planlaması" adında bir alt başlığa yer verilmesi dikkat çekmektedir. Bu belgeye göre belediyeler tüm çocuk gruplarının oyun ve rekreasyon tesislerine eşit erişimini sağlamalı ve bu süreci çocuk etki değerlendirmeleriyle desteklemelidir. Genel Yorum'un sıraladığı belediyelerin dikkat etmesi gereken konular özetle şu şekildedir: "erişilebilir parklar, güvenli oyun ortamları, oyun alanlarından tehlikeli kişi ve grupların uzak tutulması, oyun alanlarında trafik ve gürültü kirliliğine karşı önlemler, yapılandırılmış oyunların bulundurulması ve etkinliklerin çeşitlendirilmesi, kültürel duyarlılığa özen gösterilmesi"[444]. Söz konusu belgede çocukların oyun hakkına dair belediyelere düşen yükümlülüklerin bağımsız bir şekilde ele alındığı anlaşılmaktadır.

Ulusal mevzuata bakıldığında 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesindeki büyükşehir ve ilçe belediyelerinin çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmeti yürütme görevine ilişkin hükmün, oyun hakkının korunmasının dayanağını oluşturduğu söylenebilecektit. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 14. maddesinde ise mahallî nitelikte olmak şartıyla belediyelerin ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar yapacağı veya yaptıracağı düzenlenmiştir. Daha geniş bir açıdan değerlendirildiğinde aynı maddenin devamında düzenlenen belediyelerin gençlerin spor faaliyetlerinin desteklemesine ilişkin hükümlerin, oyun hakkının kapsamına dâhil edilmesi mümkün olacaktır[445].

---

[444] "-Tüm çocuklar için güvenli ve erişilebilir parkların, toplum merkezlerinin, spor ve oyun alanlarının varlığı; -Oyun oynayanlara, yayalara ve bisikletlilere öncelik tanıyan ve tüm çocukları kapsayan alanlar tahsisi dâhil olmak üzere serbestçe oyun oynamak için güvenli ortamlar yaratılması; -Oyun ve eğlence için ayrılmış alanları çocukların güvenliğini tehdit eden kişi veya gruplardan koruyacak kamusal güvenlik önlemlerinin alınması; -Güvenilir, masraflı olmayan ve erişilebilir ulaşım imkânlarıyla oyun ve eğlence için yeşil alanlı ve güzel manzaralı yerlere, geniş açık alanlara ve doğaya ulaşılabilmesi; -Çocukların kendi yerel çevrelerinde güvenli biçimde oyun oynama haklarının güvence altına alınması açısından hız sınırları dâhil trafik önlemlerinin, okul civarındaki yollardan karşıya geçişlerin, kirlilik düzeylerinin, trafik ışıklarının ve gürültüye karşı önlemlerin dikkate alınması; - Her yaştan ve her topluluktan kız ve erkek çocuklar için kulüpler, spor tesisleri, yapılandırılmış oyunlar ve etkinlikler; - Her yaştan ve her topluluktan çocuklar için, tiyatro, dans, müzik, sanat sergileri, kütüphane ve sinema dâhil olmak üzere özel olarak düzenlenmiş ve maliyeti yüksek olmayan etkinlikler. Bu tür hizmetlerde çocukların kendi kültürel biçimlerini üretip yaratabilme fırsatları da yer almalı, ayrıca çocuklar için yetişkinler tarafından hazırlanmış etkinliklere de çocuklar ulaşabilmelidirler; -Çocuklar açısından erişilebilirliğin ve uygunluğun sağlanması açısından tüm kültürel politikaların, programların ve kurumların gözden geçirilmesi ve bunların çocukların ihtiyaçlarını ve özlemlerini yete rince gözetmesinin ve oluşum halindeki kültürel uygulamaların desteklemesinin sağlanması." Çocuk Hakları Komitesi'nin 17 No.lu Genel Yorumu.
< https://insanhaklariizleme.org/vt/yayin_view.php?editid1=741> s.e.t. 03.10.2024.

[445] 5393 sayılı Belediye Kanunu m.14: Belediyeler, gerektiğinde sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine ayni ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir.

Belediyelerin oyun hakkı yükümlülükleri konusunda KDK'nın Bulancak Belediyesi için vermiş olduğu tavsiye kararı emsal gösterilebilir. KDK kararına konu olan başvuruda, Giresun'un Talipli köyünde yıkılan okul arazisine çocuk parkı yapılması talebinin belediyece karşılanmadığı öne sürülmüştür. KDK tarafından Bulancak ilçesi Talipli köyünde yaşayan çocukların ÇHS kapsamında oyun hakkının güvence altına alınması maksadıyla mevcut nazım imar planındaki alana, oyun parklarının esas kullanıcısı olan çocukların görüş ve değerlendirmeleri alınarak farklı yaş grubundaki çocuklar ile engelli çocukların birlikte oyun oynayabilecekleri güvenli, doğa ile uyumlu, esnek ve zengin oyun çeşitliliğine sahip bir çocuk oyun parkı inşa edilmesi hususunda Bulancak Belediyesi'ne tavsiye kararı verilmiştir[446]. Diğer ulusal hak arama mekanizmalarının belediye düzeyinde çocukların oyun hakkını konu alan örnek bir kararı tespit edilemediği için gösterilen KDK kararı emsal özelliği taşımaktadır.

2.6.3. Küresel Girişimler ve Uygulama

1996 yılında gerçekleştirilen Habitat II Konferansı'nın her birey için yaşanabilir mekanlar oluşturulması kararlarının devamı olan "Çocuk Dostu Şehirler Girişimi", belediye düzeyinde çocuk haklarının korunmasını hedefleyen en önemli küresel girişimdir. Bu çerçevede kullanılan çocuk dostu şehir kavramı ise; çocuk haklarına saygılı, çocukların katılımını teşvik eden, çocukların temel hizmetlere erişimini kolaylaştıran ve güvenli oyun alanları, sokaklar ile caddeler barındıran kentleri tanımlamaktadır[447]. Çocuk dostu bir şehir için belediyeler politikalarını, hizmet sunumlarını ve stratejilerini aşağıda gösterilen kriterler etrafında şekillendirilmelidir:

"-Çocukların katılımı
-Çocuk dostu yasal çerçeve
-Şehir genelinde çocuk hakları stratejisi
-Çocuk hakları birimi veya koordinasyon mekanizması
-Çocuk bütçesi
-Şehirdeki çocukların olağan durum raporu
-Çocuk haklarının bilinmesi
-Çocuklar için bağımsız savunuculuk
-Çocuk etki değerlendirmesi." [448]

[446] Kamu Denetçiliği Kurumu, B. No: 2019/19090, K.T. 04.05.2020.
[447] **Topsümer, Füsun/Babacan, Eylin/Baytekin, Pelin** (2009) "Şehir ve Çocuk: Çocuk Dostu Şehir Girişiminin Şehir İmajına Katkısı" İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S:35, s.5.
[448] **Arkadaş,** s.7-8.

Çocuk Dostu Şehirler Girişimi, belediyeler tarafından ÇHS hükümlerinin benimsenmesini hedeflemektedir. Girişim, SKA 11 hedeflerine uyumu dikkate alarak sürdürülebilir şehirler için özel çağrılar yapmaktadır. Türkiye'deki 40 ilde 100 belediyeye ulaşan Girişim, iki milyona yakın çocuğu doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemiştir[449]. Çocuk işçiliği, çocuk evliliği ve erken çocukluk eğitimi gibi tematik alanlarda belediyelere teknik ve mali destekler sağlanmıştır. Örneğin çoğunluğu mülteci çocuk işçilerden oluşan mevsimlik tarım işçileinin yaşadığı Yüreğir ilçesinde yürütülen ve sosyal içermenin öncelikli hedef olarak belirlendiği bir çalışmada, belediye çalışanları için çocuk hakları ve çocuk katılımı üzerine eğitimler verilmiştir. Ayrıca toplum ve ev temelli erken çocukluk eğitiminin artırılmasına yönelik çalışmalar da yürütülmüştür[450].

Belediyelerin eylem ve strateji planları, çocuk haklarının korunmasının temel araçları arasında yer almaktadır. Dünya Çocuklar Zirvesi ile BM Genel Kurulu'nun Çocuklar İçin Özel Oturumu; ulusal çocuk eylem planları hazırlama süreçlerini teşvik etmekte ve bu planların ÇHS'ye dayandırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çocuk Hakları Komitesi, Sözleşme'nin tüm hükümlerini kapsayan birleşik stratejiler veya gündemler geliştirmeleri için devletleri şiddetli bir şekilde teşvik etmektedir. Etkin uygulama ve sonuçlar için belediyelerin çocuk hakları stratejilerinin ulusal süreçlerle rasyonel bir ilişki içerisinde olmalıdır. Belediyelerin stratejileri veya eylem planları, ulusal planlar ile Sözleşme arasında köprü işlevi görebilecektir[451].

Çocuk katılımı, hak temelli belediye hizmeti anlayışının önemli bir parçasını teşkil etmektedir[452]. Çocuk Hakları Komitesi, çocukların görüşlerini dile getirebilecekleri geçici danışmanlık, yerel gençlik meclisi ve belediye çocuk konseyi sayısındaki artışları önemsemektedir[453]. Bu kapsamda belediyeler bünyesinde oluşturulan çocuk meclislerine değinilmelidir.

---

[449] **UNICEF**, <https://www.unicef.org/turkiye/%C3%A7ocuk-dostu-%C5%9Fehirler > s.e.t. 17.06.2024.
[450] **UNICEF** (2020) Realising Children's Rights through Social Policy in Europe and Central Asia A Compendium of UNICEF's Contributions (2014-2020), s.74.
<https://www.unicef.org/eca/media/14276/file/UNICEF%20ECA%20Compendium.pdf > s.e.t. 17.06.2024.
[451] **UNICEF** (2004) Buıldıng Child Frıendly Cıtıes A Framework For Action, s.10.
[452] **Öktem, Mustafa/Akpınar, İ.Ece/Küçük, Hülya** (2020) "Yerel Yönetimlerde Çocuk Katılımı: Kâğıthane Çocuk Meclisi Örneği" Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C:8, S:1, s.220.
[453] Çocuk Hakları Komitesi, 12 No.lu Genel Yorum (2009) Çocuğun Görüşlerinin Dinlenmesi Hakkı, para. 127.

Türkiye'de çocuk meclisleri ilk defa 1995 yılında Ankara Büyükşehir Belediyesine bağlı kurulan çocuk meclisi ile ülke gündemine taşınmıştır. Önemine binaen Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda, çocuk meclislerine yönelimi artırmak ve öğrencilerin çocuk meclisi faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlamak üzere koordinasyon merkezleri kurulabilir[454]. Belediyeler tarafından çocuk meclislerinin işlevlerini görebilecek mahallî çocuk kulüpleri de oluşturulabilir. Yerel çocuk kulüpleri tarafından çocuk katılımı faaliyetleri yürütüldüğünde düzenli toplantılar icra etmede zorluk yaşanabilen çocuk meclislerinin faaliyetleri bir ölçüde ikame edilebilir[455].

Belediye hizmetlerine erişimi güçlendirmek için cinsiyete dayalı bütçeleme, insan haklarına dayanan bütçeleme, katılım odaklı bütçeleme ve çocuk haklarına duyarlı bütçeleme şeklinde sınıflandırılan yeni bütçeleme türleri geliştirilmiştir[456]. Çocuk haklarına duyarlı bütçeleme ve katılımcı bütçeleme modelleri, çocuk haklarının gelişimine katkıda bulunmaktadır[457]. Güney Amerika ülkelerinde bulunan belediyeler, katılımcı bütçeleme anlayışını daha ileri bir boyuta taşımış ve belediye bütçesinin bir kısmını doğrudan yerel çocuk konseylerine tahsis etmiştir[458]. Doğru bir bütçe analizi olmadığında gerek merkezi idarenin gerekse belediyenin çocuk hakları yükümlülüklerini ne düzeyde yerine getirebildiğini tespit etmesi zorlaşmaktadır[459].

Türkiye'de çoğu belediyede çocuk hakları konusunda ciddi bir politika eksikliğinin olduğu ifade edilmelidir. Bu durumun çocukların oy potansiyelinden yoksun olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak belediyelerin çocuk dostu politikalarının önemi; çocukların oyun alanlarının tasarımına katılımı, güvenli su ve hijyen projeleri ve çocukların güvenliğini esas alan ulaşım düzenlemelerinde belirgin hâle gelmektedir[460].

---

[454] **Hareket, Erdem/Çağlayan, Tuncer/Dündar, Hakan** (2016) "Çocuk Haklarına İlişkin Algı Gelişiminde Çocuk Meclisi Uygulamaları" The Journal of Academic Social Science Studies, S:43, s.447-462.
[455] **Arkadaş,** s.26-27.
[456] **K.Tan, Elif** (2024) "Kamu Hizmetlerinin Çocuk Haklarına Duyarlı Bütçelenmesi" TİHEK Akademik Dergisi, 7/12, s.143.
[457] "Katılımcı bütçeleme, katılımı, hesap verebilirliği, yerelleştirilmiş yönetişimi ve mali saydamlığı sağlamak amacıyla uygulamaya konulan yeni bir yönetim anlayışıdır. Bu anlayış, toplumların bütçelerin hazırlanmasına doğrudan katılmalarını ve kamu harcamalarını izlemelerini mümkün kılan bir mekanizma sunmaktadır. Bu tanımdan hareketle dünyada ilk kez Brezilya'nın Porto Alegre yerleşim yerinde uygulanmaya konulmuştur." **Özen, Ahmet/Yontar, İbrahim** (2009) Katılımcı Demokrasi Anlayışında Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme, Maliye Dergisi, S:156, s.283.
[458] **Bartlett, Sheridan** (2005) "Integrating Children's Rights into Municipal Action: A Review of Progress and Lessons Learned" Children, Youth and Environments, C:15, S:2, 18-40, s.28.
[459] **UNICEF** (2004), s.14.
[460] **UNICEF** (2004), s.4.
<https://resourcecentre.savethechildren.net/pdf/cfc-framework-eng.pdf/ > s.e.t. 19.8.2024.

2.7. Çevre Hakkı

Çevre hakkının bağımsız bir insan hakkı olarak kabul edilmesi, yakın bir tarihte gerçekleşmiştir. Öncesinde, insan varlığının sürdürülebilmesi için sağlıklı ve temiz bir çevreye ihtiyaç duyulması nedeniyle çevre hakkı sağlık hakkının bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Sözleşmesi'nin "Sağlık Standardı Hakkı" başlıklı 12. maddesinin ikinci fıkrası da çevre hakkına değinmektedir[461].

1970'li yıllardan sonra çevre hakkı anayasalarda yer bulmaya başlamış ve uluslararası çevre hukukuna doğru ivmelenen bir süreç kendini göstermiştir. Stockholm Konferansı Sonuç Bildirgesi çevre hakkının bir insan hakkı olduğunu kabul eden ilk uluslararası belgedir. Bildirge'de "Özgürlük, eşitlik, ve kaliteli bir çevrede onurlu ve yeterli yaşam şartları sağlanmış olarak yaşamak insanların temel bir haklarıdır. İnsan, bugünkü ve gelecek kuşaklar için çevreyi koruma ve iyileştirmenin ciddi sorumluluğunu taşır" denilmektedir[462]. Stockholm Bildirgesi'nin diğer çıktısı ise BM Çevre Programı (UNEP)'nın kurulması olmuştur. UNEP küresel ve bölgesel çevre koruma sözleşmelerinin hazırlanmasında ve uygulanmasında kilit bir rol oynamış ve oynamaya devam etmektedir[463]. Çalışmanın önceki bölümünde bahsedilen 1992 tarihli Rio Konferansı'nda; Rio Bildirgesi, YG-21, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Orman İlkeleri olmak üzere beş temel belge ortaya çıkmıştır[464].

BM'nin İnsanlığın Mevcut ve Gelecek Nesilleri İçin Küresel İklimin Korunması Kararı'nda; iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik yürütülen eylemlere; yerel yönetimlerin, özel işletmelerin, STK'ların, gençlerin ve engellilerin katılımının önem taşıdığı ifade edilmiştir[465]. İklim değişikliğini insan hakları hukukunun gündemine taşıyan ilk hukuki belge ise Paris İklim Antlaşması'dır. Bu Antlaşma; iklim değişikliği eylemlerinde insan hakları, sağlık hakkı, yerel halklar, yerli topluluklar, göçmenler, çocuklar, engellilerin

---

[461] Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakları Sözleşmesi m.12. "1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin mümkün olan en yüksek seviyede fiziksel ve ruhsal sağlık standartlarına sahip olma hakkını tanır. 2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bu hakkı tam olarak gerçekleştirmek amacıyla alacakları tedbirler, aşağıdakiler için de alınması gerekli tedbirleri içerir: (…) b) Çevre sağlığını ve sanayi temizliğini her yönüyle ileriye götürme;(…)"

[462] **Abdulhakimoğulları/Sezer/Akpınar,** s.66-71.

[463] **Güneş, M. Ahmet** (2020) Çevre Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi, s.324.

[464] **Güneş, Yusuf/ A. Coşkun, Aynur** (2004) Çevre Hukuku, 1. Bası, İstanbul, Kazancı Yayınları, s.56.

[465] **United Nations Environment Programme** (2015), Climate Change and Human Rights <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/9530/Climate_Change_and_Human_Rightshuman-rights-climate-change.pdf.pdf?sequence=2&amp%3BisAllowed=> s.e.t. 11.10.2024. s.42.

hakları, kalkınma hakkı, cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve kuşaklar arası adalet ilkelerine dair yükümlülüklere saygı gösterilmesini esas almaktadır. Antlaşma'da iklim değişikliğine neden olan faaliyetlerin ağırlıklı olarak kentlerde ortaya çıktığı ve buralardaki bireylerin azaltım ve uyum faaliyetlerine katılımının önem taşıdığı belirtilmektedir[466].

Merkezi idarenin iklim değişikliğine uyumu ve uluslararası iş birliklerinde belediyelerin desteği ve katkısı önem taşımaktadır[467]. Paris Antlaşması'ndan önce devletler, iklim değişikliği konusunda mutabakata varamadıklarından farklı konulara odaklanılmış ve yerel yönetimlerin rolü görece ihmal edilmiştir. Ancak günümüzde iklim değişikliği konusunun şehir ağlarının önemli bir gündem maddesini oluşturduğu görülmektedir; bu da yerel yönetimlerin rolünün yeniden ele alınması gerektiğini göstermektedir. Yerel yönetimler iklim değişikliği ile kent ilişkisini merkezine alan çeşitli şehir ağlarına katılım sağlamaktadır. Bu ağlardan bazıları "Uluslararası Yerel Çevre Girişimleri Konseyi, Büyük Kentler İklim Liderlik Grubu (C40), Yerel Yönetimler İklim Yol Haritası ve AB Belediye Başkanları Sözleşmesi"dir[468].

Avrupa Kentsel Şartı'nda yerel yönetimlerin sağlıklı çevrenin temini ve kirliliğin önlenmesi amacıyla tedbirler alması gerektiği belirtilmektedir. Şart; enerji tasarrufu, atık yönetimi ve yeşil alanların geliştirilmesinde alınması gereken önlemleri sıralamakta ve yerel yönetimleri kent sakinlerini bilinçlendirmek için çalışmalar yapmaya davet etmektedir[469]. Bu bağlamda çevre hakkının korunması için belediyelerce şu stratejiler izlenebilecektir:

> *"- Şehir ve bölge planları yapım sürecinde çevresel değerleri de dikkate alan çalışmalar yapılması. Bu amaçla şehir bölge ve peyzaj planları ile ekolog, meteoroloji ve şehir sağlığı uzmanlarından istifade edilmelidir. - Hizmet alanlarındaki görev ve sorumluluklar yerine getirirken "çevresel etki" ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. - Çevre sorunları oluşmadan önleyici politikalar ve oluştuktan sonrası için onarıcı politikalar belirlenmeli ve zaman kaybetmeden uygulanmalıdır. - Çevre ile ilgili kurumlar arasında eşgüdüm ve koordinasyon sağlanmalıdır. - Doğadaki kaynakların bazıları yenilenebilirken bazıları yenilenememektedir. Bu nedenle kıt kaynakların israfı önlenmeli, kullanılmış kaynakların ve atıkların geri dönüşümünü sağlayıcı*

[466] **Tuğaç, Çiğdem** (2018) "İnsan Hakları Temelinde Kentli Haklarına İlişkin Uluslararası Çalışmaların Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmeleriyle İlişkisi" İnsan Hakları Yıllığı, C:36, s.36.
[467] **Parlak, Ceyhun/Partigöç, Nur Sinem** (2022) "İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Yetki ve Sorumluluklar Üzerinden bir İnceleme" Dirençlik Dergisi, C:6, S:2, s.332.
[468] **Tuğaç,** s.37.
[469] **Sadri, Senem** (2013) "Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları" Berk, Seda/Semerci, Pınar (Editörler) Dönüşüm ve İnsan Hakları, Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.10.

projeler oluşturulmalı, tesisler kurulmalı ve teknik donanım sağlanmalıdır. - Kent ve çevre planlamalarında uzun vadeli düşünülerek hareket edilmelidir. - Halkın yaşam kalitesini artırıcı önlemler alınmalıdır. Hava, su ve gürültü kirliliği gibi günlük hayatı doğrudan etkileyen unsurlara dikkat edilmelidir. - Projelerde ÇED Raporuna uygunluk şartı aranmalıdır. - Çevre alanındaki uluslararası gelişmeler takip edilerek, faydalı olanlar model alınmalıdır. - Halkın; çevre konusunda bilinçlenmesi sağlanmalı ve sorunların çözümüne katılımı teşvik edilmelidir. - Tarih, arkeoloji ve tabiat varlıklarına karşı koruyucu tedbirler alınmalıdır." [470]

AİHS'de çevre hakkı açıkça düzenlenmemiştir. Ancak AİHM devletin ve özel hukuk kişilerinin eylemleri sonucu ortaya çıkan çevresel kirliliğin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini gözeterek bu hakkı ihlal incelemelerine dâhil etmektedir. Ciddi çevresel kirliliğin AİHS'in 8. maddesinde korunan özel yaşama, aile yaşamına ve konuta saygı hakkına müdahale niteliğinde olduğunu kabul etmektedir. AYM de sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını fiziksel ve ruhsal bütünlük hakkı çerçevesinde değerlendirmektedir. AİHS'den farklı olarak sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, Anayasa'nın 56. maddesi ile açıkça korunmaktadır. Bu maddenin ilk fıkrasında herkesin sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmektedir[471].

AİHM, devletlerin çevre politikalarını belediyelerinin yükümlülükleri ile beraber değerlendirebilmektedir. AİHM'in Grimkovskaya v. Ukrayna davasına konu olayda, başvurucunun yaşadığı bölgedeki cadde yeni yapılan otoyola dâhil edilmiş, başvurucu bu bölgenin yoğun trafik için elverişli olmadığını iddia etmiştir[472]. Bu davanın belediyeleri ilgilendiren yönü, başvurucunun belediye yetkililerinin caddedeki kirliliği önlemek için düzenli denetim yapmadıklarına yönelik iddialarıdır. AİHM, otoyolun yarattığı gürültü, titreşim ve hava ve toprak kirliliğinin kümülatif etkisinin, başvurucunun Sözleşme'nin 8. maddesi ile güvence altına alınan haklarından yararlanmasını önemli ölçüde engellediği kanaatine varmıştır. Mahkeme, belediye yetkilileri tarafından caddede çevre yönetimine dair birtakım önlemlerin alındığını, ancak ulusal mahkemelerde bunların yeterliliğine ilişkin bir

[470] **Kızılboğa, Rüveyda/Batal, Salih** (2012) "Türkiye'de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi" Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:9, S:20, s.203.
[471] **Algan, Müberra** (2021) Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, s.304.
[472] Dava konusu olayda, araçlardan yayılan kirletici maddeler, başvuranın evinin yakınındaki toprakta aşırı düzeyde bakır ve kurşun bulgularının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu bulgular ışığında AİHM, başvuranın oğluna 2002 yılında kronik kurşun ve bakır tuzları zehirlenmesi teşhisi konulmasının özellikle dikkate değer bulmuştur. AİHM, Grimkovskaya v. Ukrayna, B. No: 38182/2003, K.T. 21.7.2011.
< https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-105746%22] > s.e.t. 20.08.2024

değerlendirme yapılmadığını vurgulamıştır. AİHM, ilk derece mahkemesinin belediyenin uyguladığı çevre politikalarını yüzeysel bir şekilde incelediğini, ancak ulusal mahkemelerin bu politikaların hakların korunması için yeterli düzeyde olduğunu kanıtlayamadığını ifade etmiştir.

Çevre hakkı davaları için milat olarak kabul edilen AİHM'in Lopez Ostra v. İspanya kararı, ardından gelen birçok kararın atıf kaynağı olmuştur. Bu davadaki ihlal iddialarının baş aktörü belediyelerdir. Davada, başvurucunun konutuna oldukça yakın bir konumda bulunan ve ruhsatsız işletilen katı ve sıvı atık tesislerinden yayılan kötü kokuların ve zararlı gazların hem konut hem de aile yaşamını olumsuz etkilediği öne sürülmüştür. AİHM'e göre, belediye denetimleri sonucunda tesislerin insan sağlığına zararları ve yer seçimindeki hatalar tespit etmesine rağmen gerekli tedbirleri almada geç kalmıştır[473]. AİHM, belediyenin gerekli tedbirleri almamanın da ötesinde yargı kararlarına direndiğini (üst mahkemelere itiraz ederek davanın askıya alınmasını sağlamıştır) tespit etmiştir. Bu karara ayrı bir önem atfedilmesinin nedeni; medeni ve siyasi haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel hakların birbirine bağımlı yapısını başarılı bir şekilde ortaya koymuş olmasıdır. Lopez Ostra v. İspanya kararı çevre hakkı bağlamındaki öneminin yanında, belediyelerin insan hakları yükümlülükleri ile AİHM'deki konumlarının anlaşılması açısından da önemli bir karardır[474].

Ulusal mevzuat incelendiğinde çevre kirliliğinin önlenmesi konusunda belediyelere önemli görevler tevdi edildiği görülmektedir. Mevzuat kapsamında belediyelerin çevreyi kirleten ve çevre sağlığını bozucu ve tahrip edici eylemlere karşı cezai yaptırım yetkilerinin bulunması önemli bir caydırıcılık unsurudur. Bu kapsamda belediyeler çevreye zarar veren işletmeleri denetlemekte ve gerektiğinde bu işletmelerin faaliyetlerine son vermektedir[475]. Belediyelerin çevreyi muhafaza etme ve geliştirme görev ve yetkileri "yönetsel kolluk hizmeti" olarak adlandırılmaktadır.

---

[473] Dava konusu olayda, 1990 yılında López Ostra ile aynı binada yaşayan iki baldızı, Lorca Belediyesi ve SACURSA aleyhine Murcia Yüksek Mahkemesi'nin İdari Bölümü'nde dava açarak tesisin yasalara aykırı olarak faaliyet gösterdiğini iddia etmişlerdir. 1991 yılında mahkeme, tesisin kanunen gerekli ruhsatlara sahip olmadığını belirterek, ruhsatlar alınıncaya kadar kapatılmasına karar vermiştir. Ancak belediye meclisi ve şirket tarafından yapılan temyiz başvurusu üzerine bu kararın uygulanması durdurulmuştur.

[474] AİHM, Lopez Ostra v. İspanya, B. No: 16798/1990, K.T. 9.12.1994.
< https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57905%22]} > s.e.t. 11.09.2024.

[475] **Abdulhakimoğulları/Sezer/Akpınar,** s.78.

2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 3. maddesine göre; çevrenin korunması, çevrenin bozulmasının önlenmesi ve kirliliğin giderilmesi alanlarındaki her türlü faaliyette; Bakanlık ve yerel yönetimler, gerekli hallerde meslek odaları, birlikler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliği yaparlar. Çevre politikalarında katılım hakkı esastır. Bakanlık ve "yerel yönetimler" meslek odaları, birlikler, sivil toplum kuruluşları ve vatandaşların çevre hakkını kullanacakları katılım ortamını yaratmakla yükümlüdür.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nda belediyelere; imar, su, kanalizasyon, ulaşım, altyapı, coğrafi kent ve bilgi sistemleri, çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık, şehir içi trafik, ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar, konut hizmetlerini yapma veya yaptırma görevleri verilmiştir (m.14). 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7'nci maddesinde büyükşehir belediyelerinin çevre hakkını ilgilendiren görev ve sorumlulukları şu şekilde düzenlenmiştir:

> *"-Çevre şartlarına uygun imar planları yapmak, sorumluluğunda bulunan alanlarda işletilecek yereler ruhsat vermek ve denetlemek,*
> *-Kanunların belediyelere verdiği trafik düzenlemesinin gerektirdiği bütün işleri yürütmek,*
> *-Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak ve ağaçlandırma yapmak,*
> *-Halk sağlığına ve çevreye etkisi olan işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak, katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek."*

Belediyeler çevre sorunlarının önlenmesinde yaptırım yetkilerini kullanmaktadır. Çevre hakkının korunması bağlamında belediyelere doğrudan yükümlülükler getiren kanuni düzenlemeler de bulunmaktadır[476]. 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun 11. maddesi uyarınca büyükşehir belediyeleri ve belediyeler evsel katı atık bertaraf tesislerini kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmekle yükümlüdür. Bu hizmetlerden yararlananlardan belediye meclisleri tarafından belirlenen tarifeye göre katı atık toplama, taşıma ve bertaraf ücreti alınmaktadır.

[476] **Toprak, Zerrin** (1989) "Çevre Hakkı ve Yerel Yönetimler" İnsan Hakları Yıllığı, C:10, S:1, s. 95-97.

Çevre sorunları, ortaya çıktıkları bölgelerle bütünleşik bir yapı taşıdığı için bu sorunlara en yakın konumdaki yönetim birimleri belediyelerdir[477]. Bu açıdan belediyelerin iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında sera gazı emisyonlarının azaltılmasına yönelik tedbirler alması ve ulusal uyum hedeflerini takip etmesi gerekir. Sürdürülebilir bir gelecek için cezai önlemlerle sınırlı kalınmadan bireylerde çevre bilincinin oluşturulması ve katılımın teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Belediyeler katılımı ve moral değerleri öne çıkaran eğitim faaliyetleri gerçekleştirerek çevre hizmetlerinin kalitesini iyileştirebilir[478].

[477] **Kızılboğa, Rüveyda/Batal, Salih,** s.192-210.
[478] **Toprak** (1989), s.102.

SONUÇ

İnsan hakları hangi düzeyde olursa olsun, her şeyden önce kamu otoritelerine karşı ileri sürülebilen haklardır. Bu açıdan belediyelerin ana görevi, belki de varlık nedeni, yetki sınırları içinde insan haklarının gerektirdiklerini yapmaktır[479].

Uluslararası hukukta merkezi idareler insan hakları yükümlülüklerinin birincil muhatabıdır. Bununla birlikte insan hakları sözleşmeleri tüm devlet organlarını bağlamakta ve yerel yönetimlerin hukuki sorumluluğa neden olan davranışları ilgili devletin eylemi olarak kabul edilmektedir. Belediyeler insan hakları sözleşmelerine taraf olamadıklarından bu yönetim birimlerine doğrudan bağlayıcı yükümlülük getiren sözleşme hükümlerine nadiren rastlanır. Uluslararası hukukta belediyelerin insan hakları yükümlülükleri genellikle esnek hukuk belgelerinde düzenlenmektedir. Ancak 2023 yılında Avrupa Konseyi tarafından açıklanan Reykjavík Deklarasyonu'nda yerel yönetimlerin AİHS'i uygulama ve AİHM'in kararlarına uyma sorumluluğu taşıyan merciler arasına dâhil edilmesi göz önüne alındığında yakın bir gelecekte belediyelerin insan hakları yükümlülüklerinin uluslararası bağlayıcı hukukun konusu olabileceği değerlendirilmektedir.

Günümüzde küresel çapta etkileri hissedilen iklim değişikliği, göç ve pandemi gibi krizler, belediyelerin insan hakları yükümlülüklerini öne çıkarmıştır. Belediyeler bu sorunlarla mücadele etmek için uluslararası kuruluşlarla iş birliği geliştirmeye ve kendi aralarında şehir ağları oluşturmaya başlamıştır. Bu şekilde küresel ile yerel âdeta iç içe geçmiştir. Dolayısıyla küresel krizlerin neden olduğu insan hakları sorunlarının giderilmesi amacıyla belediyelerin uluslararası kuruluşlara üyeliklerinin desteklenmesi gerekir. Ayrıca merkezi idare, ulusal insan hakları kurumu ve diğer paydaşların belediyelerin insan hakları yükümlülüklerine yönelik çalışmalar yürütmesi ve uluslararası hukuk belgeleri ve iyi uygulamalar hakkında belediyeleri bilgilendirmesi gerektiği tespit edilmiştir.

İnsan hakları meşru olarak talep edilebilen hak ve özgürlüklerdir. Belediyelerin bu talepleri yerine getirebilmesi ise çoğu zaman mali koşullarına bağlıdır. Belediyelerin mali

[479] **Kuçuradi, İoanna** (2024) "Belediyelerin Ana Görevi Üzerine" Marmara Belediyeler Birliği Kent Dergisi, S:12, s.96.

yetersizlikleri hak taleplerinin karşılanmasına engel oluşturacağından Anayasa'nın 127. maddesi gereğince belediyelere yükümlülükleriyle orantılı gelir kaynakları sağlanmalıdır.

Ulusal mevzuatımızda belediyelerin insan hakları yükümlülükleri hakkında yasal bağlayıcılığı olan düzenlemeler sınırlı sayıdadır. Belediyelerin insan hakları yükümlülükleri bütün kamu idarelerini bağlayan Anayasa hükümleri ve Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları sözleşmeleri çerçevesinde belirlenmektedir. Anayasa'nın 127. maddesinde çok genel bir şekilde belediyelerin mahallî müşterek ihtiyaçları karşılamak üzere kurulmuş olan kamu tüzel kişileri oldukları düzenlenmiş, ancak bu ihtiyaçların neler olduğu konusuna açıklık getirilmemiştir. Çalışmada değinilen insan ihtiyaçları ile insan hakları arasındaki ilişkiden hareketle Anayasa'nın 127. maddesinde anılan mahallî müşterek ihtiyaçlar kavramı, hak taleplerinin dayanağı olarak görülebilecektir. Bu bağlamda insan hakları ile ilişkili belediye hizmetleri bakımından mahallî müşterek ihtiyaçlar kavramı geniş yorumlanmalıdır. Kanuni düzenlemelerle açıkça başka bir idarenin görevine verilmeyen belediye hizmetlerinin, insan haklarını koruduğu ölçüde mahallî müşterek ihtiyaçları karşıladığı kabul edilmelidir. Diğer yandan kanun koyucu tarafından belediyelerin yetki ve görevleri açıkça düzenlendiğinde bu yönetim birimlerinin insan hakları yükümlülükleri de netleşmiş olacaktır. Ancak merkezi idare ile belediyelerin yetki ve görev ayrımı konusu, insan hakları hukuku açısından makul önlemler almayı gerektiren pozitif yükümlülükleri ilgilendirmektedir. Belediyelerin haklara müdahaleden kaçınma yükümlülükleri her koşulda geçerliliğini koruyacaktır.

Belediyelerin yetki ve görevlerine ilişkin yapılan hukuki değerlendirmelere paralel olarak bireylerin hak taleplerinin teşvik edilmesi için yerel yönetim mevzuatının insan haklarının gereklerine göre düzenlenmesi ve belediyelerin insan hakları yükümlülüklerine işaret eden hükümler getirilmesi gerekmektedir. Çalışmada değinildiği üzere belediyelerin kadın konukevi açma yükümlülüğüne dair Kanun hükmünün pratiğe geçirilemediği dikkate alındığında bağlayıcı hükümlerin de tek başına etkili olamadığı belirtilmelidir. Bu sorunun aşılması için merkezi idarenin belediyelerin yasal insan hakları yükümlülüklerini denetleyen ve zorlayıcı araçlara başvurabilen bir mekanizma oluşturması faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

A.Köse, Miray (2022) "Avrupa Insan Hakları Mahkemesi Içtihadında Özel Kişilerin Eyleminin Devlete Atfedilmesi Üzerine Bir Inceleme" Public and Private International Law Bulletin, C:42, S:2, s. 485–528

Abdulhakimoğulları, Erdal/Sezer, Özcan/Akpınar, Mahmut (2011) "Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:14, s.61-88.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2021) Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele (2021-2025) IV. Ulusal Eylem Planı.

Akarçay, Pınar (Editör)(2021) Yerel Yönetimlerde Güncel Yaklaşımlar: Teoriden Pratiğe, Bursa, Ekin Yayınevi.

Akıllıoğlu, Tekin (2010) İnsan Hakları Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, 2.Bası, Ankara, İmaj Yayınevi.

Akman, Çiğdem (2019) "Dünya Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler, Orta Doğu ve Batı Asya Teşkilatına (Uclg-Mewa) Üyelikler Üzerinden Bir Araştırma" Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:8, S:1, s.1221-1242.

Akman, Elvettin/Bayram, Tuğçe (2018) "Özel Kolluk Kuvveti olarak Belediye Zabıtası: Zabıtaların Temel Sorunlarının Isparta Ölçeğinde Nitel Bir Analizi" Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, C:1, S:3, s.348-356.

Akyılmaz, Bahtiyar/Sezginer, Murat/Kaya, Cemil (2017) Türk İdare Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Alacadağlı, Esmeray (2020) "Güvenli Kent ve Kent Güvenliği Üzerine Bir İrdeleme" Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:6, S:2, s.152-167.

Algan, Müberra (2021) Anayasa Hukukunda Çocuk Hakları, 1. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Alger, Chadwick (2014) The UN System and Cities in Global Governance, Springer.

Alodalı, F. Bilal (2013) "Yerel Demokrasinin Bir Örneği Olarak Kent Konseyleri: Osmaniye Örneği" Bulut, Yakup/Eren, Veydel/Karakaya, Sedat/Aydın, Abdullah (Editörler) Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar, 1. Baskı, Ankara, Pegam Yayınları.

Alpkaya, Gökçen/Aybay, Rona/Bakır, Z. Gönül (2000) İnsan Hakları, 1. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.

Arkadaş, Adem (2020) Belediyeler İçin Çocuk Hakları Temelli Programlama Kılavuzu, Türkiye Belediyeler Birliği Yayınları.

Atak, Songül (2006) "Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmelerinde Öngörülen Denetim Yöntemleri" Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C:5, S:15, s.86-99.

Atak, Songül (2019) "Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesi'nin Karar ve Genel Yorumları" İzmir Barosu Dergisi, 84/2, s.15-52.

Atalay, A. Özge (2015) "Öneryıldız/Türkiye Davasının Yaşam Hakkı Açısından Değerlendirilmesi" Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:10, S:127, s.169-184.

Aybay, Rona/Çelik, D. Burak (2022) İnsan Hakları Hukuku, 1. Bası, İstanbul, Der Yayınları.

Aygen, Murat (2018) Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Türkiye'de Uygulanabilirliği, 1. Baskı, İstanbul, Hiperlink Yayınları.

Bahadır, Oktay (2015) Yaşama Hakkı, 1. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Bartlett, Sheridan (2005) "Integrating Children's Rights into Municipal Action: A Review of Progress and Lessons Learned" Children, Youth and Environments, C:15, S:2, s.18-40.

Baykan, D. Altay (2015) Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı, Kadın Dostu Kentler Programı-UNFPA.

Beşe, Ertan (2006) "Kırık Pencereler Teorisi Bağlamında Kentsel Yaşamda Suç ve Güvenlik" Polis Bilimleri Dergisi, C:8, S:1, s.1-24.

Bilgiç, Veysel (2009) Değişik Yönleriyle Yerelleşme, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Birleşmiş Milletler (2006) Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı Bülteni, S:4.

Bostancı, Seda (2021) "Yerel Gündem 21'den Yerel Gündem 2030'a Geçiş Ne Tür Yenilikler Getiriyor?" Journal Of Emergıng Economıes and Polıcy, C:6, S:1, s.114-123.

Bozkurt, Enver/Kanat, Selim/Bektaş, Sezercan (2021) Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Böyür, Batuhan (2023) Kamu Hizmetlerinde Ayrımcılık Yasağı ve Eşitlik İlkesi, TİHEK Uzmanlık Tezi.

C. Çınar, Eser (2024) "İnsan Haklarının Yerelleşmesi ve İnsan Hakları Kenti" Ombudsman Akademik Dergi, 10/20, s.279-294.

Cavlak, Hakan (2017) "Subsidiarite (Yerellik) İlkesi ve Avrupa Birliği Çevre Politikası" Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, C:6, S:11, s.134-145.

Çalı, Hasan (2012) "Avrupa Kentsel Şartı Çerçevesinde Güvenli Kent ve Yerel Yönetimler" Türk İdare Dergisi, C:84, S:475, s.9-32.

Çeçen, Anıl (2015), İnsan Hakları, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Çetinkaya, M. Hakan (2023) "Avrupa Birliği ve Türkiye'de Hizmette Yerellik İlkesi: Kavramsal Bir Çerçeve" Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:19, S:1, s.215-228.

D'Entreves, A. Passerin (1994) Doğal Hukuk Felsefesine Bir Giriş, (Çeviren: Kararmaz, Furkan, 2023) 1.Basım, İstanbul, Zoe Kitap.

Dadak, Kemal (2015) "Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı" Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, S:5, s.309-326.

Dalgıç, Irmak (2023) "Katılım Hakkının Temeli: Köy Kanunu" TİHEK Akademik Dergisi, S:11, s.73-95.

Daoudov, Murat (2013) Yerel Dış Politikanın Temelleri, Marmara Belediyeler Birliği Yayınları.

Dembour, Marie-Bénédicte (2010) "What Are Human Rights? Four Schools of Thought" Human Rights Quarterly, C:32, S:1, s.1-20.

Demir, K. Alp (2019) "Kent Yönetiminde Değişim Algısı: Yerel Yönetişim Kapsamında Bir Değerlendirme ve Yerelleşen Yönetişim Uygulaması" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:74, S:1, s.193-208.

Demir, K. Alp (2019) "Osmanlı Devleti'nde Yerel Yönetim Kültürü" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:21, S:2, s.429-452.

Demirtaş, Birgül (2016) "Türkiye'de Yerel Yönetimlerin Dış İlişkilerinin Analizi: Merkez-Çevre Etkileşimini Yeniden Düşünmek" Uluslararası İlişkiler Akademik Dergi, C:13, S:52, s.151-173.

Denk, Erdem (2001) "Uluslararası Antlaşmalar Hukukunda *Jus Cogens* Kurallar" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:56, S:2, s.43-70.

Derdiman R. Cengiz (1997) "Belediyelerin Kolluk Fonksiyonlarına İlişkin Genel Bir Deneme (II)" Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C:6, S:4, s.52-64.

Doğan, İlyas (2020) İnsan Hakları Hukuku, 4. Baskı, Ankara, Astana Yayınları.

Doğan, Mustafa (2016) İdari İşlemin Konu Unsuru, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Donnelly, Jack (1989) Teoride ve Uygulamada İnsan Hakları (Çeviren: Erdoğan, Mustafa/Korkut, Levent) Ankara, Yetkin Yayınları.

Donnelly, Jack (2020) The Concept of Human Rights, New York, Routledge.

Dost, Süleyman (2019) "Uluslararası Hukukta Bağlayıcı Olmayan Hukuk" Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:14, S:173-174, s.35-74.

Douzinas, Costas (2015) İnsan Haklarının Sonu (Çeviren: Akbaş, Kasım/Tuna, U. Deniz) 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları.

Douzinas, Costas (2017) İnsan Hakları ve İmparatorluk Kozmopolitanizmin Siyasal Felsefesi (Çeviren: Akbaş, Kasım/Sağlam, Rabia) 1. Baskı, İstanbul Bilgi Ünivesitesi Yayınları.

Duran, Lütfi (1982) İdare Hukuku Ders Notları, İstanbul, Fakülteler Matbaası.

Durmuş, Elif (2018) "Yerel Yönetimler ve Uluslararası Hukuk Mültecilerin Kabul ve Uyumu ile İnsan Haklarının Yerelleşmesi Konularına Bir Bakış" Erdoğan, Murat (Editör) Göç, Uyum ve Yerel Yönetimler Sempozyumu, Bağcılar Belediyesi Kültür Yayınları.

Ekici, Birol (2020) "Güvenli Şehir ve Belediyeler" İmga, Orçun/Osmanoğlu, Emir (Derleyen) Şehir ve Güvenlik, Ankara, Polis Akademisi Yayınları.

Ekinci, Emre (2020) Yeni Büyükşehir Modelinde Temsil, Katılım ve Hizmet, 1. Baskı, Ankara, Gazi Kitabevi.

Erbay, Yusuf/Akgün, Hasan (2017) Türkiye'de ve Avrupa'da Yerel Yönetimler, 2. Baskı, İstanbul, Röle Akademik Yayıncılık.

Erdem, İsmail (2011) Yerel Siyaset ve Belediyecilik, 2. Baskı, İstanbul, İlke Yayıncılık.

Erdoğan, Mustafa (2012), İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi.

Eren, Şerafettin (2019) "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi ve Engelliler: Güçlendirme Kavramı Çerçevesinde Bir Değerlendirme" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, C:22, S:2, S.890-902.

Ersöz, Halis (2005) "Sosyal Politika-Refah Devleti- Yerel Yönetimler İlişkisi" İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, C:55, S:1, S.759-770.

Erten, Şerafettin/Aktel, Mehmet (2020) "Engellilerin Erişebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme" Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, C:11, S:28, s.898-912.

Eryılmaz, Bilal (2009) Kamu yönetimi : Düşünceler, Yapılar, Fonksiyonlar, 2. Baskı, Ankara, Okutman Yayıncılık.

Freeman, Michael (1994) "The Philosophical Foundations of Human Rights" Human Rights Quarterly, 16/ 3, s.491-514.

Galtung, Johan (1994) İnsan Hakları Başka Bir Bakış (Çeviren: Sözen, Müge) 4. Basım, İstanbul, Metis Yayınları.

Gemalmaz, M. Semih (2007) Ulusalüstü İnsan Hakları Teorisine Giriş, 6. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık.

Gökpınar, Metin (2015) "Bir Kavram Olarak İnsan Hakları ve Çeşitli Açılardan Sınıflandırılması" Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S:120, s.11-72.

Gökulu, Gökhan (2010) "Kent Güvenliği Kentleşme ve Suç İlişkisi" Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C:24, S:1, s.209-226.

Gözübüyük, Şeref/Tan, Turgut (2019) İdare Hukuku Cilt I Genel Esaslar, 13. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi.

Gül, Hüseyin (2015) "Yönetim-Yerinden Yönetime İlişkin Kavramsal Çerçeve" Tekeli, Recep (Editör) Yerel Yönetimler Üzerine, 1 Basım, Ankara, Nobel Yayıncılık.

Gül, Hüseyin/Kiriş, Hakan/Negiz, Nilüfer/Gökdayı, İsmail (2014) Türkiye'de Yerel Yönetimler ve Yerel Siyaset, Ankara, Detay Yayıncılık.

Günal, Vehbi/Güler Ağın, Ayşegül (2023) "Türk Kamu Yönetiminde Büyükşehir Belediye Yönetimi: 6360'ın 10 Yılı" Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi, C:9, S:2-1, s.277-295.

Gündüz, F. Ebru/M. Özge, Ç. Buğdaycı (2021) "Sosyal Devlet İlkesinin Gereği Olarak Kamuda İstihdam Zorunluluğu" Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:16, S:1, s.183-233.

Gündüz, F. Ebru (2020) "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Mahalli İdareler" Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:5, S:1-2, s.1617-1649.

Güneş, M. Ahmet (2020) Çevre Hukuku, 3. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Güneş, Yusuf/A. Coşkun, Aynur (2004) Çevre Hukuku, 1. Bası, İstanbul, Kazancı Yayınları.

Güriz, Adnan (2020), Hukuk Felsefesi, 14. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.

H.Ulusoy, Ülkü (2014) "Uluslararası Hukuk Açısından Sosyal Hakların Yargılanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme" A. Ertan, Kıvılcım/Kartal, Filiz/Ş.Atay, Yeliz (Editörler) Sosyal Adelet İçin İnsan Hakları: Sosyal Hakları, 1. Basım, Ankara, TODAİE Yayınları.

Haktankaçmaz, M. İlker (2021) "Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Kararlarında Türkiye'de Yerel Demokrasi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri" Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C:9, S:1, s.105-134.

Hareket, Erdem/Çağlayan, Tuncer/Dündar, Hakan (2016) "Çocuk Haklarına İlişkin Algı Gelişiminde Çocuk Meclisi Uygulamaları" The Journal of Academic Social Science Studies, S:43, s.445-463.

Himsworth, Chris (2015) The European Charter of Local Self-Government: A Treaty for Local Democracy, Edinburgh University Press.

İçişleri Bakanlığı (2008) Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler "Kadın Dostu Kentlere Doğru".

İnanç, Hüsamettin/Ünal, Feyzullah (2007) "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye'de Belediyeler" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:17.

İnsan Hakları Konseyi (2015) Yerel Yönetimlerin İnsan Haklarının Teşvik ve Korunmasındaki Rolü: İnsan Hakları Konseyi Danışma Komitesi'nin Nihai Raporu, A/HRC/30/49.

İsbir, Begüm (2010) "Temsili Demokrasi Anlayışına Göre Yerel Yönetimlerde Özerklik" Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:11, Özel S., s.1571-1600.

K.Tan, Elif (2024) "Kamu Hizmetlerinin Çocuk Haklarına Duyarlı Bütçelenmesi" TİHEK Akademik Dergisi, 7/12, s.133-158.

Kaboğlu, İbrahim (2013) Özgürlükler Hukuku I, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.

Kaçan, Pınar (2023) Engelliliğe Dayalı Ayrımcılık Yasağı Kapsamında Makul Düzenleme ve Erişilebilirlik, TİHEK Uzmanlık Tezi.

Kalabalık, Halil (2005) Avrupa Birliği Ülkeleriyle Karşılaştırmalı Yerel Yönetim Hukuku Teori-Uygulama, 1.Baskı, Ankara, Seçkin Kitabevi.

Kaman, Nur (2020) "Mahalli İdarelerin Yetkilerinin ve Sınırlarının Kaynağı Olarak Mahalli Müşterek İhtiyaç" İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:7, S:1, s.73-87.

Kapani, Münci (2011) İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, 4. Basım, Ankara, Bilgi Kitabevi.

Karadut, İ. Cem (2020) "Sınır Tanımayan Sorunlar ve Yerel Yönetimler: 21. Yüzyılda Kent Diplomasisi" Babaoğlu, Cenay/Memiş, Levent (Editörler) Yerel Yönetimlerde Teknoloji ve Katılım, 1. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi.

Karahan, Kasım (2016) "Hayat Boyu Öğrenme Etkinliklerinde Yerel Yönetimlerin Rolü" Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, C:9, S:44, s.1135-1142.

Karakılçık, Yusuf (2020) Yeni Yerel-Bölgesel Gelişmeler Işığında Yerel Yönetimler, 5. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Karaman, E.Ezgi/Abdülselam, M.Serkan (2022) "Belediyelerin Çocuk Hakları Sözleşmesi Kapsamında Dijital Ortamda Uygulamalarının İncelenmesi" Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi, C:2, S:4, s.38-47.

Karaman, Ebru (2014) "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararlarının Yerine Getirilmemesinden Doğan Sorumluluk" İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C:72, S:1, s.411-439.

Karan, Ulaş/Sever, Çiğdem (2020) Bir İnsan Hakları Koruma Mekanizması Olarak Ulusal Eşitlik Kurumları Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Örneği, ESHİD.

Kaşıkırık, Ayşe (2021) "Avrupa Yerel Yaşamda Kadın-Erkek Eşitliği Şartını İmzalayan Belediyelerin Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Perspektifi" Econder International Academic Journal, C:5, S:1, s.81-101.

Kaur, Surinder (2014). "Historical Development of Human Rights" Journal of Social Science Research, C:6, S:2, s.996-999.

Kaypak, Şafak (2016) "Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik" Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, S:33, s.35-50.

Keleş, Ruşen (2012) Yerinden Yönetim ve Siyaset, 8. Baskı, Ankara, Cem Yayınevi.

Kesgin, Bedrettin (2014) "Engellilere Yönelik Yerel Sosyal Politikalar" Çağdaş Yerel Yönetimler, C:23, S:4, s.1-15.

Kıllıoğlu, M. Erkan (2022) "Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Hukuk Perspektifinden Şehirlerin Artan Önemi" Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S:72, s.124-141.

Kızılboğa, Rüveyda/Batal, Salih (2012) "Türkiye'de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü ve Önemi" Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C:9, S:20, s.191-212.

Kocaoğlu, Mustafa (2015) Yerel Yönetimlerde Katılım ve Kültür: Katılımcı Yerel Yönetim Anlayışının Kültürel Temelleri, Konya, Çizgi Kitabevi.

Kocaoğlu, Mustafa/Aslan, H. Keziban/Çetin, Duygu (2013) "Katılımcı Demokrasinin Somut Yansıması Olarak Kent Konseyleri: Ankara ve Kayseri Kent Konseyleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Çözümleme" Bulut, Yakup/Eren, Veysel/Karakaya, Sedat/Aydın, Abdullah (Editörler) Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar, 1. Baskı, Ankara, Pegam Yayınları.

Korkut, Hüseyin/Öner, Şerif (2021) "Habitat Konferanslarında Küresel Kent: Sorunlar ve Çözüm Odaklı Eylem Planları" Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 25, S:48, s.453-472.

Kuçuradi, İoanna (2024) "Belediyelerin Ana Görevi Üzerine" Marmara Belediyeler Birliği Kent Dergisi, S:12, s.96-102.

Kurtkapan, Hamza (2004) "Yerel Yönetimlerin Engelli ve Yaşlı Bireylere Yönelik Hizmetlerinin Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği" Sosyolojik Bağlam Dergisi, C:5, S:1, s.72-89.

Küçükali, Rıdvan/Akbaş, Hasibe (2016) "Bir Haklılaştırma Zemini Olarak Doğal Hukuk" MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, C:3, S:1, s.64-73.

Lacinák, Maroš/Ristvej, Jozef (2017) "Smart city, Safety and Security" Transcom 2017: International scientific conference on sustainable, modern and safe transport. *Procedia Engineering* 192, s.522-527.

Marmara Belediyeler Birliği (2022) SKA'nın Yerelleşmesi Marmara Bölgesi Örneği, Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Marmara Belediyeler Birliği (2023) Yenilenen Avrupa Kentsel Şartı ve Belediyeler, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.

Memiş, Levent (2020) "Yerel Yönetimlerin Çocuğa Yönelik Örgütlenmesi ve Politikaları: Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Bir Değerlendirme" Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, C:12, S:22, s.39-56.

Metin, Yüksel (2007) "AİHS Çerçevesinde ve AİHM Kararları Işığında Serbest Seçim Hakkı" Liberal Düşünce Dergisi, S:48, s.109-141.

Meyer, Antoine (2009), "Local Governments & Human Rights Implementation: Taking Stock and a Closer Strategic Look" Pace Diritti Umani, C:6, S:3, s.7-24.

Moyn, Samuel (2010) Son Ütopya (Çeviren: Ev, Firdevs) Koç Üniversitesi Yayınları.

Oomen, Barbara/Baumgärtel, Moritz (2018) "Frontier Cities: The Rise of Local Authorities as an Opportunity for International Human Rights Law" European Journal of International Law, C:29, S:2, s.607-630.

Öktem, Mustafa/Akpınar, İ.Ece/Küçük, Hülya (2020) "Yerel Yönetimlerde Çocuk Katılımı: Kâğıthane Çocuk Meclisi Örneği" Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, C:8, S:1, s.218-248.

Özaslan, Rüveyda (Editör) (2022), Kentli Hakları, 1. Baskı, Ankara, Adalet Yayınevi.

Özen, Ahmet/Yontar, İbrahim (2009) "Katılımcı Demokrasi Anlayışında Bütçeleme: Katılımcı Bütçeleme" Maliye Dergisi, S:156, s.280-293.

Özer, M. Akif/Akçakaya, Murat (2014) Yerel Yönetimler Teorik Boyut, Ankara, Gazi Kitabevi.

Özlü, R. Mehtap (2020) "Bölgesel ve Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği Mekanizmasına Gayri Resmî Yollardan Katılımı" Ankara SBF Dergisi, C:75, S:3, s.947-971.

Özmete, Emine (2010) "Sosyal Hizmette Sürdürülebilir Kalkınma Anlayışı: Kavramsal Analiz" Aile Toplum ve Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, C:6, S:22, s.79-90.

Özsoy, Bahar/Sipahi, Esra (2016) "Türkiye'de Kadın Dostu Olma İddiasında Bir Kent: Gaziantep" Çağdaş Yerel Yönetimler, C:25, S:3, s.35-68.

Parlak, Bekir/Ökmen, Mustafa (2016) Türkiye'de ve Dünya'da Yerel Yönetimler, 5. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi.

Parlak, Ceyhun/Partigöç, Nur Sinem (2022) "İklim Değişikliği ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Yetki ve Sorumluluklar Üzerinden bir İnceleme" Dirençlik Dergisi, C:6, S:2, s.321-334.

Pektaş, Ethem (2010) "Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar" Akademik İncelemeler Dergisi, C:5, S:1, s.4-22.

Pektaş, Ethem/Akın, Fehmi (2010) "Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak 'Katılım Hakkı' ve Türkiye" Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C:12, S:2, s.23-49.

Pirim, C. Zeynep (2012) "Uluslararası Sorumluluk Hukukunda Devletlerin Ağırlaştırılmış Sorumluluğu: Kuramsal Bir Değerlendirme" Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, C:32, S:2, s.147-183.

Polat, İkbal/Ağduk, Ebru (2019) Yerel Yönetimler için Kadın Katılımı ve Eşitlikçi Mekanizmalar, Türkiye Aile Sağlığı ve Planlama Vakfı.

S. Gençay, F.Didem (2015) "Yerel Yönetimlerin Yetkilerinin Belirlenmesinde Mahalli Müşterek İhtiyaç Kavramının Yeri ve İşlevi" Memleket Siyaset Yönetim, S:24, s.43-61.

Sadıç, Veli (2023) "İnsan Haklarında Gelişimin Son Halkası: Kentli Hakları" Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, C:58, S:1, s.373-387.

Sadri, Senem (2013) "Kentsel Dönüşüm ve Kentte İnsan Hakları" Berk, Seda/Semerci, Pınar (Editörler) Dönüşüm ve İnsan Hakları, Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Salihlioğlu, Enver (2012) İl Özel İdaresi, 1. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Salihpaşaoğlu, Yaşar/G.Boyacı, Ö.Tuğçe (2020) "Bir Modern Devlet ve Egemenlik Miti: Westphalia Barışı" Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:15, S:1, s.191-224.

Saul, Matthew (2024) "Local authorities at the European Court of Human Rights" The International Journal of Human Rights (Uluslararası İnsan Hakları Dergisi), C:27, S:7, s.1060-1085.

Saygılı, Abdurrahman (2017) İnsan Haklarının Öznesi: İnsan, Ankara, İmaj Yayınevi.

Sayıştay Başkanlığı (2020) Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarının Gerçekleştirilmesine Yönelik Hazırlık Süreçlerinin Değerlendirilmesi.

Schechla, Joseph, Human Rights Obligations of Local Government, Habitat International Coalition-Housing and Land Rights Network.

Shelton, Dinah (2008) Soft Law, Handbook Of Internatıonal Law, Routledge Press.

Sohooo, Cynthia (2015) "Human Rights Cities: Challenges and Possibilities" Oomen, Barbara/F. Davis, Martha/Grigolo, Michele (Editörler), Global Urban Justice: The Rise of Human Rights Cities, Cambridge University Press.

Söğüt, H. Ege/Sürmeli Söğüt, İpek (2020) "Kentsel Güvenlik Olgusunu Büyükşehir Politika Belgeleri Üzerinden Okumak" İmga, Orçun/Osmanoğlu, Emir (Derleyen) Şehir ve Güvenlik, Ankara, Polis Akademisi Yayınları**.**

Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019), Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu.

Swiney, Chrystie (2020) "The Urbanization of International Law and International Relations: The Rising Soft Power of Cities in Global Governance" Michigan Journal of International Law, C:41, S:2, s.227-278.

Şenol, Cem (2012) "AİHS Hükümleri ve AİHM Kararlarının Devletlerin Egemenlikleri Üzerindeki Etkisi" Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C:1, S:1, s.259-287.

Şenol, Nevin (2016) Kadın Dostu Kentler Avrupa'dan Örnekler, UNFPA.

Taşkesen, Mustafa (2006) İnsan Hakları, 1. Baskı, Ankara, Matus Basımevi.

Taştekin, Abdullah (2020) "Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Güvenlik Hakkı" Harran Üniversitesi İİBF Dergisi, C:4, S:5, s.47-65.

Taştekin, Abdullah/Akca, Hakan (2020) "Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'na Türkiye'nin Koyduğu Çekincelerin Yeniden Değerlendirilmesi" Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, C:3, S:3, s.594-609.

Toprak, Zerrin (1989) "Çevre Hakkı ve Yerel Yönetimler" İnsan Hakları Yıllığı, C:10, S:1, s.91-106.

Toprak, Zerrin (2006) Yerel Yönetimler, Ankara, Nobel Yayıncılık.

Toprak, Zerrin (2010) Yerel Yönetimler, 8. Baskı, İzmir, Birleşik Matbaacılık.

Toprak, Zerrin (2014) Yerel Yönetimler, 9. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.

Topsümer, Füsun/Babacan, Eylin/Baytekin, Pelin (2009) "Şehir ve Çocuk: Çocuk Dostu Şehir Girişiminin Şehir İmajına Katkısı" İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, S:35, s.5-20.

Tuğaç, Çiğdem (2018) "İnsan Hakları Temelinde Kentli Haklarına İlişkin Uluslararası Çalışmaların Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Sözleşmeleriyle İlişkisi" İnsan Hakları Yıllığı, C:36, s.31-74.

Turhan, Aydın (2017) "Avrupa Birliğinin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları" Sayıştay Dergisi, C:5, S:9, s.453-490.

Türe, Fatih (2014) "İnsan Haklarının Normatif Kökeni" Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Dergisi, S:32, s.149-161.

UCLG-MEWA, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Yerel Yönetimler Tarafından Bilinmesi Gerekenler.

UCLG&MEWA (2005) Yerel Yönetimlerin Avrupa Birliği İçindeki Yeri ve İşlevleri.

Ulusoy, Ahmet/Akdemir, Tekin (2017) Mahalli İdareler, 10. Baskı, Ankara, Seçkin Yayıncılık.

Ulusoy, Ali (2019) Yeni Türk İdare Hukuk, 2. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları.

Ulutaş, Fatma (2022) Uluslararası Hukuk Açısından Hukuken Bağlayıcı Olmayan Anlaşmalar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.

UNEP (2015) Climate Change and Human Rights.

UNICEF (2004) Buıldıng Child Frıendly Cıtıes A Framework For Action.

UNICEF (2020) Realising Children's Rights through Social Policy in Europe and Central Asia A Compendium of UNICEF's Contributions (2014—2020).

United Nations Environment Programme (2015), Climate Change and Human Rights.

Uslu, Cennet (2023) Doğal Hukuk ve Doğal haklar İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, İstanbul, Liberus Kitap.

Uygun, Oktay (2019) Devlet Teorisi, 5. Baskı, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık.

Ünal, Feyzullah (2012) "Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Karar Verme ve Karar Verme Sürecinde Yeralan Faktörlerin Analizi" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:17, S:3, s.259-282.

Varcan, Nezih/Taraktaş, Abdurrahman/Canatalay, Hacıköylü (2013) Yerel Yönetimler, 1. Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Yayla, Mustafa (2022) "İnsan Hakları Şehri Olmaya Namzet Bir Kent Sinop" İdarecinin Sesi Dergisi, S:206, s.60-63.

Yıldırım, Uğur/Belli, Aziz/Ateş, Nuh/Kılıç, M. Sabri (2014) "AB Yerel Yönetim Anlayışının Yerele Yansımaları: K. Maraş Belediyesi Örneği" Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C:19, S:2, s.1-19.

Yılmaz, Dilşat (2018) "İdare Hukuku Perspektifinden Sokak Çocukları" Ankara Barosu Dergisi, C:76, S:4, s.75-144.

Yılmaz, Vedat/Telsaç, Cüneyt (2021) "Yerel Yönetimler ve Katılım" Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S:40, s.235-254.

Yüksel, Fatih (2007) "Sosyal Devletin Dönüşüm Sürecinde Yerel Yönetimlerin Yeni İşlevleri" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C:62, S:1, s.279-298.